

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XXI. évfolyam

2. szám

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

**BUDAPEST
2022**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

- Elnök:** Dr. Béres János altábornagy, PhD
- Tagok:** Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok, PhD
Prof. Dr. Resperger István ezredes, PhD
Dr. Hány Szabolcs ezredes, PhD
Dr. Magyar Sándor ezredes, PhD
dr. Annus Zsolt ezredes,
Dr. Deák Anita alezredes, PhD
Dr. Fürjes János alezredes, PhD
Dr. Tóth Sándor alezredes, PhD
Dr. Vida Csaba alezredes, PhD
- Felelős szerkesztők:** Prof. Dr. Resperger István ezredes, PhD
Dr. Vida Csaba alezredes, PhD
- Olvasószerkesztő:** Gál Csaba ny. ezredes
- Tördelőszerkesztő:** Vidáné Szöllősi Éva alezredes

Elérhetőségeink

- Postacím:** Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1021 Budapest, Budakeszi út 99–101.
1525 Budapest, Pf. 74.
- E-mail:** Dr. Vida Csaba alezredes
06(1) 386-9344/5300, HM 65-300
e-mail: vida.csaba@knbsz.gov.hu
- Prof. Dr. Resperger István ezredes
06(1) 432-9000/29-220, HM 29-220
e-mail: resperger.istvan@uni-nke.hu

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

KONFERENCIA

TUDOMÁNYOS-SZAKMAI KONFERENCIA A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL	6
--	----------

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND PHD.

ÖSSZEFOGLALÓ – A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL SZÓLÓ KONFERENCIÁRÓL	9
---	----------

KORONCZAI GÉZA

FŐIGAZGATÓI MEGNYITÓ – A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL SZÓLÓ KONFERENCIÁN	12
---	-----------

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF

MEGNYITÓ - A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL SZÓLÓ KONFERENCIÁN	13
---	-----------

GYENES ISTVÁN

A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS VÁZLATOS TÖRTÉNETE – A KEZDETEKTŐL A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI IDŐSZAKIG	15
---	-----------

KIRÁLY ELEMÉR

ÖSSZEFOGLALÓ A RÁDIÓFELDERÍTŐ TECHNIKAI ESZKÖZÖK TÖRTÉNETÉRŐL	40
--	-----------

BIZTONSÁGPOLITIKA

SZILVÁSI SIMON

AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉK VÁLTOZÓ SZEREPE A NATO ÉSZAKI SZÁRNYÁNAK VÉDELMEBEN	61
--	-----------

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA

A NŐK HELYZETE IRAKBAN	76
-------------------------------------	-----------

SZAKMATÖRTÉNET

ANNUS SZILÁRD

AZ ELSŐ KLASSZIKUS HÍRSZERZŐ HÁLÓZAT (CULPER-KÖR).104

FÓRUM

MAROSFI GÁBOR

AZ UKRAJNAI HÁBORÚ ÉS A HIBRID HADVISELÉS 119

AZ OLVASÓHOZ

A KÖTET SZERZŐI 136

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK 137

E SZÁMUNK TARTALMA.....138

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS

FELTÉTELEI.....143

**TUDOMÁNYOS-SZAKMAI KONFERENCIA
A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL**

---

1. ábra. A konferencia meghívójának első oldala

MEGHÍVÓ

A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS
TANÁCSA,

A FELDERÍTŐK TÁRSASÁGA EGYESÜLET ELNÖKSÉGE,

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM NEMZETBIZTONSÁGI
INTÉZET KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI TANSZÉK

TUDOMÁNYOS-SZAKMAI KONFERENCIÁT TART

Időpontja: 2022. május 24. (kedd) 09.00 – 13.00

Helye: Nemzeti Közsolgálati Egyetem Szent László Kápolna
(1083 Budapest, Ludovika tér 2.)

A rendezvény védnöke:

Dr. Béres János altábornagy, PhD, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
főigazgatója

A rendezvény védnöke:

Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága
Egyesület elnöke

A konferencia célja:

A rádióelektronikai felderítés technológiája és a kibertér életünkben történő megjelenése nem a 21. században megjelenő újdonságok. Ezekről a kérdésekről hosszú évtizedek óta különböző aspektusokból szakmai viták folytak és folynak, új szempontok merülnek fel, szakmai álláspontok módosulnak. Jelen konferencia célja perspektivikus megközelítésben áttekintést adni a szakterületek fejlődéséről, gondolatokat ébreszteni a témák iránt érdeklődőkben.

PROGRAM

08:30 – 09:00 Regisztráció

09:00 – 09:05 **Levezető elnöki üdvözlés:** Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes, az MTA doktora, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szekció vezetője

2. ábra. A konferencia meghívójának második oldala

- 09:05 – 09:15 **Köszöntő:** Dr. Béres János altábornagy, PhD, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgatója
- 09:15–09:25 **Megnyitó:** Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke
- Levezető elnök:** Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes, az MTA doktora, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szekció vezetője
- 09:30 – 10:00 A rádióelektronikai felderítés története, technikai alapjai:
Gyenes István ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület alelnöke
- 10:00 – 10:30 A távközlési technológia jelene és fejlődésének távlatai, a REF előtt álló kihívások:
Falvai László ezredes, a KNBSZ igazgatója
- 10:30 – 10:45 SZÜNET (büfé)
- 10:45 – 11:15 A szélessávú RH-adatszerzés és -irányítás technológiai fejlesztésének irányai:
Dr. Fűrjes János alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
- 11:15–11:45 A rövidhullámú irányítás hitelesítési kihívásai:
Svigruha Gyula ezredes, a KNBSZ munkatársa
- 11:45 – 12:15 Az elektronikai hadviselés jövője a technikai fejlesztések tükrében:
Dr. Horváth József ezredes, a KNBSZ munkatársa
- 12:15 – 12:20 **Zárszó:** Koronczi Géza vezérőrnagy (a KNBSZ főigazgató-helyettese)

12:20 – 13:00 BÜFÉEBÉD

A konferencián történő részvétel előzetes regisztrációhoz kötött! Kérjük, részvételi szándékát 2022. május 20-ig szíveskedjen jelezni a tt-titkar@knbsz.gov.hu e-mail címre.

Felvilágosítás a konferenciával kapcsolatban:

Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornoknál, a Felderítők Társasága Egyesület elnökénél az alábbi elérhetőségen lehetséges: Dr. Tömösváry Zsigmond: zsiga07@t-online.hu; tel.: +36(30)921-1640

Dr. Kenedli Tamás ezredesnél, a KNBSZ Tudományos Tanács titkáránál az alábbi elérhetőségen lehetséges: Dr. Kenedli Tamás: tt-titkar@knbsz.gov.hu; tel.: +36(30)738-7925

3. ábra. A konferencia meghívójának a harmadik oldala

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND PhD.

**ÖSSZEFOGLALÓ –
A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉSRŐL SZÓLÓ
KONFERENCIÁRÓL**

Napjainkban a globalizáció és az információs társadalom soha nem látott mértékű kihívásai és a távközlési technológia rendkívüli mértékben felgyorsult fejlődése is hozzájárultak ahhoz, hogy a korszerű felderítési nemek közül egyre fontosabb szerepet kap a technikai adatszerzés. Éppen ez az a felderítési nem, amelyik képességei révén a mai korszerű hadviselés viszonyai közepette képes valós idejű információk megszerzésére, valamint azoknak a döntés-előkészítőkhöz, illetve a döntéshozókhoz történő haladéktalan továbbítására. Ezért is gondoltunk arra, hogy 2022-ben célszerű lenne egy konferencián megemlékezni az önálló magyar rádióelektronikai felderítésről, amely éppen ebben az esztendőben ünnepli létrehozásának a 75. évfordulóját.¹

A Felderítők Társasága Egyesület 2022. évi munkatervében foglaltakkal összhangban Elnökségünk kezdeményezte a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsával és a Nemzeti Közszerzési Egyetem Nemzetbiztonsági Intézete Katonai Nemzetbiztonsági Tanszékével együttműködésben a *Rádióelektronikai felderítés (múlt-jelen-jövő)* címmel egy tudományos-szakmai konferencia megszervezését. Az egyeztetések már a márciusi beszámoló, feladatszabó és tisztújító közgyűlésünket követően megkezdődtek a három együttműködő partner felelős képviselőinek részvételével, és április második felére már kialakult a végleges program. Ennek végső formába öntését és ezzel a konferencia pontos témaköreinek kialakítását Falvai László ezredes, a KNBSZ illetékes igazgatója, Gyenes István ny. dandártábornok, Egyesületünk alelnöke és Dr. Kenedli Tamás ezredes, a KNBSZ Tudományos Tanácsának titkára végezték el. Az így kialakított programot egyeztetettük Dr. Prof. Resperger István ezredessel, a NKE Nemzetbiztonsági Intézet Katonai Nemzetbiztonsági Tanszékének vezetőjével – különös tekintettel arra, hogy a konferenciánknak a Nemzeti Közszerzési Egyetem Szent László Kápolnája adott otthont, valamint az Egyetem biztosította a rendezvény lefolytatásának technikai feltételeit. Április 29-én megtörtént a helyszíni bejárás, ahol sikerült pontosítani a részletkérdéseket és kiküldésre kerültek a meghívók.

A konferencián elhangzó előadások tartalmára tekintettel a meghívásokra célzottan került sor, és szükségesnek tartottuk az előzetes regisztráció kérését is. A konferencia történeti részének szemléltetése céljából a KNBSZ illetékes

---

¹ 1947. augusztus 1-jén a Dózsa György út 49. sz. alatti laktanyában alakították meg az 1. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Századot. Lásd PÁSZKA Tibor mk. dandártábornok: Haza, tudás, becsület – a jubileum kötelez. Felderítő Szemle 2007/Emlékszám, p. 7.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emlekszam.pdf>; letöltés: 2022.05.30.

igazgatósága több korábbi technikai eszközt is biztosított, amelyek nagy érdeklődésre tartottak számot a konferencia meghívott vendégei körében.

A konferenciára mintegy 100 meghívó került célzottan kiküldésre, a tényleges résztvevők száma a jelenléti ív alapján 75 fő volt, közülük 53 fő Egyesületünk tagja. A meghívott vendégek közül rendezvényünket megtisztelte jelenlétével Koronczai Géza vezérőrnagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgató-helyettese, Prof. Dr. Csikány Tamás dandártábornok, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem rektorhelyettese, Széles Ernő ny. dandártábornok, a MATASZ elnöke, Dr. Nagy Gábor ny. ezredes, a Békefenntartók Bajtársi Egyesület alelnöke, Dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége Tanácsadó Testületének elnöke, Prof. Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, a BM oktatási főszemlézője, valamint Morber Ferenc ny. altábornagy és Madarász Károly ny. altábornagy, a Katonai Felderítő Hivatal korábbi főigazgatói.

A konferenciát a levezető elnök, Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes, a MTA doktora, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szekciójának vezetője nyitotta meg. Köszöntötte a meghívott vendégeket és a megjelenteket, illetve ismertette a programot. Ezt követően Koronczai Géza vezérőrnagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgató-helyettese a konferencia védnöke, Dr. Béres János altábornagy főigazgató nevében köszöntötte a konferencia résztvevőit. A köszöntéseket követően a rendező szervezetek nevében Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke nyitotta meg hivatalosan a konferenciát.

A konferencia első előadását *A rádióelektronikai felderítés története, technikai alapjai* címmel Gyenes István ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület alelnöke, a Katonai Felderítő Hivatal korábbi rádióelektronikaifelderítő-igazgatója tartotta.

A konferencia második, nagy érdeklődéssel várt előadását Falvai László ezredes tartotta *A távközlési technológia jelen és fejlődésének távlatai, a REF előtt álló kihívások* címmel. Az előadás minden tekintetben igazolta az előzetes várakozásokat: az előadó magas színvonalú, érdeklődésre számot tartó és rendkívül gyakorlatias, közérthető módon mutatta be a rádióelektronikai felderítés előtt álló kihívásokat, valamint az általa vezetett szervezet képességeit a vázolt kihívások megválaszolására.

A rövid szünetet követően még három előadásra került sor. Elsőként Dr. Fürjes János alezredes, a KNBSZ munkatársa tartott előadást *A szélessávú RH-adatszerzés és -irány mérés technológiai fejlesztésének irányai* címmel a hozzáértő szakemberek véleménye szerint is rendkívül magas színvonalon.

A szünet utáni második előadó Svigruha Gyula ezredes, a KNBSZ munkatársa *A rövidhullámú irány mérés hitelesítési kihívásai* címmel tartott magas színvonalú, elméleti és gyakorlati szinten is jól hasznosítható ismereteket nyújtó érdekes előadást.

A konferenciát Dr. Horváth József ezredes, a KNBSZ munkatársának *Az elektronikai hadviselés jövője a technikai fejlesztések tükrében* című, lebilincselően érdekes és gyakorlatias ismereteket nyújtó, szakszerű és közérthető előadása zárta.

A konferencia zárszavában Koronczai Géza vezérőrnagy főigazgató-helyettes méltatta az előadók alapos felkészültségét, az előadások magas színvonalát. Emellett meg köszönte a szervezőknek és az előadóknak, hogy ezzel a konferenciával méltóképpen emlékeztek meg az önálló magyar rádióelektronikai felderítés megalakulásának 75. évfordulójáról.

A konferenciát levezető elnök, Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes pedig megköszönte a vendégek és a hallgatóság figyelmét, majd egy büfébédre invitálta a résztvevőket.

Ami a konferencia „utóéletét” illeti, egy változás történt a megnyitóban meghirdetett képhez képest: előjárói döntés alapján – tekintettel az előadások szakmai tartalmára – az elhangzott előadások (a történeti rész kivételével) nem kerülnek be a Felderítő Szemle számába. A történeti rész viszont kiegészül Király Elemér ny. ezredesnek az *Összefoglaló a rádiófelderítő technikai eszközök történetéről* c. tanulmányával. Akik pedig szívesen olvasnának a konferencia témájához kapcsolódó anyagokat, azoknak jó szívvel ajánlom a Rádióelektronikai Felderítés létrehozásának 60. évfordulója alkalmából rendezett konferenciánk anyagait, melyek megtalálhatók a Felderítő Szemle 2007. évi Emlékszámában (<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emlekszam.pdf>).

A konferencia elnöksége

KORONCZAI GÉZA

**FŐIGAZGATÓI MEGNYITÓ –
A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL SZÓLÓ
KONFERENCIÁN**

Tisztelt Részvevők, kedves Barátaim!

Egy, a rádióelektronikai felderítés múltját, jelenét, jövőjét bemutatni hivatott konferencia mindig aktuális, de soha nem volt olyan aktuális, mint most, a szomszédunkban dúló háború idején. A rádiófelderítés, mint felderítési nem is háborús időkben, az első világháború kezdetén jött létre hazánkban, amikor a Monarchia vezérkara először rendelte el az ellenséges rádióadások figyelését, és hozott létre erre a célra önálló szervezetet. A katonai rádióforgalom lehallgatására épülő információszerzés mindig háborúk idején tudott a legjobban kiteljesedni, amikor a harcoló erők vezetése érdekében nagy számban aktivizáltak rádióállomásokat, kiszélesítve ezzel a lehetséges adatforrások körét.

Az idő múlásával és a technika fejlődésével a hagyományos rádióadások helyét egyre korszerűbb távközlési módok vették át, ami megkövetelte a rádióelektronikai felderítés fejlesztését is. Ez nem mehetett volna létre a szakemberek körének átalakulása nélkül. A morzeadások vételére alkalmas távírászok mellett megjelentek az üzemeltetést, fejlesztést elvégezni tudó mérnökök, a rejtjelezett közlemények megfejtésére képes matematikusok, valamint a rádiófelderítés adatait az elemzők számára tolmácsolni képes hadműveleti tisztek.

Napjainkban a rádióelektronikai felderítés nélkülözhetetlen nemzetbiztonsági tevékenység, fenntartása és fejlesztése nemzeti és szövetségi érdek. Mindenkor megköveteli a rendelkezésre álló legfejlettebb műszaki technológiák alkalmazását. Az elődök hagyományait a mai rádiófelderítők viszik tovább, akik előtt nem kisebb kihívás áll, mint a világrend tektonikus mozgásai közepette biztosítani a döntésekhez nélkülözhetetlen információt.

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF

**MEGNYITÓ -
A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉSÉRŐL SZÓLÓ
KONFERENCIÁN**

Tisztelt Vezérőrnagy Úr!

Hölgyeim és Uraim!

Kedves Vendégeink!

Örömmel nyitom meg hivatalosan is ezt a konferenciát, hiszen már két évvel ezelőtt szeretnénk volna a technikai adatszerzéssel foglalkozni egy hasonló tanácskozáson, de sajnos a pandémia közbeszólt. Éppen ezért szeretnék köszönetet mondani a társrendező szervezeteknek, így a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat és a Nemzeti Közszerzési Egyetem vezetésének, hogy támogatásukkal sikerült megrendezni ezt a minden bizonnyal valamennyiünk számára hasznosnak és érdekesnek ígérkező konferenciát. Külön köszönet előadóinknak, mert vállalták azt, hogy a technikai adatszerzéssel, valamint az ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódó egyes fontos részterületek legfontosabb kérdéseiről adnak tájékoztatást a téma iránt érdeklődők számára.

Az információszerző tevékenységen belül – a korábbi évtizedek humán dominanciája mellett – napjaink hadviselésének időszakában a rádióelektronikai felderítés és általában a korszerű technikai eszközök alkalmazásával folytatott adatszerzés szerepe különösen jelentőssé vált. Számos példát tudnánk erre felhozni a közelmúlt regionális és lokális konfliktusaiból. Korábban – az 1989. évi romániai forradalom és az 1990-es évek elején a délszláv térségben folyó harci cselekmények időszakában – fontos szerep jutott a magyar rádióelektronikai felderítésnek, de ugyanilyen fontos feladata van napjainkban a szomszédunkban zajló háború időszakában is.

A korszerű hadviselés új követelményeket támaszt, új feladatokat fogalmaz meg a technikai adatszerzéssel szemben. Az új feladatrendszer, a NATO-tagságból eredő kötelezettségvállalások, a globális kommunikációs rendszerek térnyerése és a hírközlési technológia egyre gyorsuló fejlődése a rádióelektronikai felderítést is folyamatos megújulásra készíti. Az új kihívásokra adandó eredményes és hatékony válaszokhoz a technikai adatszerzést végző szervezeteinknek új megközelítésre, új eljárásokra és módszerekre, valamint fejlett technikai képességekre, eszközökre van szükségük. A NATO-ban és az Európai Unióban is fokozottabb igény jelentkezik a technikai forrásokból származó információk megosztására.

A rádióelektronikai felderítés nagy előnye, hogy valós idejű, objektív információkat képes a döntéshozók részére szolgáltatni, és bizonyos esetekben képes előrejelezni a várható szándékokat is.

Napjainkban a rádióelektronikai felderítés az egyik legdinamikusabban fejlődő felderítési nem. Az állami és a katonai vezetés megítélése szerint a rádióelektronikai

felderítést végző szervezeteink képesek megfelelni az új kihívásoknak, valamint érdemben képesek hozzájárulni a Szolgálat jelentőképességének erősítéséhez, Magyarország és szövetségei biztonságához.

A konferencia programjának ismeretében bízom abban, hogy ez a vélemény majd a konferencia résztvevőinek körében is megerősítést nyer.

Tájékoztatásul jelzem, hogy a konferencia előadásainak szerkesztett változatát a Felderítő Szemle idei második számában tervezzük megjelentetni. Éppen ezért kérem az előadókat, hogy az előadásaik szerkesztett változatát lehetőség szerint május 31-ig részemre szíveskedjenek megküldeni.

A *Rádióelektronikai felderítés (múlt-jelen-jövő)* című konferenciánkat ezennel megnyitom.

Köszönöm a figyelmüket, és eredményes konferenciát kívánok valamennyiünknek.

A konferencia nézőközönsége

GYENES ISTVÁN

A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS VÁZLATOS TÖRTÉNETE – A KEZDETEKTŐL A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI IDŐSZAKIG

A téma egyszerűnek tűnhet, mégis elég sokat töprengtem rajta... Ennek számos oka van, csak néhányat említek ízelítőül:

- a rádiófelderítés történetét sokan feldolgozták már, így nehéz újat mondani;
- szakmai titkokról, bizonyos részletekről még 25–30 év távlatában sem lehet beszélni;
- a terjedelmi korlátok tényleg csak vázlatos megközelítést tesznek lehetővé;
- a cikk fontosabb részei – előadás formájában – a *Rádióelektronikai felderítés (múlt-jelen-jövő)* szakmai konferencián hangzottak el, mintegy alapul szolgálva a többi előadáshoz, hogy a jelen és a jövő könnyebben érthető legyen.

Talán egy kicsit rendhagyó módon végül úgy döntöttem, hogy a kezdetektől egészen a második világháború befejezése utáni időszakig – ahol csak lehetséges – a katonai felderítés és a magyar rádiófelderítés egyik kiemelkedő alakjához, Pokorny Hermann vezérezredes személyéhez, pályafutásához kötöm a leírtakat. Ez egyben tisztelgés Pokorny Hermann személye előtt, de teszem ezt azért is, mert ő és a hozzá hasonlóan gondolkodó, az adatszerzést, az eredményességet, a jelentőképeséget és a folyamatos fejlődést szem előtt tartó rádiófelderítők alapozták meg, vívták ki azt a szakmai presztízst, ami ma is létezik – és amire méltán lehetünk büszkék.

Ki is volt Pokorny Hermann?

1882-ben egy morvaországi német családban született Kremsierben (csehül Kroměříž). Édesapja postamester volt, így már gyerekkorában érezhette a „távközlés” fontosságát. Későbbi katonai pályafutására az is hatással lehetett, hogy gyakran kirándultak a közeli hegyekben, ahol a gyerekek édesapjuktól megtanulták a térképen és a terepen történő tájékozódás alapjait. Az elemi iskola után kezdte meg tanulmányait a helyi Piarista Gimnáziumban. A latin, földrajz és természetrajz voltak a kedvenc tantárgyai. Elmondása szerint nem volt kiváló tanuló, de az említett tárgyakat nagy szorgalommal tanulta. A gimnázium utolsó évében – iskolai kötelezettségein felül – szorgalmasan készült a hadapródiskola (Bécs) felvételi vizsgájára, ahol kiváló eredménnyel megfelelt, és 1897-től ott folytatta tanulmányait.

1900-ban, az iskola befejezése után hadapródként megkezdte csapatszolgálatát a bécsi 1. Landwehr ezrednél. A következő évben megérkezett hadnagyi kinevezése. Az ezrednél főként az ide lebiztosított lengyel tartalékosok kiképzésével foglalkozott. Az anyanyelvi szintű cseh nyelv birtokában gyorsan megtanult

lengyelül. 1903-ban főtiszti tanfolyamra vezényelték, majd rögtön utána felvételt nyert a Hadiiskolára (katonai akadémia). Itt 1906-ban végzett, és soron kívül főhadnaggyá léptették elő, majd vezérkari tisztként a 43. Landwehr dandárnál (Graz) kapott beosztást. Munkája mellett elsajátította a bolgár nyelvet (1908). 1910 tavaszától a Vezérkar továbbképzési osztályán (Instructionbüro des Generalstabs) folytatja pályafutását, és vezérkari századossá léptetik elő. 1911–1912-ben megtanul oroszul, a nyelvvizsgát 12 fő jelölt közül a legjobb eredménnyel teszi le.

1913-ban közel 10 hónapot töltött Oroszországban, főleg Moszkvában. Ez idő alatt tökéletesítette nyelvtudását, és természetesen itt is nyitott szemmel járt... Saját szabadsága terhére 1914 áprilisában újra Oroszországba látogatott, értékes tapasztalatokat, információkat szerzett „anélkül, hogy kémkedne”.

Katonai előmenetelének fontosabb állomásai:²

Rendfokozatai:

1900. augusztus 06.	hadapród-tiszthelyettes
1901. október 28.	hadnagy
1906. október 27.	főhadnagy
1910. április 25.	százados
1915. május 04.	őrnagy
1917. május 01.	alezredes
1921. december	ezredes
1925. május 01.	vezérőrnagy
1928. november	altábornagy
1945. október 01.	vezérezredes

Fő szolgálati helyei:

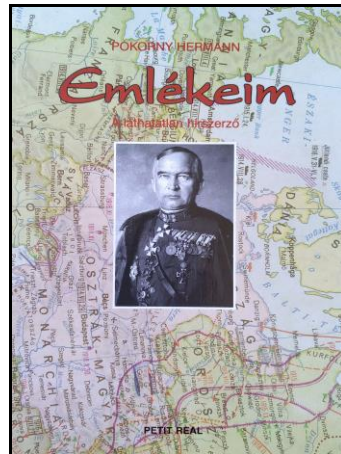
1897. augusztus 20.	Bécs, k. k. Landwehr hadapródiskola
1900. augusztus 18.	Bécs, k. k. 1. Landwehr gyalogezred
1903–1904	Bécs, főtiszti tanfolyam
1904–1906	Bécs, Hadiiskola („katonai akadémia”)
1906. október	Graz, k. k. 43. Landwehr dandár
1909. ősz	Graz, III. hadtestparancsnokság
1909. szeptember–október	Bulgária
1910. március	Instructionsbüro des Generalstabs
1913. február–november	Oroszország
1913. november	Evidenzbüro, ³ orosz referens
1914. augusztus	Hadsereg-főparancsnokság, hadműveleti osztály, az ellenség helyzetének nyilvántartása
1914. szeptember – 1916. március	k. u. k. 2., 3., 4. és a Mackensen-hadsereg-parancsnokság, rádiólehallgatás, rejtjelmegfejtés
1916. augusztus	k. k. 26. Landwehr gyalogezred
2017. november – 1918. március	Breszt-Litovszk, fegyverszüneti delegáció

² POKORNY Hermann: Emlékeim – A láthatatlan hírszerző. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2000, p. 31.

³ Az Osztrák–Magyar Monarchia katonai hírszerző szolgálata.

1918. november	Bécs, „S” csoport (a magyar hírszerzés kirendeltsége)
1920. április–július	Debrecen, vasi gyalogezred debreceni zászlóalj
1920. július–október	Krím, Vrangel-hadsereg
1920. november – 1925. április	VKF Nyilvántartási Iroda „X” csoport
1925. április–november	Szeged, vegyesdandár
1925. december	Budapest, VKF „B” csoport
1926. április – 1928. október	Budapesti Vámőrkerület
1930. május – 1934. május	Miskolc, VII. vegyesdandár
1935. május	nyugdíjazás
1945. január–február	Heves, Malinovszkij marsall főparancsnoksága
1945. február – 1949. február	Budapest, Külügyminisztérium
1949. február	végleges nyugdíjazás

1. ábra. A könyv borítója

2. ábra. Lehallgatóállomás a keleti fronton (1915)

Az első világháború időszaka (1914–18)⁴

1914 augusztusában kitört a háború, Pokorny a hónap közepén a hadsereg-főparancsnokság különvonatával érkezett Przemyslbe. A hadművelati osztályon kapott beosztást, feladata az ellenség helyzetének nyilvántartása volt. Pár hét elteltével a főparancsnokság rádióállomása által vett és felterjesztett orosz táviratok közül néhányat lefordított. Azonnal látta, hogy ezek rendkívül értékes információkat tartalmaznak. Conrad tábornagy vezérkari főnök minden más feladat alól mentesítette, és arra utasította, hogy kizárólag a vett orosz anyagok fordításával, desifráálásával és a teljes keleti arcvonalon a rádiófelderítés – Pokorny szóhasználatában „rádiólehallgatás” – szervezésével, irányításával foglalkozzon. Pokorny a főparancsnokság áttelepülése után (1914. szeptember közepe) is frontközelben maradt és folytatta a munkát. Kezdetben egy, majd hamarosan négy lehallgatóállomás állt rendelkezésére. Kitűnő nyelvtudására és logikai készségére alapozva gyors sikereket ért el az orosz rejtjelkulcsok megfejtésében: 1914. szeptember 6. és 1916. március 1. között mintegy tízezer rejtjelzett táviratot fejtett meg.

A Pokorny által szerzett információk döntő fontosságúnak bizonyultak az alábbi hadműveletek idején:⁵

1. *1914 decemberében az orosz „gőzhenger” megállítása:* a megfejtett 240 közleményből nyert információk alapján a négy orosz hadsereg támadását sikerült az 1. osztrák–magyar és a 9. német hadseregnek megállítania, majd az eredeti helyzetet visszaállítani.

⁴ POKORNY: i. m. 66.

⁵ BAJNAI Gusztáv alezredes: A magyar rádiófelderítés kialakulása és működése a kezdetektől a második világháború végéig. Felderítő Szemle 2007/Emlékszám, p. 43.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emlekszam.pdf>; letöltés: 2022.06.12.

2. 1915 márciusában 205 megfejtett táviratból nyert információk döntő jelentőségűnek bizonyultak a gorlicei áttörésnél. Az osztrák–magyar és német csapatok számos hadművelési jelentőségű helységet, hídfőt, sőt magát Przemysl városát is visszafoglalták.
3. Az osztrák–magyar és német csapatok 1915. augusztus 25-én elfoglalták Breszt-Litovszk városát. A hadművelet előkészítése időszakában Pokorny 53 rejtjelzett közleményt fejtett meg, amelyekből kiderült az ellenség csoportosítása és szándéka.

További részletek találhatóak Pokorny Hermann idézett könyvében, ezekről itt a cikk terjedelme miatt nem írhatok. Ugyanakkor ki kell emelnem még néhány tényt. 1916 elején a teljes front hézagmentes lehallgatására készített egy elgondolást, amelyet el is fogadtak, majd fokozatosan, néhány hónap alatt ki is építettek. A nyílt és a rejtjelzett táviratok lehallgatásának felügyelete, megfejtése, értékelése mellett már 1915–1916-ban eredményesen alkalmazta a goniométeres iránymérést. Az orosz rádióforgalom lehallgatásával, a rejtjelzett közlemények megfejtésével kapcsolatos tapasztalatait egy másik könyvben foglalta össze – *A láthatatlan kém*. A könyvet 1939-ben Berlinben akarta kiadni, de a téma érzékenysége miatt a német vezérkar ezt megakadályozta. A kéziratért ugyanannyit fizettek, mint amennyiért a kiadó megvette volna a szerzői jogokat...

A két világháború közötti időszak – magyar szolgálatban

Pokorny 1918 nyarán már látta a Monarchia végét, ezért súlyos döntést kellett hoznia: melyik államot válassza további életére. Morvaországban született németként nem akart Ausztriában maradni másodrendű állampolgárként. Csehnek se akarta magát kiadni, hiszen német származású volt, bár anyanyelvi szinten beszélt a cseh nyelvet is. Ezért úgy határozott, hogy teljesen új életet kezd és magyar állampolgárságért folyamodik... Érintkezésbe lépett a magyar Vezérkarral és Stromfeld Aurél készséggel befogadta. 1919 márciusában letette az állampolgári esküt, és megbízták a bécsi magyar hírszerző csoport („S” csoport) felállításával és vezetésével. A Tanácsköztársaság bukása után vizsgálat folyt ellene, de csak rendfokozatban történő előléptetését korlátozták. Úgy érezte, holtvágányra került, de meglepetésére 1920 áprilisában hazai csapatszolgálatra rendelték. Tényleges rehabilitációja a Krímbe történt vezénylésével következett be, ahol az antibolsevista (fehér) Vrangel tábornok törzse mellett tevékenykedett. A megbízásról szóló parancsot 1920 júniusában vette át a Vezérkartól. Főként összekötői feladatokat látott el, de természetesen itt is szorgalmasan gyűjtötte az információkat. 1920 októberében érkezett haza, majd rövidesen parancsot kapott az „X” osztály („sifreosztály”)⁶ felállítására, amelynek élén 1925-ig állt. Különösen a diplomáciai és a postai közlemények fordításán és/vagy megfejtésén alapuló jelentései megbízható információkkal szolgáltak a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium illetékesei számára.

A két világháború közötti időszak és a 2. világháború során folytatott rádiófelderítő és rejtjelmegfejtő tevékenységgel, irányító és lehallgató szervezeteivel

---

⁶ Bajnai Gusztáv és mások alosztályként is említik, vélhetően átszervezések kapcsán ilyen besorolást is viselt.

több cikk is foglalkozik.⁷ Jelen írás terjedelme nem teszi lehetővé, hogy ezekről itt részletesebben beszéljünk.

Röviden annyit azért meg kell említeni, hogy a jelzett időszak alatt a magyar katonai rádiófelderítés folyamatosan fejlődött. A 2. világháború idejére három állandó lehallgatóállomás és két (101. és 102.) rádióhírszerző zászlóalj állt rendelkezésre. Tevékenységüket a Honvéd Vezérkar alárendeltségében a „X” osztály irányításával végezték.

Pokorny Hermann 1925-től elszakadt a rádiófelderítéstől, „csapatszolgálatra” vezényelték, majd 1935-ben nyugdíjazták. Rövid időre, 1936–37-ben még egyszer átvette a „X” osztály vezetését, majd végleg nyugállományba vonult.

A második világháború utáni időszak⁸

A rádiófelderítés vezetése

1945. január közepén Debrecenben megalakult az ideiglenes Nemzeti Kormány. A Honvédelmi Minisztériumon belül 1945. március 3-án megalakították a Katonapolitikai Osztályt (Budapest, Nádor utca), melynek a nyilvántartó alosztály (benne rádiócsoport), a hírszerző alosztály és „X” (rejtjelző/rejtjelmegfejtő) alosztály alkották a fontosabb elemeit. Nagyon gyorsan, mintegy 50 fővel megkezdték (folytatták) a szakmai elődszervezetek által végzett munkát: néhány munkahelyen rádiólehallgatást folytattak, illetve végezték a beérkező adatok értékelését és a rejtjelzett közlemények megfejtését.

1947. február 14-én a Katonapolitikai Osztály bázisán létrejött a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség, amely átköltözött a volt Hadik laktanyába (Bartók Béla út 24–26.) A Csoportfőnökségen belül a Rádiófelderítő Osztály (50 fő) folytatta a szakmai munkát, illetve megkezdte a jövő megalapozását: összegyűjtötték a volt rádiófelderítő tiszteket, tiszthelyetteseket és a még működőképes szaktechnikai eszközöket.

1949. február 1-jén létrejött HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség, ezen belül pedig a Rádiófelderítő Csoportfőnökség. Ismételt átszervezés után, 1950. február 1-jén megalakult a HM IV. Főcsoportfőnökség (Hírszerző Csf.-ség, Tájékoztató Szolgálat, Rádiófelderítő Szolgálat). A felderítés (és benne a rádiófelderítés) fontos célországai az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország voltak.

1953 végén a felderítés a Vezérkar alárendeltségébe került, és elődje bázisán megalakult a VK 2. Csoportfőnökség – a következő részlegekkel:

- Operatív Szolgálat (hírszerzés);

⁷ BAJNAI: i. m.; RITTER László: A magyar rádiófelderítés a második világháborúban. Felderítő Szemle 2010/2. szám, pp. 149–168. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-2.pdf>; letöltés: 2022.06.12.

⁸ Dr. VÁRHEGYI István ezredes: A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben. Felderítő Szemle 2007/Emlékszám, pp. 53–82. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emlekszam.pdf>; letöltés: 2022.06.12.; DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.

- Tájékoztató Szolgálat (elemzés és értékelés);
- Rádiófelderítő Szolgálat;
- Kiképzési és Ellátó Szolgálat.

A struktúra 1956 végéig érdemben nem változott. A felderítés fő irányát Jugoszlávia (1955-ig) és az Amerikai Egyesült Államok képezte. Fontos célországok voltak Ausztria, az NSZK, Olaszország, Franciaország, Görögország, Törökország. A felsorolás természetesen tükrözi a Varsó Szerződés „ráhatását” és hazánk geopolitikai elhelyezkedését, lehetőségeit. Az 1956-os forradalmi eseményekben a rádiófelderítő szolgálat állománya nem vett részt – „belső készenléti összetartás” volt elrendelve.

1957 végére kialakult az MNVK 2. Csoportfőnökség új szervezete, mely forma egészen 1989-ig lényegében változatlan maradt:

- Operatív Szolgálat;
- Tájékoztató Szolgálat;
- Rádióelektronikai Felderítő Szolgálat;
- Csapatfelderítő Szolgálat;
- Anyagi-technikai Szolgálat.

A Rádióelektronikai Felderítő Szolgálat szervezeti felépítése és funkciója az évek során alig változott, de megnevezésekben, a feladatok mélységében és belső arányokban azért voltak módosulások. A Szolgálat működésének leírása Dr. Várhegyi István ezredes tanulmányában olvasható.

Végrehajtó erők

Ebben a részben a rádiófelderítő adatszerzést folytató szervezeti elemek történetével foglalkozom, bár 1962-től a rádiófelderítő adatfeldolgozás is átkerült a Rádiófelderítő Szolgálattól a csapattagozathoz.

Hangsúlyoznom kell, hogy korlátozott céllal és erőkkel ugyan, de a rádiófelderítő adatszerzés a 2. világháború befejezését követően is folyamatosan működött. Az is tény viszont, hogy a nyilvántartó alosztály rádiócsoportja a megszabott feladatokat csak nagy nehézségek árán teljesítette. Ezt felismerve 1947. augusztus 1-jén megalakult az 1. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Század. A század kiképzést folytatott, vételkísérleteket végzett és kialakította az adatszerzés technikai feltételeit. Az alegység gyorsan kinőtte szervezeti kereteit és zászlóaljja szervezték át (1. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj). Hadrendi száma rövidesen 101-re változott. Feladata a szakmai munka végzése mellett magában foglalta az újonc-, a tartalékos- és a tisztképzést is. 1949. október 1-jén a 101. zászlóaljból kivált annak egy része, és megalakult a 102. Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj. Az anyaalakulatnak főként a kiképzés-felkészítés, az újonnan megalakult zászlóaljnak pedig az „éles” szakmai munka volt a feladata. Ekkor kezdték meg a rövidhullámi rádióiránymérő-rendszer kiépítését is.

A hadműveleti-harszászati felderítési igények kielégítése érdekében 1951. november 1-jén megalakult a 103. Önálló Hadműveleti Rádiófelderítő Zászlóalj, amely Izbég-Annayölgy területéről megkezdte feladatai végrehajtását.

A hatékonyabb munkavégzés és a létszámtakarékosság érdekében a három zászlóaljából 1953. november 15-én megalakult a 102. Önálló Rádiófelderítő Ezred. Elhelyezésére a már erre a célra épített Budakeszi úti laktanyában – Bocskai István laktanya, másik nevén Ságvári-ligeti laktanya. 1957. február 5-én az alakulat megnevezése 3. Önálló Rádiófelderítő Ezredre változott. Az ezred a 1960-as évektől folyamatosan fejlődött és lépést tudott tartani a nyugati haderők híradócsapatainál bekövetkezett technikai fejlesztésekkel.

Az ezred 1983. augusztus 1-jén dandárrá alakult, a továbbiakban ez a szervezet végezte a hadászati rádióelektronikai felderítést. A szervezeti és a technikai korszerűsítések folytatódtak. Előtérbe került a számítógépek alkalmazása – különösen az iránymérő-értékelés és az adatfeldolgozás (adattárolás) terén. A „hagyományos” rádiófelderítő képesség kiegészült a távközlési mesterséges holdak lehallgatására alkalmas munkahelyekkel is.

Az adatszerzés történetével részletesebben foglalkozik Dékány István – Szőnyi István már idézett könyve és Pászka Tibor dandártábornok *Haza, tudás, becsület – a jubileum kötelez* című tanulmánya.⁹

„Rendszerváltás” a rádióelektronikai felderítés területén¹⁰

A 2016. évi témaválasztásomat kettős cél vezérelte. Egyrészt szerettem volna hozzájárulni Egyesületünk 10 éves fennállásának méltó megünnepléséhez, másrészt a politikai rendszerváltás és az azt követő időszak szakmatörténeti áttekintését, feldolgozását szerettem volna teljesebbé tenni. A címben a rendszerváltás idézőjelét az indokolja, hogy itt a Varsói Szerződéstől indulva a NATO-csatlakozásig tekintem át a nemzeti rádióelektronikai felderítés (továbbiakban: ref.) átalakulását, tehát nem csak egyszerűen a ref. rendszere átalakításának folyamatáról beszélek, hanem az egyik katonai szövetségtől a másikig megtett szakmai útról is. A folyamatot természetesen jelentős mértékben befolyásolták a politikai-társadalmi (különösen védelempolitikai) változások, illetve a katonai felderítéssel szemben megfogalmazott akkori követelmények.

Magyarázatra szorul az is, hogy a címből a „katonai” jelzőt elhagytam. Ennek fő oka, hogy ezen a szakterületen az 1990-es években – a szó hagyományos értelmében – rendszernek csak a katonai ref. rendszere volt tekinthető. Persze az is tény, hogy az Információs Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat is rendelkezett technikai adatszerző képességekkel.

A leírtak elsősorban az adott időszakra vonatkozó személyes visszaemlékezéseimen, nem pedig tudományos kutatáson alapulnak (bár a tanulmány kidolgozása során – az esetlegesen előforduló pontatlanságok kiküszöbölése érdekében – néhány témában volt kollégáimmal is konzultáltam). Az áttekintett időszak meghatározó részében (1992–2001) az MHVK KFH,¹¹ illetve

⁹ Felderítő Szemle 2007/Emlékszám, pp. 7–12. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emplszam.pdf>; letöltés: 2022.06.12.

¹⁰ Az írás további része a „Rendszerváltás” a nemzeti katonai rádióelektronikai felderítés területén című cikkem szerkesztett, helyenként kiegészített változata. Felderítő Szemle 2016/2. szám, pp. 27–46. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-2.pdf> letöltés: 2022.06.12.

¹¹ Honvéd Vezérkar Katonai Felderítő Hivatal.

MK KFH¹² ref. igazgatói beosztásában szolgáltam, így megfelelő rálátással/ráhatással rendelkeztem a ref. rendszere működtetését, illetve fejlesztését illetően. Fontosnak tartom, hogy a konferenciára készített előadásomtól tartalmilag lényegesen ne térjek el, ezért annak elemeit itt is felhasználom.

A ref. rendszere átalakításának általam lényegesnek tartott állomásait, folyamatait a 3. ábrán olvasható gondolatmenet alapján írom le. Célszerűnek tartom a ref. fogalmát itt is rögzíteni, mert tapasztalatom szerint nem mindenki érti ugyanazt a volt szovjet, illetve a NATO (angolszász) katonai terminológiában egyébként teljesen egyértelmű kifejezések alatt. (4. ábra.)

A ref. általános helyzete 1989–90-ben

A magyar ref. hadászati tagozata, a 3. Önálló Rádiófelderítő Dandár az 1980-as évek végére mind szervezetében, mind technikai ellátottságában és személyi feltöltöttségében elérte csúcspontját. 1988-as adatok szerint a dandár létszáma 1877 fő volt (214 tiszt, 755 tiszthelyettes, 620 sorkatona és 288 polgári alkalmazott).¹³

Rádiófelderítő technikai eszközök tekintetében az adatszerző képesség főként az 1970-es években kifejlesztett magyar rövidhullámú és ultrarövid hullámú vételtechnikai eszközökre támaszkodott. A mikrohullámú tartományban jelentkező adatszerzési igényeket (rádiórelé, távközlési mesterséges hold) még részben szintén ki lehetett elégíteni a magyar elektronikai ipar berendezéseivel 11, 18, majd 40 GHz frekvenciahatárig.

FT Gyenes István ny. mk. ddtbk.

AZ ELŐADÁS VÁZLATA

- BEMUTAKOZÁS, RÖVIDEN A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS RŐL (TOVÁBBIK: REF)
- A REF ÁLTALÁNOS HELYZETE 1989/90-BEN
- SZÜKSÉGES ÉS KÉNYSZERŰ (GYORS) VÁLTOZTATÁSOK A SZERVEZETBEN ÉS TERÜLETI ELHELYEZKEDÉSBEN
- ELGONDOLÁS A REF RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁRA
- SZERVEZETI ÁTALAKÍTÁS – 1995/96
- NÉMET SZAKTECHNIKAI TÁMOGATÁS
- A 90-ES ÉVEK VÉGÉRE KIALAKULT NEMZETI KATONAI REF RENDSZER
- HAZAI ÉS NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS, NATO CSATLAKOZÁS
- VEZETŐI LÁTOGATÁSOK
- A 10 ÉV ALATT BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK RÖVID ÉRTÉKELÉSE

2016. április 21.

3. ábra. A 2016-os előadás vázlat¹⁴

¹² Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal.

¹³ DÉKÁNY–SZÖNYI: i. m.

¹⁴ A tanulmányban szereplő ábrák a szerző saját szerkesztésű előadását és fotóit tartalmazzák

4. ábra. A rádióelektronikai felderítés fogalma

A rádiótechnikai felderítés (rtf.) alapvető technikai eszközeit 1967–1990 között – majd 1990 után is – a szovjet, majd orosz gyártmányú SZDR–2M (később SZDR–2MP) felderítőállomások képezték. Ezek számos kedvező technikai jellemzővel rendelkeztek, ugyanakkor szűk felderítési frekvenciatartományuk csak korlátozott mértékű felderítést biztosított. Az rtf. történetével, képességeivel és feladataival Dr. Czuth László ny. mk. ezredes *Rádótechnikai felderítés (ELINT)* című tanulmánya részletesen foglalkozik (Felderítő Szemle 2004/4. szám, pp. 93–131. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2004-4.pdf>).

A fenti száraz tények tükrében értékelési/kiindulási alapként elmondható, hogy rádiófelderítő képességünk a hidegháborús feladatokhoz igazodott, és kimagasló teljesítményre volt képes rövidhullámú, valamint távközlési mesterséges holdas területen. Korlátozott képességekkel rendelkezett az ultrarövid hullámú rádiós rendszerek, valamint az ultrarövid és mikrohullámú sokcsatornás rádiórelé-rendszerek tekintetében. Rádiótechnikai felderítés vonatkozásában az eszközök mennyisége, technikai képessége, kora és a meglévő települési helyek együttesen okoztak feszültséget a meglévő lehetőségek/feladatok és képességeink között.

A „körkörös védelem” hadászati koncepció felderítési vonatkozásai számunkra azt jelentették, hogy a meglévő erőket és eszközöket gyorsan kell átcsoportosítani, kiegészítő felderítőkapacitásokat kellett bevonni és a személyi állomány szakmai felkészítését alapjaiban meg kell változtatni. Az ellentmondásokat már elődeim (Lakatos József és Fekete Flórián ezredesek) felismerték, mert az akkori események (román forradalom, délszláv válság, öbölháború, oroszországi puccskísérlet) nehéz, a szokásostól jelentősen eltérő feladatokat jelentettek. Az ref. erői és eszközei átcsoportosítása során a kezdeti 11 állandó települési helyből ötöt 1989–90-ben

felszámoltunk, és az így felszabadult kapacitásokat főként a déli és a keleti határszakaszra mozgattuk át.

Kiemelten kellett foglalkoznunk a környező országok vezetésbiztosító erői által alkalmazott híradásszervezési elvek és technikai eszközök megismerésével, a légvédelmi és a repülésirányító-rendszerek működési sajátosságaival, ismérveivel. Külön meg kell említenem az új nyelvismereti (szerb, horvát, román, szlovák, ukrán – később Koszovó kapcsán – albán) követelményeket, mert talán ez volt akkoriban a legnagyobb kihívás. Azonnali megoldásként más szervezetektől „csoportosítottunk át” nyelvtudókat, illetve hosszabb-rövidebb nyelvtanfolyamokon képeztük a meglévő személyi állományt.

A megváltozott követelményeket érvényesíteni kellett a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián, a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán (BJKMF) és a hivatásos tiszthelyettesek képzésében is. Az utóbbi kettő vonatkozásában a mindenkori KFH ref. igazgató gyakorolta a kamarai jogkört, így a szakmai ismeretek oktatásának követelményeit ebben az időszakban én szabhattam meg. A személyi utánpótlás terén nagyobb problémánk nem volt, bár – főként a diszlokációs változások kapcsán – a kiáramlás a vártnál intenzívebb volt. Megjegyzem, hogy az 1990-es években tanévenként általában 15 fős osztályt indíthattunk a BJKMF-en. A Ref. Igazgatóság utódszervezeténél 2016-ban tett látogatásom során örömmel nyugtáztam, hogy a középvezetői állomány meghatározó hányada ezekből az osztályokból került ki. Nehézséget inkább a speciális (programozó és elméleti matematikus, informatikus) beosztások feltöltése okozott.

Az akkori szakmai helyzetet összefoglalóan úgy jellemezhetném, hogy a politikai rendszerváltást követően ellentmondás keletkezett a ref. képességei és az új lehetőségek között: sokkal több adatforrás volt elérhető a környező országokban, mint amennyi lefogására képességekkel rendelkezünk. A sok befolyásoló tényező közül említésre érdemes az adatforrások jellege („elektromágneses környezet”, heterogén vezetéstechnikai eszközök), mélységi tagozódása, a korlátozott szakmai tapasztalatok és nyelvismeret. Lényegében ez a felismerés fogalmaztatta meg velünk azt a fejlesztési koncepciót, amelynek következtében az 1990-es évek végére a körkörös kitekintést biztosító nemzeti katonai rádióelektronikai felderítőrendszer kialakult. A ref. általános helyzetét jellemző tények és a bekövetkezett fontosabb változások a következő ábrán láthatók:

Gyenes István ny. mk. ddtbk.

A REF ÁLTALÁNOS HELYZETE 1989/90-BEN

- A VARSÓI SZERZŐDÉS/HIDEGHÁBORÚ IDEJÉN A REF FELADATAIT ELSŐSORBAN A NATO FEGYVERES ERŐK HARCKÉSZÜLTSGI HELYZETE, VEZETÉSI RENDSZEREI, TEVÉKENYSÉGE, SZERVEZETE, KIKÉPZÉSE, HADÁSZATI GYAKORLATAI KÉPEZTÉK
- EBBŐL A MAGYAR RENDSZER A KÖZÉP- ÉS DÉL-EURÓPAI HADSZINTÉRRE KONCENTRÁLT.
- A NEMZETI HADERŐK KÖZÜL AZ USA EURÓPAI FE. ERŐI, NSZK, OLASZORSZÁG, NAGY-BRITANNIA ÉS AUSZTRIA KÉPEZTÉK A FŐ FELADATOT.
- A REF RENDSZER KÉPESSÉGEI ENNEK MEGFELELŐEN ALAKULTAK:
  - ADATFELDOLGOZÓ ERŐK (KÖZPONTI HARCÁLLÁSPONT) + ZÁSZLÓALJ SZINTEN ELŐÉRTÉKELKÉS
  - ADATSZERZÉS + SZAKMAI TÁMOGATÁS
  - ÖT ZÁSZLÓALJ (RH, RH RIM, URH, TMH, RTF, + GAFO, FTKO)
- 1990-BEN MHVK 2. CSF-SÉG → MHVK KFH, 3.Ö.RÁF.DD. → MH TÁVKEI

A REF SZAKMAI FELADATAI RÖVID IDŐ ALATT A RÉSZBEN SZÖVETSÉGI (VSZ) RÉSZBEN NEMZETI JELLEGBŐL A „KÖRKÖRÖS VÉDELEM” HONVÉDELMI KONCEPCIÓ KÖVETKEZTÉBEN TISZTÁN NEMZETIVÉ VÁLTAK.

2016. április 21.

5. ábra. A REF általános helyzete 1989–90-ben

Gyenes István ny. mk. ddtbk.

A REF ÁLTALÁNOS HELYZETE 1989/90-BEN

- Ref. Szolgálat → Ref. Igazgatóság
  - 1. ref. o. (hdm.)
  - 2. ref. o. (kik.)
  - 3. ref. o. (kls. adatfeld.)
  - 4. ref. o. (hir.)
- 3. ö. ráf. dd. → MH TÁVKEI
  - a szakmai szervezetek a zászlóaljkból központokká szerveződtek
  - megszűnt az rtf.z és a ráf.re.raj
  - a kiszolgáló, biztosító erők szintén átalakultak

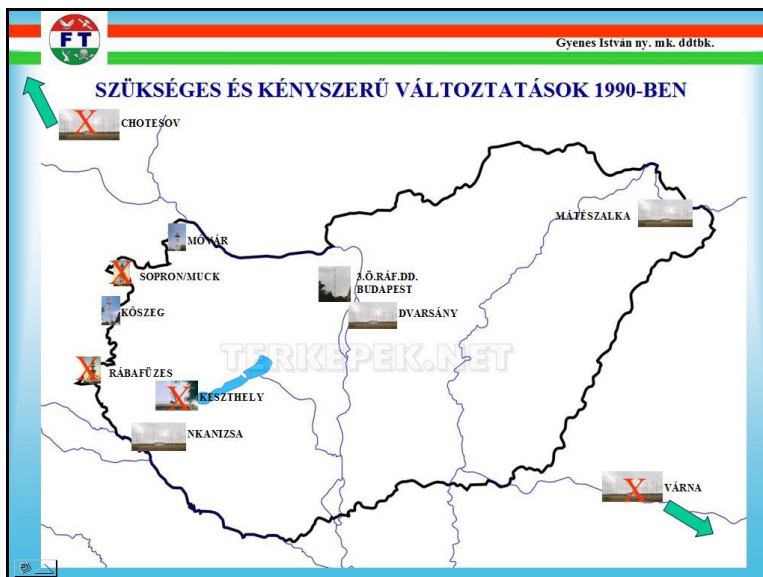
2016. április 21.

6. ábra. A REF általános helyzete 1989–90-ben

Szükséges és kényszerű változtatások 1990-ben

A 6. ábrán ellentmondásnak tűnhet, hogy 1990-ben a 3. ö. ráf. dd. MH TÁVKEI¹⁵-vé történt átszervezésekor megszűnt a rádiófelderítő repülőraj (a HA-ANG, HA-ANH, HA-ANI lajtsromjelű AN-2 típusú repülőgépeket kivonták a szolgálatból). Ezek, a korábban Ausztria irányában felderítést folytató repülőgépek ugyanis jó szolgálatot tehettek volna az új lehetőségek kiaknázásában. Szakmai szempontból ez igaz, de a megszerzett adatok mennyisége és értéke nem állt arányban a rendkívül magas üzemeltetési költségekkel, így ezzel a döntéssel ma is egyetértek.

Az állandó telepítésű objektumok terén beállt változásokat az alábbi ábra szemlélteti:

7. ábra. Változtatások a REF-rendszerben 1990-ben

A térképre pillantva szemléletesen látszik, hogy a rövidhullámú rádióiránymérő-rendszer – a környező országokat tekintve – észak–déli irányban megfelelő iránymérő alappal rendelkezett, kelet–nyugati irányban ugyanakkor gyakorlatilag használhatatlanná vált. A chotěšovi és várnai szárnyállomások megszűntével – a mérési képesség mélységét illetően – a hadászati jellege is megkérdőjeleződött.

A keszthelyi rádiótechnikai felderítőzászlóalj csak mint szervezeti elem került felszámolásra, eszközei továbbra is működtek a még meglévő objektumokban, illetve átcsoportosításra/alkalmazásra kerültek a mozgó ellenőrző csoportok, tábori elhelyezésben működő alközpontok állományába(n). A rábfűzesi és a sopron/mucki

¹⁵ Magyar Honvédség Távközlési Kutató és Ellenőrző Intézet.

URH-iránymérő és -lehallgató munkahelyek megszüntetése az új feladatok tükrében érdemi szakmai veszteséget nem jelentett.

Fejlesztési elgondolás

A 7. ábra jól mutatja, hogy megmaradt erőink-eszközeink nem megfelelő területi elhelyezkedésben működtek. Feltétlenül szükség volt a déli, a keleti és az északi határszakaszokon új, állandó telepítésű és ideiglenes objektumok felállítására. A hagyományos út (részletes rendszerfejlesztési koncepció elfogadtatása, felhasználói követelmények megfogalmazása, beruházások tervezése, költségvetési, építési és műszaki-szaktechnikai részletek kimunkálása stb.) követésére nem láttam lehetőséget. Az egyik okot a délszláv válság miatti időhiány, a másikat a korábban jól teljesítő és szaktechnikai eszközeink jelentős részét biztosító magyar elektronikai ipar összeomlása jelentette. Az 1990-es évek elején a Ref. Igazgatóság akkori vezetőállománya által kialakított fejlesztési elgondolás általam legfontosabbnak tartott elemeit az alábbi ábra tartalmazza:

FT Gyenes István ny. mk. ddtbk.

ELGONDOLÁS A REF RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁRA

- KÖZVETLENÜL A POLITIKAI RENDSZERVÁLTÁS UTÁN NYILVÁNVALÓVÁ VÁLT, HOGY A MEGLÉVŐ REF RENDSZER NEM TUD MARADÉKTALANUL MEGFELELNI ADATSZERZÉSI FELADATAINAK, ILLETVE JELENTÉSI KÖTELEZETTSÉGÉNEK
- ELLENTMONDÁS KELETKEZETT A REF KÉPESSÉGEI ÉS A SZAKMAI LEHETŐSÉGEK/FELADATOK KÖZÖTT
- A DÉLSZLÁV VÁLSÁG JELEI MÁR MUTATKOZTAK, REF KÉPESSÉGEINK VISZONT CSAK NAGYON KORLÁTOZOTTAK VOLTAK ABBAN AZ IRÁNYBAN (BP, NKANIZSA, KÖSZEG)
- HASONLÓ VOLT A HELYZET A KELETI, ÉSZAK-KELETI IRÁNYOKBAN IS
- SÜRGŐSEN LÉPNI KELLETT: HATÁRKÖZELI, JÓ VÉTELI LEHETŐSÉGEKET BIZTOSÍTÓ TELEPÜLÉSI HELYEK KIVÁLASZTÁSÁBAN, A FELSZABADULT SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ÉS TECHNIKAI ESZKÖZÖK ÁTCSOPORTOSÍTÁSÁBAN
- ÚJ NYELVEK KERÜLTEK ELŐTÉRBE: SZERB, HORVÁT, OROSZ, UKRÁN, ROMÁN, KÉSŐBB ALBÁN...
- A SZÁRAZFÖLDI CSAPATOK MELLETT ELŐTÉRBE KERÜLTEK A LÉGI- ÉS LÉGVÉDELMI ERŐK, A FEGYVERIRÁNYÍTÓ, VALAMINT A SOKCSATORNÁS RENDSZEREK

2016. április 21.

8. ábra. Elgondolás a REF-rendszer átalakítására

Részben az új rendszer kialakításához szükséges adatok megszerzése, de legfőképp a számunkra meghatározott felderítési feladatok végrehajtása érdekében 1990–92-ben számos vételkísérletet folytattunk. Közülük kiemelésre kívánczok: Nagykanizsa/Bocska, Siklós/Tenkes-hegy, Tompa, Szeged/Móralalom, Bánkút, Békéscsaba/Fürjes, Nagyoroszi, Tokaj és Kisvárdai körzete. Ezzel párhuzamosan az erők és eszközök jelentős hányadát átcsoportosítottuk elsősorban Mosonmagyaróvár, Nagykanizsa/Bocska, Siklós/Tenkes-hegy, Békéscsaba és Mátészalka körzetébe.

Német szaktechnikai támogatás

Ebben a történelmi helyzetben érkezett a jelzés, hogy a volt belnémet határon kiépített és Németország újraegyesítésével, illetve a szovjet csapatok kivonásával okafogyottá vált állandó telepítésű rádióelektronikai felderítőrendszer egyes elemei elérhetőek lesznek számunkra, illetve más, a demokratizálódás útjára lépett ország számára. Közismert, hogy főként a volt NDK haditechnikai eszközeit Németország szintén felajánlotta kiválasztott kelet-európai országok részére.

Úgy ítélt meg, hogy ennél jobb lehetőségre biztosan nem számíthatunk, mert új eszközök tömeges vásárlása a szűkös költségvetési keretek miatt lehetetlen, ráadásul a ref. szaktechnika fejlesztése területén egyébként nagy tapasztalatokkal és jelentős képességekkel rendelkező KFH Műszaki Fejlesztési Igazgatóság sem volt képes ilyen volumenű fejlesztésre, gyártásra. A német szaktechnikai támogatással kapcsolatos, általam fontosnak tartott gondolatokat a 9. ábra tartalmazza:

The slide features a header with the FT logo and the name 'Gyenes István ny. mk. dtbtk.'. The main content is a list of seven bullet points in Hungarian, detailing the context and results of German technical support. The date '2016. április 21.' is printed at the bottom right of the slide area.

- 1992 ELEJÉN ÁRVAI ZOLTÁN EZREDES, BONNI KATONAI ATTASÉ JELENTETTE, HOGY A NÉMET FÉL LESZERELI A BELNÉMET HATÁRON KIÉPÍTETT RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTŐ RENDSZERT.
- A LEHETŐSÉG KAPÓRA JÖTT, MERT FŐKÉNT ILYEN ESZKÖZÖKBEN SZENVEDTÜNK HIÁNYT.
- RÖVID EGYEZTETÉS UTÁN, VEZETÉSEMMELELEGÁCIÓ UTAZOTT BONNBA, HOGY RÉSZLETESEBBEN TÁJÉKOZÓDJUNK, TISZTÁZZUK A FELTÉTELEKET, ILLETVE FELMÉRJÜK AZ IDŐKÖZBEN A KFH RÉSZÉRE FELAJÁNLOTT SZAKANYAG ÁLLAPOTÁT, HASZNÁLHATÓSÁGÁT.
- AZ ESZKÖZÖK ZÖME JÓ, KISEBB RÉSZE SZINTE ÚJ/BEÉPÍTETLEN ÁLLAPOTBAN VOLT.
- ÚGY ÍTÉLTEM MEG, HOGY 10-15 ÉVRE MEGOLDÁST JELENTENE A LEGÉGETŐBB PROBLÉMÁINKRA, HA KÉT HATÁRKÖZELI OBJEKTUM BERENDEZÉSÉHEZ ELEGENDŐ SZAKANYAGOT HOZNÁNK EL. (EZ NÉGY TORONY REF. BERENDEZÉSEIT JELENTETTE.)
- KOVÁCS VEZÉRŐRNAGY ÚR ÉS DEÁK VEZÉREZREDES ÚR TÁMOGATTA AZ ELKÉPZELÉST.

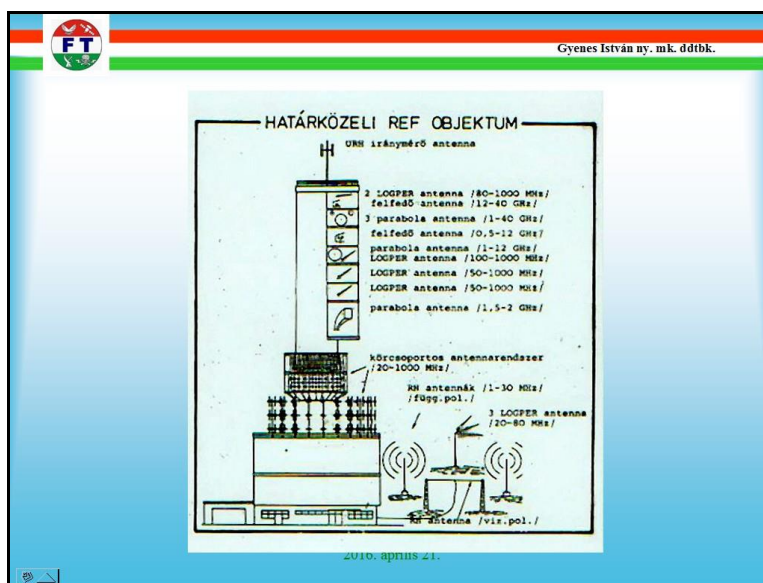
2016. április 21.

9. ábra. Német szaktechnikai támogatás

A 10. ábra egy határközeli ref. objektum elvi képességeit és sematikus vázlatát mutatja be, amely a Ref. Igazgatóság akkori (1992) nem minősített tájékoztatójából származik. A Siklós/Tenkes-hegyi, illetve a második állandó telepítésű objektum három változatban elkészült (Bocska, Békéscsaba és Telkibánya) részletes rendszertervei természetesen „Szigorúan titkos!” minősítésűek voltak.

A történelmi hűség kedvéért meg kell említenem, hogy a német haditechnikai eszközök Magyarországra kerülése egy többlépcsős tárgyalássorozat eredménye volt. Ennek egyik fordulóján, 1992–1993 telén a dr. Fehér József HM közigazgatási államtitkár által vezetett delegáció tagjaként én is részt vettem. Akkor került

aláírásra Bonnban a ref. szaktechnikai eszközök átadásával kapcsolatos megállapodás is.

10. ábra. Német szaktechnika

A 11. ábrán látható az egyik német torony (Grosser Kornberg), mellette pedig a Siklós/Tenkes-hegyi objektumunk. Az eredeti magasság elérése nem volt cél, mert a mellette, ugyancsak a német fél által biztosított és korábban felépített ún. Hof-i acélszerkezetes torony már befogadta az antennák jelentős részét. Az acélszerkezetes torony ún. félmobil, „hadműveleti” jellege biztosította a gyors szerelést, szállítást és újbóli összeszerelést.

Az anyagban szereplő volt „belnémet” határon telepített ref. rendszerről terjedelmi okok miatt nem írhatok, de az interneten bőven akad információ róla.¹⁶

1993–1994-ben egy magyar és német szakértőkből álló csoport összesen két szárazföldi és két légi torony szaktechnikai eszközeit és más, a magyarországi telepítéshez nélkülözhetetlen műszaki berendezést épített ki. A mintegy 80 kamion mennyiségű anyag értékét még megbecsülni is szinte lehetetlen.

A második torony telepítésére végül az északkeleti irány lefogása érdekében került sor. A szükséges vételkísérletek végrehajtására és a felhasználói követelmények megfogalmazására még a vezetésem alatt került sor, de a kivitelezési munkálatokra már csak a 2000-es évek elején nyílt mód. A teljesség érdekében az

¹⁶ GRUBE, Michael: Projekt JLT - Die Aufklärungstürme des Heeres.
<http://www.geschichtsspuren.de/artikel/fmelo-eloka-sigint/106-projekt-jlt-heeres-horchposten.html>;
letöltés: 2022.06.15.

egyik eredeti német torony és az elkészült magyar változat fényképét a 12. ábrán mutatom be.

11. ábra. Német szaktechnikai támogatás

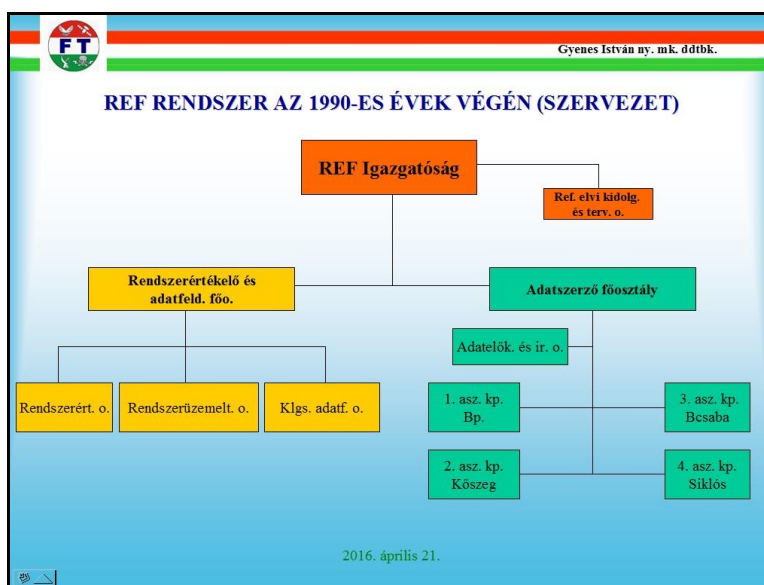

12. ábra. Német szaktechnikai támogatás (saját szerkesztés)

Szervezeti átalakítás 1995–96-ban

A rendszer átalakítása természetesen a szervezet átalakítását is jelentette, amelynek legfontosabb fázisára a 1995. évi CXXV. törvény elfogadását követően került sor. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény következményeként az MH TÁVKEI beolvadt az MK KFH szervezetébe, így a ref. 1996. szeptember 1-jétől új szervezeti struktúrában (13. ábra) látta el feladatát.

A változás a szakmai képességek tekintetében nem volt jelentős, a megkezdett fejlesztések folytatódtak. A vezetés ugyanakkor egyszerűbbé vált. Megszűnt a ref. igazgató szakmai előjárói státusza, egyszemélyi vezetője lett a KFH Ref. Igazgatóságának. Ugyanakkor a biztosító-kiszolgáló funkciók is összevonásra kerültek, így az Igazgatóságon a továbbiakban főként csak szakmai kérdésekkel kellett foglalkozni.

13. ábra. A REF-rendszer az 1990-es évek végén

A 13. ábrán látható szervezet osztályai és központjai a következő fontosabb elemekkel/funkciókkal rendelkeztek¹⁷:

¹⁷ alo. = alosztály; alkp. = alközpont.

- Ref. elvi kidolgozó és tervező osztály:
  - Elvi kidolgozó és tervező alo.
  - Nemzetközi együttműködési alo.
  - Ált. vezetési és belső együttműködési alo.
- Ref. rendszerértékelő osztály:
  - ÉNY-i régió értékelő alo.
  - Déli régió értékelő alo.
  - DK-i és K-i régió értékelő alo.
  - Egyéb régió/FAK értékelő alo.
  - Adatforrás-nyilvántartó alo.
- Különleges adatfeldolgozó osztály:
  - Elméleti kutató alo.
  - Jelentő alo.
  - Adatfeldolgozó alo.
  - Adatszerző és rendszerüzemeltető alo.
  - Automatizálási és fejlesztési alo.
- Adatelőkészítő és irányító osztály:
  - Összekötő alo.
  - Adatelőkészítő és irányító alo.
- 1. Adatszerző központ – Budapest:
  - Előértékelő, RIM- és RTF-vezénylő és ért. alo.
  - RH és TMH adatszerző alközpontok
  - 1/3. Mozgó ell. és RH RIM alkp. – Dunavarsány
  - 1/4. Adatszerző alkp. – Nagyoroszi
- 2. Adatszerző központ – Kőszeg:
  - Előértékelő és irányító alo.
  - Javítócsoporthoz
  - 2/1. Adatszerző alkp. – Kőszeg
  - 2/2. Adatszerző alkp. – Mosonmagyaróvár
- 3. Adatszerző központ – Békéscsaba:
  - Előértékelő és irányító alo.
  - Javítócsoporthoz
  - 3/1. Adatszerző alkp. – Békéscsaba
  - 3/2. Adatszerző alkp. – Mátészalka
  - 3/3. Adatszerző alkp. – Pányok
- 4. Adatszerző központ – Siklós:
  - Előértékelő és irányító alo.
  - Javítócsoporthoz
  - 4/1. Adatszerző alkp. – Siklós
  - 4/2. Adatszerző alkp. – Nagykanizsa/Bocska
  - 4/3. Adatszerző alkp. – Tompa

Ref. rendszer az 1990-es évek végén

A 13. ábrán látható szervezet az 1990-es évek második felében érdemlegesen már nem változott, kisebb átcsoportosítások, létszámcsökkentések ugyanakkor előfordultak. Technikai képességeink tekintetében a telepített német eszközök határozott előrelépést jelentettek, ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy ehhez elengedhetetlen volt a KFH Műszaki Fejlesztési Igazgatóságának a munkája is. Az eszközök rendszerbe integrálásához sok saját fejlesztésre (antennák, számítógépes lebontó, demodulátor és jelanalizátor kártyák, adatátviteli berendezések) is szükség volt. Hatékonyságnövelő tényezőként jelentkezett az automatizált rádiófelderítő és

rádióiránymérő munkahelyek rendszerbeállítására. A személyi számítógépek tömeges megjelenése nagyban segítette adatbázisaink kialakítását, az adatok munkahelyekről történő továbbítását, illetve a vidéki objektumok alrendszerének kialakítását, majd részeik integrálását a központi rendszerbe.

A 14. ábrán látható objektumaink többsége állandó elhelyezési körletben működött. A Bánkút, Tompa körzetében és a román határ mellett lévő viszont csak mozgó képességünket jelképezi, melyet egyébként Dunavarsányban állománytáblás szervezeti elemként is megőriztünk.

14. ábra. A REF-rendszer az 1990-es évek végén

A teljesebb kép érdekében elmondható még, hogy összességében a ref. rendszere békeidőben mintegy 90–100 munkahely üzemeltetésével közel 100 rádiófelderítő adatforrás folyamatos lehallgatására és további 120–140 időszakos ellenőrzésére, valamint 140–150 rádiótechnikai adatforrás figyelésére/ellenőrzésére volt képes.

Hazai és nemzetközi együttműködés

Mindig is hittem az egységes felderítőrendszer erejében, saját szakterületemet illetően azonban ez csak egy rövid időszakban működött, a délszláv válság idején. 1991 augusztusában Klimó Lajos alezredes, az 5. HDS ráf. főtiszteje konzultációs lehetőséget kért a hadműveleti-harcászati rádiófelderítő erők esetleges alkalmazásának előkészítésével kapcsolatban. Találkozáson megállapodtunk a legfontosabb elvekben, a szétbontkozás nagybani terepszakaszában és az általunk nyújtandó támogatásban. A felkészülés során megadtuk a kiinduló adatokat, majd

1991 novemberében a 2. ö. ráf-rtf. z. részei,¹⁸ valamint a 74. f. z. ráf. százada¹⁹ szétbontakozott a déli határszakasz felderítőbiztosítása érdekében. Az általuk megszerzett adatokat a Ref. Igazgatóság is megkapta és beépítette jelentéseibe. Az együttműködést köztelepüléssel oldottuk meg: a zászlóalj harcálláspontja és a század vezetési pontja is Siklós/Tenkes-hegy körzetében, az 1990 júniusa óta ott működő alközpontunk szomszédságában települt. Sajnálatos módon ez az együttműködés csak néhány hónapig tartott, mert a hadműveleti-harcászati rádiófelderítő erőket az elektronikai harc szervezetekbe integrálták. Számunkra ez egyetlen előnnyel járt: 1992. augusztus 1-jével a 63. ö. rádió- és rádiótechnikai zavarózászlóalj átdiszlokált Kiskunfélegyházára, laktanyáját átvettük, így a 3. adatszövő központunk „albérlőből” „főbérlővé” lépett elő. Vezérkari főnöki utasításra megvizsgáltuk az EHC Főnökség állandó telepítésű objektumait, hogy azok alkalmasak-e rádióelektronikai felderítési feladatok végzésére. Nemleges választ kellett adjunk, mert a határtól való távolságuk eleve kizárta az erre a célra történő hatékony alkalmazásukat.

Az MH Légierő Parancsnoksággal 1990-es évek elején kialakult együttműködés igen hatékonynak és időtállóan bizonyult. „Forródrót” működött szolgálataink között, hogy az általunk észlelt határközeleli repüléseket időben jelezni tudjuk a légvédelmi erőknél. Rendszeresen összevetettük mérési eredményeinket a délszláv térség országai légtérében észlelt repüléseket illetően.

A 101. felderítő repülőszázad (Taszár) alkalmazhatóságát is meg kellett vizsgálnunk rádiótechnikai felderítési feladatok tekintetében. Sajnálatos módon a Szu-22 típusú repülőgépekhez rendszeresített rtf. konténer meglehetősen elavult technológián alapult: filmszalagra rögzítette az észlelt lokátorjeleket, ezek így csak jelentős idővesztéssel, a film előhívása után váltak értékelhetővé. 1995-ben a század áttelepült Pápara, majd rövid időn belül (1997) felszámolták, így tudomásom szerint további lehetőségek vizsgálatára már nem került sor.

---

¹⁸ HEKLI László alezredes: A harcászati és a hadműveleti felderítés története. Felderítő Szemle 2007/Emlékszám, pp. 121–160. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emlekszam.pdf>; letöltés: 2022.06.12.

¹⁹ SIMON Zoltán ny. alezredes: A délszláv válság kapcsán működtetett felderítőrendszer. Felderítő Szemle 2014/4. szám, pp. 113–115. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-4.pdf>; letöltés: 2022.06.13.

15. ábra. A hazai és nemzetközi együttműködés

A hazai partnerszolgálatokkal (MK IH, MK NBSZ) a szakmai együttműködés kiegyensúlyozott és tartalmas volt. Különös jelentőséggel bírt egymás objektumainak, illetve eszközeinek kölcsönös használata, valamint egyes nemzetközi megbeszélések előtti előzetes egyeztetés.

A nemzetközi együttműködés a 15. ábrán feltüntetett relációkban országonként eltérő tartalommal, fokozatosan épült ki, de a 90-es évek közepére minden számunkra fontos területre kiterjedt. Általánosságban elmondható, hogy az együttműködés tartalma a személyi állomány szakmai felkészítéséhez szükséges anyagok átadásától egészen az adatforrásokra vonatkozó technikai adatok (SIGINT Order of Battle – ref. harcrend) cseréjéig terjedt.

A NATO-csatlakozásunkhoz kötődő együttműködésről elmondható tényeket szintén a 15. ábra tartalmazza. Részletekbe természetesen e téren sem bocsátkozhatok.

Vezetői látogatások

A KFH – a szakmai munkája elismerése jeleként – a kiemelt állami vetők látogatásának számát tekintve igen előkelő helyet foglalna el egy elképzelt „ranglistán”. A teljesség igénye nélkül néhányat (természetesen ref. vonatkozása miatt) önkényesen kiemelek. Az MH TÁVKEI-t meglátogatta Dr. Göncz Árpád köztársasági elnök, Keleti György és Szabó János honvédelmi miniszterek, Deák János vezérezredes, a HVK főnöke. A főigazgatóktól sok támogatást kaptam, ezért – nemcsak látogatásaik kapcsán – meg kell említenem Kovács János vezérőrnagy, Fodor Lajos vezérőrnagy, Árvai Zoltán vezérőrnagy és Botz László altábornagy nevét. Az alábbi képek önmagukért beszélnek, de kettőhöz rövid magyarázatot

fűzők. Fodor Lajos vezérőrnagy akkori látogatása egyben harckészültség ellenőrzést is jelentett... Botz László altábornagy kihelyezett vezetői értekezletet tartott elhelyezési körletünkben, így a képen a KFH és a TÁVKEI akkori vezetői is láthatók.

16. ábra. Gönz Árpád köztársasági elnök látogatása

17. ábra. Keleti György honvédelmi miniszter látogatása

18. ábra. Vezetői látogatás a MH TÁVKEI-ben

19. ábra. Vezetői látogatás az MH TÁVKEI-ben

Zárszó helyett előadásom utolsó két képkockáját szerkesztem ide. Az elsőn röviden értékelem a ref. „rendszerváltása” eredményességét, az utolsóval pedig nemcsak az előadásomat zártam, hanem ennek a cikknek is a végére értem.

Gyenes István ny. mk. ddtbk.

A 10 ÉV ALATT BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK RÖVID ÉRTÉKELÉSE

EREDMÉNYEK KÖZÜL KIEMELEM:

- A REF „RENDSZERVÁLTÁS” MEGTÖRTÉNT ÉS KIALAKULT EGY KÖRKÖRÖS KITEKINTÉST BIZTOSÍTÓ, SZERVEZETÉBEN, KÉPESSÉGEIBEN ÉS TERÜLETI ELHELYEZKEDÉSÉBEN MEGJÚLT NEMZETI REF RENDSZER.
- A KÉPESSÉGEKET KISEBB LÉTSZÁMMAL, JELENTŐS TECHNIKAI FEJLESZTÉSEKKEL MEGŐRÍZTÜK, TÖBB TERÜLETEN FEJLESZTETTÜK.
- A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY FELKÉSZÜLTSGÉBEN FELNŐTT A FELADATOKHOZ, AZ UTÁNPÓTLÁST FOLYAMATOS RAF TISZT ÉS TISZTHELYETTES KÉPZÉSEL BIZTOSÍTOTTUK (KAMARAI JOGKÖR GYAKORLÁSA).

NEGATÍVUMKÉNT ÉLTEM MEG:

- NEHÉZSÉGET OKOZOTT MEGFELELŐ SZÁMÚ NYELVTUDÓ, INFORMATIKUS, PROGRAMOZÓ MATEMATIKUS „MEGNYERÉSE”.
- SOK JÓ SZAKEMBER IDŐ ELŐTT KIVÁLT A RENDSZER ÁTALAKÍTÁSA SORÁN, KÜLÖNÖSEN A DISZLOKÁCIÓS VÁLTOZÁSOK, OBJEKTUM BEZÁRÁSOK ÉS A KEDVEZŐ KORAI NYUGDÍJAZÁSI FELTÉTELEK OKÁN. KÖZREJÁTSZOTTAK A KÜLSŐ (KEDVEZŐ MUNKAERŐPIACI) FELTÉTELEK IS.
- A TECHNIKAI ESZKÖZÖK AMORTIZÁCIÓJA, A KÖRNYEZŐ ORSZÁGOK NATO/EU KÖZELÉDESE, ILLETVE A CÉLORSZÁGOK FEGYVERES ERŐ LÉTSZÁMANAK, TEVÉKENYSÉGÉNEK CSÖKKENÉSE NEGATÍVAN BEFOLYASOLTA A REF EREDMÉNYESSÉGÉT.

2016. április 21.

20. ábra. A 2016-os előadás értékelő oldala

Gyenes István ny. mk. ddtbk.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

KÉRDÉS? HOZZÁSZÓLÁS?

21. ábra. A 2016-os előadás záróképe

KIRÁLY ELEMÉR

ÖSSZEFOGLALÓ A RÁDIÓFELDERÍTŐ TECHNIKAI ESZKÖZÖK TÖRTÉNETÉRŐL

A hatékony rádióelektronikai felderítés elengedhetetlen feltétele a szükséges számú és megfelelő képességekkel rendelkező technikai eszközök megléte. A technikai felszereltség mennyiségi és minőségi jellemzői – a humán tényezők mellett – alapvető fontosságúak a rádióelektronikai felderítési feladatok eredményes végrehajtásában. Ennek megfelelően – véleményem szerint – ez egy olyan „technikai sport”, amelyet jól képzett játékosok csapatot alkotva végeznek.

Írásomban arra törekedtem, hogy röviden összefoglaljam a rádióelektronikai felderítőeszközök technikai fejlődését a 20. században, részletesebben pedig a 2. világháború végétől a 2000-es évek elejéig.

A 20. század híradásának technikai kihívásai:

- a technológia szinte követhetetlen fejlődése (az elektroncsöves eszközöktől a mai integrált áramkörökig és mikroprocesszorokig);
- a vezeték nélküli hírközlés rohamos terjedése miatt az alkalmazott frekvenciasáv jelentősen kibővült;
- az átviteli frekvenciasávok gazdaságosabb kihasználására új információtovábbítási eljárások (modulációs módok) terjedtek el (többpozíciós amplitúdó, frekvencia, illetve fázismodulációs adásmódok);
- megnőtt a kötött és a kvázi kötött nyomvonalú vezeték nélküli átvitel szerepe (rádiórelék, troposzféra- és ionoszféra-szóródású rádiók, rádiórelék);
- a távközlési műholdak rendszerbe állása (Inmarsat, Globalstar, Iridium stb.), a mobil rádiótelefonok megjelenése;
- a frekvenciaosztású többsatornás átvitel mellett elterjedt a digitális időosztású csatornaképzés;
- a GPRS (General Packet Radio Service) csomagkapcsolt, IP-alapú mobil adatátviteli technológia megjelenése;
- a híradás frekvenciájának kiterjesztése a magasabb frekvenciák irányába, a rendelkezésre álló frekvenciasáv minél hatékonyabb kihasználása.

Folyamatosan fejlődtek a különböző modulációs módok:

- az egyszerű amplitúdó- és frekvenciamodulációs módok különböző változatai A1, A3, A3J, F1, F3 stb.;
- az AM, FM, SSB, BPSK, QPSK, CDMA, TDMA stb. és a modulációs módokba szoftveresen újraprogramozható eszközök megjelenése.

A század utolsó évtizedében megjelennek a kiterjesztett spektrumú adásmódok:

- fázisugratásos vagy direkt szekvenciális modulációs mód (Direct-sequence Spread Spectrum Technique –DS-SST);

- frekvenciaugratásos mód (Frequency-hopping Spread Spectrum Technique – FH SST);
- időugratásos mód (Time-hopping Spread Spectrum Technique – THSST);
- pulzus-FM mód (Chirp Spread Spectrum Technique – Chirp-SST);
- vegyes eljárás, ami az előbbieket kombinációjából állítható elő.

Az eszközök gyártásának és fejlesztésének ipari háttere

A század kezdeti éveiben osztrák–német (Siemens) és magyar gyártók (Telefongyár Rt. TERTA) által gyártott vevőkészülékeket használtunk a híradás biztosítására (szikratávírók). A rádiófelderítésre is szintén e gyárakból kikerült eszközöket használtunk. A két háború között elsősorban a Zelenka András vállalata által gyártott ún. Zelenka-rádiók, valamint a Telefongyár Rt. és a Standard Villamossági Rt. által gyártott eszközöket használtuk.

A háború utáni hazai rádiófelderítés eszközeinek fejlesztési és gyártási hátterét az 1950-es évektől kezdve az államosított magánvállalatok és az állam által alapított több kisebb és nagyobb vállalat, szövetkezet, intézmény adta. Az alábbiakban felsorolt vállalatok az 1970-es, 1980-as évektől már mint rendszerintegrátorok is működtek a komplett rádiófelderítő állomások és felderítőrendszerek (zászlóalj) létrehozásában:

- Elektromechanikai Vállalat;
- Híradástechnikai Vállalat (HTV);
- Mechanikai Laboratórium Híradástechnikai Kísérleti Vállalat (Mechlabor);
- Távközlési Kutató Intézet (TÁKI);
- az MNVK 2. Csf-ség, az MK KFH és a KNBSZ elődszervezeteinek technika szolgálatai;
- Mikrohullámú és Atomfizikai Tanszék, Hírközlés és a Villamosságtan Tanszék (BME);
- Központi Fizika Kutatóintézet (KFKI);
- HM Elektronikai Igazgatóság (HM EI);
- Mezőgépjelző Intézet (MEFI).

A rádiófelderítés eszközeinek általános jellemzői a 20. században

Ha az elmúlt időszakot – a mintegy 50–100 évet – technika szempontból szakaszolni szeretnénk, akkor ez az időszak attól függően osztható fel, hogy az információtovábbítás milyen módon történt, illetve hogy az információtovábbításra milyen műszaki képességgel rendelkező eszközöket használtunk. Ennek megfelelően tehát beszélhetünk analóg és digitális elven működő rendszerekről, illetve elektroncsöves, félvezetős és mikroprocesszoros technikai alapokon működő eszközökről. Az analóg korszak volt az, amelyet egyrészt elektroncsöves és félvezetős eszközön működő rádiófelderítő rendszerek alkottak, míg a digitális rendszereket már processzoros eszközök működtették.

Az említetteknek megfelelően – az eszközöket csak technikatörténeti szempontból vizsgálva – a rádiófelderítés fejlődése három szakaszra osztható:

Az első szakasz – a kezdetektől az 1960-as évek közepéig

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében 1896-tól alkalmaztak rádióadásokat lehallgató távírászokat. Az első világháborúban már volt rádiólehallgatás. A lehallgatórészlegek a híradócsapatok kötelékében alapvetően a híradásban használt vevőkészülékeket használták. A csapatok a két világháború közötti időszakban elsősorban a Siemens Marconi és a Telefongyár (TERTA) által gyártott eszközöket, majd az 1930-as évektől a Zelenka András cége által kifejlesztett vevőket használták. Az eszközfejlesztés folyamatos volt.

A 2 világháború alatt már megalakultak az első önálló katonai szervezeti egységek. Az 1940-es évek második felében megkezdődik a Néphadseregben az önálló rádiófelderítő szervezetek, alegységek, egységek megalakítása. Ezen időszak jellemzője a folyamatos szervezeti és technikai fejlesztés. A technikai fejlesztések fő feladata a kapott és a háborúból visszamaradt német, francia, angol és szovjet technikai eszközök üzemben tartása, továbbá részvétel a hazai felhasználói igények alapján végzett műszaki fejlesztéseken alapuló átfegyverzésekben. Az időszak végén – a szovjet elektroncsöves technikai eszközök használata mellett – már néhány magyar eszköz is megjelent a csapatoknál.

A második szakasz – az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek végéig

A műszaki fejlesztések a Varsói Szerződéshez tartozó tagállamok együttműködési rendjében kialakított szakosodások alapján történnek. Az így kifejlesztett készülékek (majd rendszerek) már nemcsak a hazai, hanem más országok igényeinek kielégítését is szolgálták. A fejlesztések további eredménye volt, hogy az ipar húzó ágazatává vált a hadiipar, a hadiipari kivitel pedig számottevő devizabevételt termelt az országnak. Alkalmazott technológia vonatkozásában jellemző volt az analóg félvezető eszközök, majd az integrált áramkörök megjelenése.

A harmadik szakasz – a VSZ megszűnésétől napjainkig

Erre az időszakra jellemző a katonai szervezetek modernizálása és ezzel együtt a kezelői létszám csökkenése. Az időszak technológiai jellemzője a digitális technika térhódítása. A műholdas távközlés elterjedése, a magas szinten integrált áramkörököt tartalmazó eszközök megjelenése, a szoftver által vezérelt eszközök és azok programozása, továbbá a mesterséges intelligencia térhódítása vált meghatározóvá.

Az első szakasz és a használt eszközök főbb jellemzői

Az első világháborúban és a két világháború között a katonai híradásban használt rádióvevőket használták. Először a Siemens, a Kapsch és a Marconi gyár termékei, majd a hazai Telefongyár és a Zelenka András cége által gyártott eszközök is megjelentek a rádiólehallgatásban.

1942-től, a 101. rádófelderítő zászlóalj megalakulásától beszélhetünk önálló fegyvernemről. Ettől kezdve válik el a híradó és a lehallgató technikai eszközpark is. Megjelennek a kimondottan lehallgatási célra fejlesztett vevőkészülékek (Zelenka-vevők).

A két világháború közötti időszakban és a második világháború végéig tartó években, majd egészen az 1950-es évekig rádiófelderítési szempontból nem beszélhetünk rendszerszintű rádiófelderítésről. A lehallgatócsoportok a csapatoknál rendszeresített híradóeszközöket használták az ellenséges híradás figyelésére.

A második világháború befejezését követően – a HM Katonapolitikai Osztály keretében – egy lehallgatócsoport még műsorvevő készülékekkel kezdte meg tevékenységét. 1949-től már szervezett alakulatként a 102. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj keretében végezték ezt a munkát. Az első működő rádiófelderítő alegységnél a háborús maradványból megörökölt német, francia és amerikai vevőket, valamint a hazai gyártású Zelenka-vevőket használták.

1954-ben a Marconi RG-44 típusú eszköz alapján elkészültek a hazai gyártású eszközök: az ML-300-as és a továbbfejlesztett ML-400-as vevők.

Az 1950-es évek második felére már jellemző volt a szovjet technikai eszközök átvétele és rendszerbeállítás utáni alkalmazása minden frekvenciatartományban. Rövidhullámon az R-250-es vevők, ultrarövidhullámon az R-312, R-313, R-314 típusú vevőkészülékek. Ezen eszközök licenccalapon történő gyártására alakultak sorban a hazai vállalatok.

Az 1950-es évekre esik a szovjet technikai eszközökből kialakított rövidhullámú iránymérő rendszer megépítése és működtetése is.

Az 1960-as évek közepéig a rádiófelderítő technikai kutatás-fejlesztés csak a hazai igények kielégítését szolgálta az elektroncsöves technológiára alapozott követelményrendszer alapján. Elsősorban licenccalapú gyártás folyt. A hazai gyártású eszközök minősége több esetben meghaladta az eredeti eszközök minőségét, de az elektroncsöves rendszerek sajátosságára jellemző technológiai korlátokkal, amit a mérnökeinknek sem sikerül átlépni.

A második szakasz eszközei és főbb jellemzői

A Varsói Szerződés megalakulását követően, az 1960-as évek közepétől a szocialista országok között – mint a gazdaság egyéb ágazataiban, így a hadipari területén is – szorosabb együttműködés alakult ki. Kezdetben a KGST Hadiipari Együttműködési Állandó Bizottság (HEÁB), majd az 1960-as évek végétől a VSZ Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnoksága mellett működő Technikai Testület (EFE TT) keretében.

1963–64-ben a KGST HEÁB keretében megkezdődött a rádiófelderítő eszközök kutatás-fejlesztési és gyártási feladatainak egyeztetése és javaslatok kidolgozása a feladatokat végző államokkal.

A végső szakosítási döntésekre 1964 végén Pozsonyban került sor, ahol Magyarország a rádiófelderítő vételtechnikai eszközök kutatás-fejlesztésére és gyártására kapott megbízást. A bizottság javasolta továbbá, hogy Magyarország fejlesszen és gyártson iránymérő állomásokat is. Ilyen jellegű érdemi fejlesztés addig Magyarországon nem történt, viszont a szakemberek tiltakozása ellenére megkaptuk ezt a feladatot.

A kapott feladatnak megfelelően a rádiófelderítő eszközök új nemzedékének fejlesztése az 1960-as évek végére befejeződött. Ezek bár analóg eszközök voltak, de már félvezető technológiára épültek. A kifejlesztett technológia lehetővé tette – az eszközök megbízhatóságának és frekvenciapontosságának növelése mellett – az egyszerűbb kezelést is. Az egységes ML állvány és az eszközök moduláris felépítése is növelte a megbízhatóságot, valamint a technikai kiszolgálást is egyszerűsítette. Az egységes 19 inches állvány lehetővé tette – az egyes vevőkészlet-elemek és a kiegészítő eszközök kombinációjával – újabb feladatok megoldására képes munkahelyek megépítését.

A sikeres fejlesztések eredményeként sorozatgyártásba kerültek rövidhullámú eszközként az R-1250M, URH-eszközként pedig a VU-21 és a VU-32 vevők, majd ezeknek az eszközöknek a panorámavevős változatai, valamint az azok bázisán kialakított rövidhullámú és ultrarövid hullámú iránymérők is. A csapatoknál rendszeresítették az IU-6 ultrarövid hullámú és az R-1301 rövidhullámú rádió-iránymérőket. A magasabb frekvenciasáv lehallgatására kifejlesztették a DMV-2/18 eszközt is. Ezek az eszközök már félvezető technológiával készültek. Technikai képességeket tekintve nem maradtak el a nyugati nagyvállalatok eszközeitől, sőt bizonyos technikai paraméterek tekintetében azoknál jobbak voltak.

A híradó eszközök és az adásmódok fejlődése a felhasználókat és a fejlesztőket arra ösztönözte, hogy különböző kiegészítő eszközöket, csatornalebontókat (IF, AA), kezelőegységeket, többcsatornás hang- és adatrögzítőket fejlesszenek ki. Ilyenek voltak az M-6, M-8 magnetofonok és a T-68 távgépíró.

Az egyes egyedi eszközfejlesztési gondolkodást felváltotta a rendszerben gondolkozás, ami azt jelentette, hogy most már komplex lehallgatóállomások, iránymérő és adatfeldolgozó rendszerek fejlesztése indult meg.

A következő technika lépés az integrált áramkörök és a mikroprocesszorok megjelenése, amely lehetővé tette az eszközök további fejlesztését. A fejlesztések eredménye a REV vevőcsalád és a panoráma változatának a rendszerbe állítása. Megjelentek az erre a technológiára épülő iránymérő állomások rövidhullámon és ultrarövidhullámon is (R-1301, I-60, IU-70, IU-67), melyek már alkalmasak voltak számítógépes vezérlésre is.

A vételtechnikai eszközök gyártásában frekvenciasáv szerinti feladatmegosztás alakult ki az ipari gyártók között, az igen hosszuhullámú sávtól az ultrarövid hullámú sávig. Kezdetben 500, majd 1000 MHz-ig a fejlesztések és a gyártás bázisa és rendszerintegrátora a Mechlabor volt, míg az e sáv feletti eszközök fő fejlesztője és korordinátora a Távközlési Kutatóintézet (TKI) lett. A Mechlabor 1970 és 1975 között megkértszerezte az előállított termelési értéket, és gyártmányainak kétharmadát már exportra szállította. Haditechnikai termékeinek 80%-a magyar fejlesztésű eszköz volt.

A rendszerben gondolkodás és fejlesztés nemcsak a magyar igényeket igyekezett kielégíteni, hanem a VSZ-országok igényeit is. Az 1970-es és az 1980-as években több eszközt szállítottak az NDK-ba, melyek egy részét az 1990-es évek elején visszakaptunk. A fejlettebb technológiára épülő, főleg magasabb frekvenciasávban működő eszközöket a német haderő még sokáig használta.

A visszakapott eszközöket és antennarendszereket némi modernizálás után felhasználtunk a siklósi és a telkibányai objektum építésénél.

A vállalatok az erre szakosodott Technika Külkereskedelmi Vállalaton (TKV) keresztül az 1980-as években az ún. nem rubel elszámolású piacra is szállítottak komplett rádiófelderítő rendszereket (zászlóaljkat) pl. Szíriába, Indiába, Líbiába több tízmillió dollár értékben. A honvédség rádiófelderítő csapatainál is megjelentek a korszerű RH-, URH- és mikrohullámú eszközök. Az R-1250M, a VU-21, a VU-32, a VU-141 és a VU-141MCS felderítő- és lehallgatóállomások, a korszerű panorámavevők, valamint az RH- és az URH-iránymérők.

Szólni kell arról is, hogy a magyar rádiótechnikai felderítőrendszer kialakítása is erre az időszakra esik. A rádiótechnikai felderítés a katonai felderítés egyik neme, amely passzív eszközökkel (vevőkkel) az ellenség üzemelő rádiótechnikai eszközeit, rádiólokátorait, rádiónavigációs, rádió-távvezérlő és rádiótávközlő eszközeit felfedi, majd települési körzetük behatárolása és üzemelésük figyelése útján technikai és iránymérési adatokat szerez. A megszerzett, elsősorban technikai jellegű adatok feldolgozásával információt biztosít az ellenséges csapatok csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról. A felállított alakulat szovjet technikai eszközöket használt, melyeket az 1980-as években korszerűsítettünk.

A harmadik szakasz főbb jellemzői és eszközei

A VSZ és a KGST megszűnésével a vállalatok elvesztették a piacaikat. A honvédség megrendelése is folyamatosan csökken, majd megszűnik, így a hadiipari cégek gyakorlatilag tönkremennek, a hazai eszközök gyártása lecsökken, illetve megszűnik. A megmaradt szakemberállomány kisebb Kft.-kben próbálta megőrizni és továbbvinni a tudást, tőkehiány miatt azonban ez nagyon nehezen ment. Maradt a belső fejlesztés, ami a meglévő eszközök „okosításából” és a felhasználói igényekhez igazodó rendszerbe integrálásából állt. A költségvetési támogatás függvényében sikerült beszerezni néhány nyugat-európai cég modern eszközét, amelyeknek a rendszerbe integrálása jelentett kihívást a fejlesztők és a felhasználók számára.

Az RH- és az URH-területeken a vevők és a panorámák alkalmazása lehetővé tette az iránymérők gyors vezérlését, így a rendszer nagyszámú mérésre és eredményjelentésre volt képes. Hasonló erőfeszítések történtek a harcászai és a hadászati mobil automatizált rendszerek kialakításánál is.

Az időszak fontos jellemzője a digitális technika elterjedése minden területen, a műholdas és a mobil távközlés, valamint az internet térhódítása és ezzel az a lehetőség, hogy rövid idő alatt nagy mennyiségű információ jelenjen meg a rádióelektronikai felderítés rendszerében.

Megjelentek a rádiócsatornákon, majd a műholdakon működő és elérhető számítógép-hálózatok is, amelyek új kihívást jelentettek a fejlesztők számára.

A megnövekedett adatforgalmak, az adásmódok fejlődése és a rendelkezésre álló nagy mennyiségű adatok igényelték a jelelemzés és a jelfeldolgozás, valamint a keletkezett adatok feldolgozásának felgyorsítását. A nagy mennyiségű információ

szűrése, feldolgozása és a felhasználóhoz juttatása egyfajta kihívást jelentett a technikai és az informatikai fejlesztés számára.

Megjelentek a szoftver által vezérelt rádiók és a számítógépekben használható digitális jelfeldolgozó kártyákat (Digital Signal Processor – DSP) használó vevők, amelyek fontos jellemzője:

- a berendezések végső tulajdonságát az elkészített és implementált szoftver határozza meg;
- univerzálisan felhasználható elemekből épül fel;
- könnyen átprogramozható funkcionálisan tagolt blokkokból áll;
- hardveres módosítás nélkül továbbfejleszhető, ezáltal értékállóbb berendezések készíthetők.

Ezek a megfelelően megtervezett és felépített vevőberendezések alkalmassá tehetők a kiterjesztett spektrumú és a különleges modulációs módok vételére is pusztán szoftverfejlesztés révén. A fejlesztők a 2000-es évek elejére például egy 12U magasságú, 19 inches állványban megépítettek egy olyan felderítési képességet, amely 9 KHz-től 3 GHz-ig terjedő frekvenciatartományban 2–4 független keresővevőt, 4–16–64 csatornányi monitoring vevőkészüléket tartalmazott. Megoldották a helyi vezérlést, a távvezérlést, a helyi rögzítést és a távoli szerverrel való kapcsolatot, a távoli adatrögzítést. Az 1980-as években egy ilyen képesség létrehozására két konténernyi eszközre volt szükség.

A radartechnika területén sem állt meg a fejlődés. Megjelentek a kettős funkciójú repülőgép-fedélzeti radarrendszerek. Elterjedőben voltak a nagy teljesítményű, ún. bisztatikus rádiolokátorok, amelyek horizonton túli (OTH) felderítést tesznek lehetővé. Megjelent a lombozaton, álcahálón „átlátó” radar – Foliage Penetration (FOLPEN) radar. Megemlíthetjük a „falon átlátó” radarokat is, amelyek képesek felderítőtevékenységet folytatni üregekben, bunkerekben, barlangokban lévő célok ellen. Működnek már a különböző fajtájú és funkciójú lézerradarok (Light Detection and Ranging – LIDAR). Ezen eszközök felderítése új kihívás elé állította a szakma művelőit.

Ettől az időszaktól beszélhetünk az angol terminológiából átvett rádióelektronikai felderítésről (Signal Intelligence – SIGINT), amely két területből tevődik össze: a hagyományos rádiófelderítésből (Communications Intelligence – COMINT) és a hagyományos rádiótechnikai felderítésből (Electronic Intelligence – ELINT).

A NATO-hoz történő csatlakozásunkkal új kihívások jelentek meg, hiszen a meglévő rendszereinket alkalmassá kellett tenni a NATO rendszereivel történő együttműködésre, például a rádió-iránymérő rendszert. Feladatként jelentkeztek a NATO keretében békefenntartó feladatokat ellátó honvédségi szervezetek rádióelektronikai biztosításának technikai feladatai.

Az általam említett technikatörténeti korszakhatárok elmosódnak, hiszen mint más területeken, így a rádióelektronikai felderítés területén is együtt voltak alkalmazásban a modern és a régebbi eszközök is. A kezelők, a felhasználók és a technikai kiszolgáló mérnöki, technikusai állomány feladata volt, hogy ezeket a vélt

és a valós technikai problémákat kezeljék, valamint egységes rádióelektronikai felderítő- és adatfeldolgozó rendszert hozzanak létre.

Az általános technikatörténeti áttekintés után frekvenciasáv, funkció és időrendi sorrendben bemutatok néhány általam fontosnak tartott eszközt.

A főbb rövidhullámú eszközök

A 2. világháború befejezése után megalakult katonai szervezetek a két háború között gyártott magyar eszközök mellett (Zelenka-vevők) a háborús maradványokból itt maradt és használhatóvá tett Fuge és Thornister gyártmányú vevőket, a rádióamatőrök számára készült osztrák Eltz Radion R3 vevőket, az amerikaiaktól kapott HRO-3, SX-42, CR-300 részben amatőr célú vevőket, valamint a kimondottan ráf. célokra készült SCR-342 és R-348 (ún. „fekete”) vevőket használták.

1. ábra. SX-42²⁰

2. ábra. Zelenka-vevő

Az 1950-es években megalakult hazai Mechlabor a Marconi vevője (RG-44) alapján fejlesztette ki az ML-300, ML-400 RH-vevőket. Az 1950-es évek végén már a szovjet R-250, R-316 és R-331 vevőket licenc alapján gyártották és látták el velük a rádiófelderítő csapatokat.

Az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején a szovjet vevőket a hazai mérnökök által továbbfejlesztett R-1250 vevők váltották fel. Az R-1250 vevőt és a vele párhuzamosan épített R-1251 szintézer nélküli, II. osztályú vevőváltozatot is elsősorban másodlagos és iránymérő vevőként használták. Az R-1250 vevőcsalád tagjai (zöld vevők) voltak Magyarországon az utolsó elektroncsöves konstrukciójú ráf. vevők.

3. ábra. R-1251 vevő

4. ábra. R-1250 RH-vevő

²⁰ A tanulmányban szereplő képek a szerző saját tulajdonát képezik

Az 1960-as évek végén a KGST HEÁB keretében megkezdődött a rádiófelderítő eszközök kutatás-fejlesztési és gyártási feladatainak egyeztetése, és a fejlesztések elindítása. A szakosítási döntésnek megfelelően az 1970-es évek elejére sikerült kifejleszteni és sorozatban gyártani egy új generációs vevőt/íránymérőt, amely már teljesen félvezetők felhasználásával készült.

A kifejlesztett R-1250M vevő a szokásos amplitúdómodulált távíró- és távbeszélőadások mellett (A1, A2, A3, A4) segédberendezés nélkül alkalmas volt az egyoldalsávú távbeszélő adások (A3A, A3H, A3J) vételére is.

5. ábra. R-1250M vevő

A rendszerszintű gondolkodás és az azt követő fejlesztések eredménye lett a csereszabatos modulok, az egységes 19 hüvelykes állvány és az ún. ML-busz, amely biztosította az eszközök vezérelhetőségét is.

6. ábra. ML-állvány a Mechlabor által gyártott különböző eszközökkel

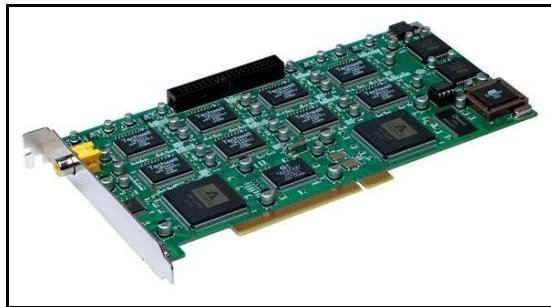
A katonai híradás és az információátviteli módok fejlődése az 1980-as évek elejére kiváltotta egy már mikroprocesszorok felhasználásával készült vevőcsalád megjelenését. A kifejlesztett vevő közepes és nagy bonyolultságú integrált áramkörök, később mikroprocesszorok felhasználásával készült. Frekvenciatartománya az igen hosszú hullámoktól (100 Hz) indult és 500 MHz-ig tartott.

A fejlesztések eredményeként rendszerbe kerültek a REV-vevők. Rövidhullámon a REV-251 és ennek a vevőnek a feladatoknak megfelelő fejlesztett változatai, amelyek már számítógéppel vezérelhetők voltak.

7. ábra. REV-251 vevő

A használt egységes ML-állvány és annak továbbfejlesztett kiegészítő eszközei biztosították, hogy egy munkahelyről már több vevő vált kezelhetővé. A fejlődés következő lépése a DSP-chipek megjelenése és ennek segítségével kifejlesztett PCDSP jelfeldolgozó kártyák, amelyeket már számítógépekbe építettek és szoftveresen programozhatók voltak

8. ábra. Egy PCDSP-kártya

A rádió-iránymérés (RIM) főbb eszközei

A rádió-iránymérés hazai kialakulásáról 1949-ben kezdődött. Elsőként szintén a háborús időkből itt maradt technikai eszközöket használtuk. A megalakult zászlóaljnak rádió-iránymérésre az alábbi főbb eszközökkel használták: a Kapsch által gyártott DFP-3 rádió-iránymérőt elsősorban hadászati szinten, míg a magyar gyártmányú IU-5M keretes iránymérőt hadműveleti szinten.

9. ábra. Keretes RH-iránymérő

Rendszerszinten az 1950-es évektől indul az iránymérés és ennek kapcsán az adatforrások helyének egyre pontosabb meghatározása. Kezdetben Marconi DF-25 típusú Adcock (négy függőleges antenna egyenlő távolságra) rendszerű iránymérőt alkalmaztak a szintén Marconi gyártmányú RG-44 RH-vevővel. Ezen eszközöket 1958-tól a magyar gyártmányú EI-1 keretes iránymérővel váltották le.

Az 1960-as években a szovjet technika volt jellemző. Az R-359 és az R-703 rövidhullámú iránymérőket hadászati és hadműveleti szinten is alkalmazták. Ezek elektroncsöves konstrukciók voltak. Telepítésük időigényes és kissé bonyolult. A frekvenciapontosságuk és így a mérés (iránymeghatározás) sem összehasonlítható a mai modern rendszerekkel. Az eszközöket időszakonként ún. műadóval és ismert helyű adókkal hitelesíteni kellett.

10. ábra. R-359 RH RIM vevője

11. ábra. Rövidhullámú iránymérő antennamezője

Az R-359 iránymérőket később a magyar R-1359M-re cseréltük, amelynél a vevő már az R-1250M rövidhullámú eszköz volt. Ezekkel az eszközökkel egyrészt még mindig voltak frekvenciastabilitási gondok, másrészt az iránymérő vezénylése jelentős időt vett igénybe.

Hadászati rádió-iránymérésnél a szovjet R-703 állomások kerültek telepítésre, amelyek bizonyos elemeit az 1970-es és az 1980-as években magyar fejlesztésű eszközökkel cserélték ki.

A hadműveleti iránymérésre az 1980-as évekre kifejlesztették és rendszerbe állították az R-1301 forgókeretes iránymérő állomást, amelynek vezérlése már sokkal gyorsabb és pontosabb volt. Frekvenciastabilitását a benne levő és a lehallgatásnál is használt REV típusú vevők határozták meg.

12. ábra. R-1301 RH iránymérő állomás

A technika fejlődése ezen a területen sem állt meg. Az 1980-as évek végére kifejlesztették az IFR-301 típusú, úgynevezett fazométeres iránymérőt, amely a jel fázisszöge mérésének elvén alapulva határozta meg a jelforrás helyét.

Az URH-sávú iránymérés az első időkben hadászati és harcászati szinten is működött, de az 1970-es évektől már csak harcászati szinten mérték. Az 1950-es években az előzőekben már említett, a háború után itt maradt (kapott) eszközöket használták. A vevőkészülékek fejlesztésével egy időben az 1970-es években kifejlesztésre került az IU-6M URH iránymérő állomás, amely 2–100 MHz között üzemelt, két lehallgató munkahellyel. A munkahelyekhez tartozott egy 20–100 MHz között működő VU-21M vevő és egy UP-3MA panorámavevő.

További fejlesztések eredményeként az 1980-as évekre megszülettek a mikroprocesszoros technológián alapuló VREV és UREV vevők és az azok panorámaváltozatára épített IU-60 és IU-70, valamint IU-67 URH-sávú iránymérők. Ezen eszközök már alkalmasak voltak az automatikus vezénylésre és az irányszögek automatikus megjelenítésére is.

NATO-csatlakozásunkkal egy időben átalakul a kiépített rádió-iránymérő rendszer is. Megkezdődött a megmaradt állomások integrálása a NATO önműködő iránymérő rendszeréhez.

A főbb ultrarövid hullámú eszközök

Az 1950-es években az alakulatok a következő eszközökkel voltak felszerelve: URH szárazföldi munkahely R-312 vevők (20–80 MHz), URH légi alsósávú munkahely R-313 vevő (60–300 MHz), URH légi felsősávú munkahely R-314 vevő (200–440 MHz).

13. ábra. R-313 vevő

14. ábra. R-314 vevő

Ezeket az eszközöket a magyar ipar licenc alapján gyártotta. Hazai fejlesztésű és gyártású eszközöket 1951-től V-2 és VU-3 típusjelzéssel gyártottuk. Ezek az eszközök elektroncsöves technológiára épültek.

A VSZ döntése után, az 1960-as évek második felére ebben a frekvenciasávban is megjelennek az elektroncsöves technika váltására kifejlesztett VU-21M és VU-32M vevők a 20–100 MHz, illetve a 100–450 MHz frekvenciasávban.

15. ábra. VU-21M vevő

16. ábra. VU-32 vevő

Ezekhez kialakításra kerültek a hasonló frekvenciatartományban működő panorámavevők, az UP-3MA és az UP-3MB. Ezek a készülékek jó lehetőséget nyújtottak az új rádióállomások felderítésére, illetve a rádióforgalmazás intenzitásának, az abban bekövetkezett változásoknak a figyelemmel kísérésére.

17. ábra. UP-MA, UP3-MB és
VU-32 URH-vevők ML-állványban

Az 1970-es években megkezdődött a hadosztály rádiófelderítő századok technikai korszerűsítése a kifejlesztett eszközökkel és iránymérő állomásokkal, valamint a hadseregközvetlen zászlóalj átfegyverzése is az új „szürke” technikára.

18. ábra. URH-sávú felfedő és lehallgató állomás belülről

A technika további fejlődése e frekvenciatartományban is újabb eredményeket produkált. A mikroprocesszoros berendezések sorában a 20–100 MHz tartományban megjelent a VREV, a 100–500 MHz-esben pedig az UREV vevők, valamint ezen eszközök VREV-P és az UREV-P panorámavevői. Technológiai kialakításuknak köszönhetően a 2000-es évek elejéig rendszerben maradtak.

19. ábra. VREV vevő

20. ábra. UREV vevő

21. ábra. VREV vevő

22. ábra. UREV-P panorámavevő

A főbb mikrohullámú és műholdvevők

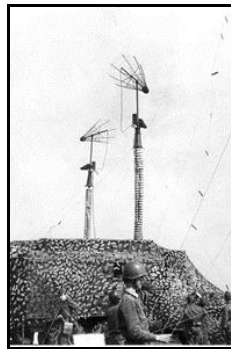
Mikrohullámon a fejlesztések 1967-ben indultak, miután sikerült detektálni az első műholdat.

A rendszerszintű fejlesztés (antennák, vevők, csatorna lebontók) végén megszületett a V-141M mobil rádiórelé-felderítő állomás, amely 20–2400 MHz frekvenciatartományban működött.

A csapatoknál megjelentek a VU-141 és a VU-141MCS felderítő- és lehallgatóállomások.

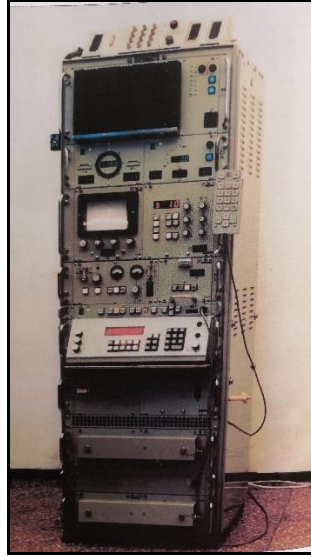

23. ábra. VU-141MG állomás

24. ábra. VU-141MCS URH-állomás

Az 1970-es évektől a távközlésben a magasabb mikrohullámú frekvenciatartomány használata miatt újabb fejlesztések indulnak, amelynek eredménye, hogy az 1980-as évekre megszületik a DMV 2/18 (2–18 GHz) vevő, az új mobil mikrohullámú felderítőállomás, amely komoly képességekkel rendelkezett. Az eszközt mind frekvencia-, mind időosztásos – impulzuskód-modulált – csatornalebontóval is kiegészítették.

25. ábra. DMV 2/18 vevőállvány

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején az adásmódok és a magasabb frekvenciatartományok távközlési használata kikényszerítette a további fejlesztéseket, amelynek eredménye, hogy Magyarország kifejlesztett a 18–40 GHz frekvenciasávban működő vevőrendszert, amely annak idején igazi műszaki unikum volt. A Boleró rendszerben kapott helyet az új vevő, így 2–40 GHz között folyamatos frekvenciafigyelés és -lehallgatás képessége valósult meg.

26. ábra. URH és mikrohullámú
felfedő- és lehallgatóállomás

A mesterséges holdak csatornáin lévő nagy mennyiségű információ miatt további mobilkapacitás kiépítésére került sor a Napraforgó állomás kialakításával.

A következő technikai lépés ebben a frekvenciatartományban is a DSP-technológiára épülő adatszerzés és jelfeldolgozás, amely már a szoftverrádió elterjedésének a kezdete volt, ahol már nem beszélhetünk frekvencia szerinti felosztásról, hiszen az eszköz képességeit már a rajta futó szoftver határozza meg. A szoftverrádió-technológiát használó eszközben lényegében három funkcionális modell van: egy analóg jelfeldolgozás, egy konverzió, egy tartomány konverzió az analóg és a digitális mögött, majd egy digitális jelfeldolgozás.

Napjainkra a korszerű digitális jelfeldolgozó vétel- és adástechnikai rendszerelemek és a számítógép-vezérlésű berendezések olyan technológiai alapot biztosítanak, hogy szoftvervezérelt komplex mérő-, lehallgató-, jelanalizáló, adattovábbító, helymeghatározó és zavaróberendezések megalkotása egy állomáson belül vált lehetővé.

A kifejlesztett integrált rendszer az ún. szoftvervezérelt rádió (Software Defined Radio – SDR) technológiára épül, vagyis a működtető program határozza meg, hogy az adott üzemmódban mely részegységek milyen funkciót látnak el, így a későbbiekben is bármikor ráfejleszhető egy-egy újabb modulációs mód, mérési algoritmus vagy zavarási filozófia.

27. ábra. Korszerű SDR vevő

A rádiótechnikai felderítés főbb eszközei

Az 1960-as évek végén alakult meg az első szervezett alakulat, amely az 1970-es években már képesé vált rendszerszintű tevékenység végzésére. A megalakult zászlóaljak rádiótechnikai felderítőeszközeit a szovjet gyártmányú SzDR–2M, RPSz–3, RPSz–5M és a Dnyep–1K állomásokkal, berendezésekkel kezdték meg. Az SzDR–2M (majd SzDR–2MP) és az RPSz–5M (majd RPSz–6) közel négy évtizedig a rendszer meghatározó eszközei voltak. Az utolsó SzDR–2MP és RPSz–6 berendezéseket 2003-ban vonták ki a rendszerből.

28. ábra. RPSZ–5M rádiólokátor-felderítő állomás

A Dnyeper–1K és az RPSz–3 berendezést csak kísérleti jelleggel üzemeltették. Az eszközök technikai képessége meghatározta felhasználási (alkalmazási) területét is.

Ennek megfelelően az RPSz-ek harcászati, míg az SzDR-ek hadászati szinten alkalmazták. Az 1980-as években ezen eszközök magyar fejlesztése, illetve átalakítása is megkezdődött a berendezések vevőinek és adattovábbító rendszereinek korszerűsítésével, ami biztosította, hogy immár az egész rádióelektronikai felderítés rendszerének részelemeivé váltak.

Írásom végére maradt még két terület, amelyek nélkül szerintem a felderítés ezen ága nem képes hozzájárulni kellő hatékonysággal a döntések megalapozásához szükséges információk megszerzéséhez.

Az első az, hogy hiába van az éterben a számunkra fontos elektromágneses hullám az információval, ha nincs olyan antennánk, amellyel azt detektálni tudjuk. Az elmúlt században is a rádióelektronikai felderítés fontos területe volt az antennák megfelelő méretezése annak érdekében, hogy megfelelő antennanyereséget tudjunk produkálni az adott frekvenciatartományban.

29. ábra. Különböző frekvenciák vételére alkalmas antennarendszerek

A másik gondolat az, hogy kevés szó esett a papírlapra jegyzetelt morze távirat vételétől és napjainkban a műholdakon „közlekedő” nagy mennyiségű adat és az abból kapott információ rögzítéséről és feldolgozásáról. Egy külön szakág létrejöttét kényszerítette ki a felhasználókból – és napjainkra külön szakmává vált – a nagy mennyiségű adatokból a számunkra „érdekesnek” tűnő információk kiválogatása. Ez pedig az adatbányászat a mesterséges intelligencia segítségével, amely szintén igen felkészült állományt és modern technikát igényel.

Összefoglalás

Az elmúlt évszázad elején használt híradási módok és azok technikai eszközeiben több, mint száz év alatt bekövetkezett változások mögött mindig megtaláljuk az újra törekvő problémamegoldó embert. A területen dolgozó és alkotó mérnököknek és technikusoknak köszönhető az, hogy a rádiófelderítés ma is megtartotta helyét és szerepét a felderítés nagy rendszerében. A rádiófelderítésben használt technikai berendezéseket, rendszereket a szakma iránt elkötelezett és mindig tanulni képes emberek alkották.

A napjaink technikai fejlődése, az elektromágneses környezet változása, az adattovábbításban és a katonai híradásban beállt változások megerősítik azt, amit az írásom elején említettem: ez egy igen drága technikai sport, amelyet csak igen magasan képzett mérnökök, technikusok képesek magas szinten művelni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
- EGED Bertalan: Egy hazai védelmi ipari innováció sikere: az INTERJAM projekt. Sagax Communications. http://robothadviseles.hu/pres/Eged_Bertalan10.pdf
- EGED Bertalan: Elektronikai hadviselési és felderítő rendszerek integrációja korszerű digitális- és szoftver rádió technológiával. Hadmérnök 2008/2. szám, pp. 262–283. http://hadmernok.hu/2009_2_eged.pdf
- Felderítő Szemle 2007/Emlékszám. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-emlekszam.pdf>
- Felderítő Szemle 2007/Különszám. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf>
- Felderítő Szemle 2018/2. szám. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-2.pdf>
- FÜRJES János: Korszerű rádiófelderítés kihívásai az információs hadviselésben. Hadmérnök 2008/2. szám, pp. 88–95. http://hadmernok.hu/archivum/2008/2/2008_2_furjes.pdf
- GERMUSKA Pál: Kadhafi „fülei”. Rádiófelderítő berendezések gyártása Magyarországon. Történelmi Szemle 2008/4. szám, pp. 95–108. http://real-j.mtak.hu/5749/1/TortelenmiSzemle_2008.pdf
- HORVÁTH József Sándor: A Magyar Honvédség elektronikai hadviselési képességének fejlesztése szoftverrádiók alkalmazásával. Doktori (PhD) értekezés. NKE, Budapest, 2018. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/horvath_jozsef_sandor_doktori_ertekezes_2018.pdf
- HORVÁTH József Sándor: A Magyar Honvédség elektronikai hadviselési képességének fejlesztése szoftverrádiók alkalmazásával. Doktori (PhD) értekezés tervezet. NKE, Budapest, 2018. <http://docplayer.hu/106972710-A-magyar-honvedseg-elektro-nikai-hadviselési-kepessegenek-fejlesztese-szoftverradiok-alkalmazasaval.html>/ Horvát Sándor József
- Kollár Ernő virtuális rádiómúzeuma. <http://www.radiomuseum.hu/katradiok.html>
- Rádióvevő berendezések és specifikációjuk. Mechlabor. <http://mechlabor.infostream.hu/radiovevo-berendezesek>

SZILVÁSI SIMON

AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉK VÁLTOZÓ SZEREPE A NATO ÉSZAKI SZÁRNYÁNAK VÉDELMEBEN

Bevezetés

Az Északi-sarkvidék biztonságpolitikájával foglalkozó nyugati, főként angolszász szakirodalom egyik visszatérő témaköre a NATO, mint katonai szervezet egyre erőteljesebb bevonása a sarkvidéki¹ régió változó politikai, gazdasági kapcsolatainak biztonsági dimenziójába.² Az Északi-sarkvidékekkel kapcsolatos történések kevés alkalommal kerülnek a vezető hírekbe, főként Magyarországon. A terület geostratégiai, geopolitikai jelentősége azonban megkérdőjelezhetetlen, hiszen a térség a Föld lakosságának akár 75%-a számára is rövidebb összeköttetési – tengeri kereskedelmi – útvonalakat biztosíthatna. A hidegháború idején a sarkvidék stratégiai felértékelődött, hiszen a két versengő szuperhatalom közti legrövidebb távolság az Arktiszon át vezetett. A nagyhatótávolságú stratégiai bombázó-repülőgépek, tengeralattjárók, illetve később az interkontinentális ballisztikus rakéták jelentette fenyegetések ellen a sarkvidéki országokban is jelentős erőforrásokat allokáltak a védelemre. A két szuperhatalom közti rivalizálás végeztével viszonylagos nyugalom jellemezte a régiót, így mind a nyolc sarkvidéki ország jelentősen csökkentette katonai kapacitásait.

Az elkövetkezendő évtizedekben a klímaváltozás okozta jégolvadás a Jeges-tengert is fokozatosan átalakítja, elsősorban a nyári hónapokra lehet majd jellemző a tengerjég nélküli vízfelület. A régióban a jégpáncél olvadási üteme az elmúlt 30 évben jelentősen felgyorsult, 2012-ben az első, 2020-ban pedig a második legalacsonyabb kiterjedését érte el a nyári hajózási szezon végén.³ A 2000-es évek óta az éghajlati viszonyokból adódó gyorsuló jégolvadás miatt a terület tengeri útvonalai is egyre hozzáférhetőbbé váltak. Ezzel pedig azoknak az erőforrásoknak a kitermelése is lehetővé vált, amelyek addig csupán részlegesen voltak elérhetők. A téma időszerű, annak ellenére, hogy a NATO-val foglalkozó nemzetközi szakirodalom az Északi-sarkvidékekkel kapcsolatosan jól feldolgozott, Magyarországon azonban kevés tudományos munka születik a témakörben, azok is főleg a kérdéskör jogi oldalát vizsgálják.⁴

Jelen írásnak nem célja az Észak-atlanti Szövetség Szervezetének, illetve az egyes sarkvidéki országok stratégiájának átfogó és teljes körű áttekintése, csupán

---

¹ Az Északi-sarkvidék, sarkvidék és az Arktisz kifejezéseket a szerző megegyező jelentéstartalommal használja.

² POSTLER, Ashley: Bringing NATO Into the Fold: A Dilemma for Arctic Security, Georgetown Security Studies Review, October 28. 2019. <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2019/10/28/bringing-nato-into-the-fold-a-dilemma-for-arctic-security/>; letöltés: 2021.12.04.

³ Arctic sea ice reaches second lowest minimum in satellite record. National Snow and Ice Data Center, 23 Sept. 2019. <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2019/09/arctic-sea-ice-reaches-second-lowest-minimum-in-satellite-record/>; letöltés: 2022.05.31.

⁴ CSATLÓS Erzsébet: Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete. Akadémiai Kiadó, 2013. ISBN 9789630593540

annak fontosabb vonatkozásait és irányvonalait, valamint az elmúlt évek fejleményeit mutatja be az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban – kitekintést nyújtva a Magyar Honvédség e térséggel kapcsolatos szerepvállalására.⁵

Az Északi-sarkvidék biztonsági környezetének változása

Az elmúlt években a sarkvidéki gazdasági tevékenységek kiszélesedésével párhuzamosan az Oroszországi Föderáció északi partvonala mentén húzódó északkeleti átjáró védelmére Moszkva a hidegháborút követő első két évtizedbeli aktivitásához képest 2010 után sokkal nagyobb erőfeszítéseket tett katonai védelmi rendszerének fejlesztése érdekében.⁶ A Föderáció sarkvidéki területeinek újbóli militarizálása, vagyis a korábbi, mára már elhanyagolt – vagy akár teljesen ki is ürített – szovjet bázisok felújítása és modernizálása a NATO-tagországokban, de kiemelten Norvégia vezetőinek körében fokozott aggodalmat váltottak ki.

Az orosz fegyverkezés az Arktiszon – legalábbis hivatalosan – az ország saját, északi határainak védelmét látja el, középpontban a Moszkva számára kulcsfontosságú északkeleti átjáróval. A sarkvidéki országok közül Oroszországnak van a leghosszabb partvonala, a kőolaj- és földgázkitermelő, illetve -cseppfolyósító létesítményei a Jamal-félszigeten stratégiai fontosságú energetikai beruházások. Elmondható, hogy nincs még egy olyan sarkkörüli ország, amely ekkora erőforrásokat fektet sarkvidéki területeinek kiaknázásába, így az azok védelmére fordított fejlesztések nem feltétlenül offenzív jellegűek.⁷

A NATO deklaráltabb katonai megjelenése a régióban azonban a szövetségi rendszer mind a 30 jelenlegi tagjának egybehangzó döntését kívánná meg. Kérdéses viszont, hogy hogyan reagálnának azok az országok, amelyek területe nem határos a sarkvidékkel, valamint e kérdésben maguk a sarkvidéki országok is megosztottak. Oroszországon kívüli hét sarkvidéki országból öt ország tagja a NATO-nak (az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Dánia, Izland és Norvégia), a maradék kettő (Svédország és Finnország) pedig hamarosan a szervezet tagja lehet.

A NATO e tanulmány megírásakor nem rendelkezik deklarált stratégiával az Északi-sarkvidéket illetően, ahogyan ez a térségben lévő nemzetállamok, illetve az Amerikai Egyesült Államok haderőnemeinél megfigyelhető.⁸ Jens Stoltenberg, a NATO jelenlegi főtitkára számos alkalommal nyilatkozott a sarkvidék és a globális klímaváltozás okozta kihívásokról, valamint a térségben megnövekedett politikai és

⁵ Oroszország Ukrajna elleni háborúját a szerző nem érinti, mivel a háború a tanulmány írása közben tört ki, így annak lehetséges hatásaival még korai volt foglalkozni.

⁶ DEPLEDGE, Duncan: NATO and the Arctic. The RUSI Journal, 165:5-6, 80–90. 21 Jan 2021. <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/03071847.2020.1865831?scroll=top&needAccess=true>; letöltés: 2021.12.04.

⁷ PINCUS, Rebecca: Towards a New Arctic, The RUSI Journal, 165:3, 50–58, 2020 May 27. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071847.2020.1769496?forwardService=showFullText&tokenAccess=NN2KP22PYE93QMYBMRTF&tokenDomain=eprints&doi=10.1080%2F03071847.2020.1769496&doi=10.1080%2F03071847.2020.1769496&doi=10.1080%2F03071847.2020.1769496&target=10.1080%2F03071847.2020.1769496&journalCode=rusi20>; letöltés: 2021.12.04.

⁸ A Blue Arctic, a Strategic Blueprint for the Arctic. Washington DC: Department of the Navy, Press Office, 05.01.2021. <https://www.navy.mil/Press-Office/Press-Releases/display-pressreleases/Article/2463000/departament-of-the-navy-releases-strategic-blueprint-for-a-blue-arctic/>; letöltés: 2021.12.04.

gazdasági tevékenységekkel kapcsolatban. Az Arktiszon felmerülő problémák és kihívások között stratégiai kockázatként említette a jégolvadást is. A főtitkár szerint fontos hangsúlyozni, hogy a sarkvidék nem egy, a NATO területén kívüli zóna, hiszen jelentős részben a szervezet területének részét képezi. A sarkvidéki térség könnyebb hozzáférhetősége alatt fontos tisztázni mit is jelent ez valójában.

Elsősorban az időtényező a legmeghatározóbb, mivel a közel jégmentes partmenti sávok a nyári hajózási szezonban léteznek, amely minden év szeptemberéig, kedvező időjárás esetén kora októberig tart. A felmelegedés azonban nem azt jelenti, hogy minden évben kevesebb a jégmennyiség a sarkvidéken, ugyanis az olvadás mértéke évről évre változik. A NASA meteorológiai adatait tanulmányozva kirajzolódik, hogy évtizedes távlatban csökkenő tendenciát mutat a jégfelület kiterjedése és mindenkori vastagsága is. A klímaváltozás ráadásul nem csupán melegebb átlaghőmérsékletet és olvadó jégtáblákat okoz. Az időjárás kiszámíthatatlansága és a percek alatt változó körülmények miatt extrém szelekre és a korábnál nagyobb méretű hullámok megjelenésére kell számítani.

Jens Stoltenberg több beszédében is kiemelte a probléma globális fontosságát, és hangsúlyozta a tagországok közötti együttműködés jelentőségét.⁹ Adódik azonban a kérdés, hogy miért is nem történik számottevő változás, ha a NATO-tagországok döntéshozói – beleértve a szervezet vezetőjét is – felismerték e megváltozott geopolitikai és biztonságpolitikai környezet kihívásait.¹⁰ Stoltenberg norvég származású, korábban Norvégia miniszterelnöke volt, így tisztában van az ország geostratégiai helyzetével és a sarkvidéket érintő kihívásokkal is. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miért nem szerepel többet az északi szárny megerősítésének gondolata a NATO hivatalos kommunikációs csatornáin. Röviden megfogalmazva: az ilyen mértékű változások jelentős időbeli keretben öltenek testet, illetve – ahogy Stoltenberg főtitkár is megfogalmazta – a NATO-nak el kell kerülnie a szükségesnél nagyobb erőlkvetítést. Ez alatt az indokolatlan provokációt értette, amelyet az eddiginél kiterjedtebb, a nyugati országok által végrehajtott katonai tevékenység válthat ki Oroszországból. Ezzel pedig egy láncreakciót indíthat el a térségben, okot adva Moszkva védelmi kapacitásának további erősítésére.

A Szövetség tagjai nem érzékelnek közvetlen fenyegetést Norvégiára vonatkozóan, egy esetleges konfrontáció egy másik konfliktus eszkalációja nyomán robbanhatna ki a térségben. A sarkvidék még a hidegháború legforróbb időszakában is megmaradt az együttműködés által fémjelezett régióknak, így fegyveres konfliktusra nem került sor. A szuperhatalmak vetélkedése után még szélesebb körű együttműködések alakultak a sarkvidéki térség országai és Oroszország között. Ennek az egyik legszembetűnőbb példája az úgynevezett Arktiszi Híd (*Arctic Bridge*) nevű kezdeményezés volt, amely egy új tengeri útvonal kialakítására

---

⁹ STOLTENBERG, Jens: NATO and the security implications of climate change. 28 Sep. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_178355.htm; letöltés: 2022.01.15.

¹⁰ FARKAS Domonkos: Az Északi-sarkvidék mint összetett biztonságpolitikai térség. Felderítő Szemle, XX. évfolyam 2021/3. szám, pp. 5–29. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2021-3.pdf>; letöltés: 2022.03.27.

törekedett Kanada és Oroszország között.¹¹ A kanadai vezetés Stephen Harper miniszterelnöksége alatt kifejezetten ellenezte a NATO nagyobb szerepvállalását, mivel szerinte az veszélyeztette volna a térségben kialakított együttműködési keretrendszert, beleértve az Oroszországgal abban az időben fennálló hatékony kétoldalú kapcsolatokat. Oroszország és Ukrajna 2014-es konfliktusa – amely a Krím annexiójához vezetett – fordulópontot jelentett a NATO katonai tervezésében, ahol az európai sarkvidék újra hangsúlyosabban jelenik meg. Valószínűleg a szembenállás itt is fokozódni fog a 2022-es orosz agresszió, illetve a NATO és az EU Ukrajna melletti határozott kiállása miatt.

A Szövetség NATO Review elnevezésű havi magazinja 2009-ben vizsgálta meg alaposabban az európai sarkvidék – angol terminológiában *High North* névvel illetett területet. A vizsgálat a klímaváltozás, elsősorban a jég réteg olvadása okozta változásokat, valamint azok térségre gyakorolt biztonságpolitikai hatásait elemezte. Ezt követően, 2013-ban az Észak-atlanti Tanács nagykövetei Espen Barth Eide norvég külügyminiszter meghívására a térségbe látogattak. A norvég katonai létesítmények megtekintése mellett arra a kérdésre is választ kerestek, hogy a szervezet hogyan tölthetne be nagyobb szerepet ebben a változó sarkvidéki környezetben.¹² Eide a találkozó során kiemelte az Oroszországgal a térségben folytatott együttműködés szerepét, illetve olyan potenciális lehetőségekre hívta fel a figyelmet, mint a hozzáférhetőbb tengeri útvonalak közös üzemeltetése, valamint az ásványkincsek kitermelése, de az esetleges területi viták kiéleződésének veszélyét is megemlítette. Továbbá hozzátette, hogy a sarkvidék globális szerepet fog betölteni, mivel Japán, Dél-Korea, India és Kína is élénken érdeklődik az olvadás jelentette lehetőségek kiaknázása iránt. A találkozó fontosságát többek között ezeknek a távolkeleti országoknak a térség kormányközi szervezetében, az Északi-sarkvidéki Tanácsba (*Arctic Council*) jóváhagyott megfigyelő tagsága indikálta.

Norvégia a NATO sarkvidéki fellépésének legerőteljesebb támogatója. Ennek egyik alapvető oka, hogy az ország területének egyharmada, tengeri területeinek pedig 80%-a található az Északi-sarkköről északra. A másik fő indok, hogy a keleti határszakasza Oroszországgal közös. E tényezők mellett a sarkvidéki erőforrások kitermelésének a lehetősége és a klímavédelmi szempontok is fontos szerepet játszanak.¹³

A Szovjetunió összeomlását követően a Szövetség úgynevezett északi szárnya biztonság- és védelempolitikai szempontból is leértékelődött nagyjából két évtizedig. A norvég társadalomba azonban mélyen berögződött az Oroszországtól való félelem, többek között ezért is építette ki Norvégia a teljes/totális védelem képességét. Ennek lényege, hogy a civil társadalom, illetve a rendvédelmi szervezetek a fegyveres erővel együttműködve, összehangoltan dolgoznak egy

---

¹¹ LASSERRE, Frédéric: Canadian Arctic Marine Transportation Issues, Opportunities and Challenges, Canadian Northern Corridor Special Series. February 2022. Volume 15:6. pp. 18–24. SPP Research Paper. University of Calgary; letöltés: 2022.05.30.

¹² North Atlantic Council Ambassadors start two-day working visit to Norway. NATO. 7. May 2013. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_100208.htm; letöltés: 2022.01.20.

¹³ LANTEIGNE, Marc: The Changing Shape of Arctic Security. NATO Review, June 28, 2019. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html>; letöltés: 2021.12.05.

olyan biztonsági koncepció létrehozásán, amely elrettentő erővel bír a potenciális agresszorokkal szemben. A társadalom, illetve az állampolgárok ellenálló képessége (*resilience*) alapvető fontosságú tényező az összes NATO-tagország társadalmá számára.¹⁴ Néhány országban azonban – többek között a skandináv országokban és a balti államokban – ez a koncepció a hidegháború vége óta jelen van, a 2014-es krími orosz intervenció óta pedig folyamatos átdolgozáson és fejlesztésen esik át a jelenkori kihívásokkal összhangban. A NATO-nak szintén szükséges felkészülnie a hibrid jellegű háború elleni fellépésre, melyet Moszkva sikeresen alkalmazott Ukrajnában, különösen a Krím félsziget annektálásakor.

A következő közös hadgyakorlatok a NATO-tagországok közreműködésével valósulnak meg szinte majdnem minden évben: Ice Exercise (ICEX – 2009), Cold Response (2007, 2009, 2010, 2012, 2014, 2016 és 2022), Arctic Challenge Exercise (ACE – 2013, 2015, 2017, 2019, 2021). Ezekben a közös hadgyakorlatokon többnemzetiségű kötelékek vesznek részt, többek között skandináv vezetéssel, néhány esetben pedig az Amerikai Egyesült Államok területén tartották őket. A cél mindig ugyanaz: a különböző szövetséges haderők közötti interoperabilitás hatékonyabb megvalósítása és a szélsőségesen hideg körülmények közötti műveletek gyakorlása.

Ki kell emelni az Északi Védelmi Együttműködést (Nordic Defense Cooperation – NORDEF), amelynek három NATO-tag (Norvégia, Dánia és Izland), illetve két sokáig elkötelezett semleges állam, Svédország és Finnország a tagja.¹⁵ Említésre került az elmúlt években a hajózás szabadságát jelző műveletek (Freedom of Navigation Operations – FONOPs) újraindításának felvetése az Arktisz európai részén. Ezeket a közös haditengerészeti műveleteket a NATO tagállamai a térségben a tengerek szabadságának és a kereskedelem zavartalanságának biztosítása érdekében folytatták a hidegháború időszakában. Napjainkban az amerikai haditengerészet többek között a Dél-kínai-tengeren hajt végre ilyen jellegű tevékenységet.

A NATO-országok úgy reagáltak a térség biztonsági helyzetében beálló változásokra, hogy – többek között – 2021 nyarán létrehozták az Atlanti Parancsnokságot, teljes nevén Egyesített Erők Parancsnokságát, melynek elődszervezete 2003-ban jelentős átalakításon esett át. A parancsnokság az Amerikai Egyesült Államokban (Norfolk, Virginia) kialakított központtal rendelkezik. Műveleti területe az Amerikai Egyesült Államok keleti partjaitól az Északi-sarkvidékig terjed.¹⁶ Ez a szervezeti fejlesztés is jelzi, hogy Washington részéről is van politikai akarat a korábbinál nagyobb mértékű jelenlétre az arktiszi régióban, főként annak európai részén.¹⁷

---

¹⁴ WITHER, James Kenneth: Back to the future? Nordic total defence concepts. *Defence Studies*, 20:1, pp. 61–81. 26.01.2020. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14702436.2020.1718498>; letöltés: 2021.12.04.

¹⁵ Uo.

¹⁶ NATO's new Atlantic command declares full operational capability. NATO, 15 July 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185872.htm; letöltés: 2021.12.04.

¹⁷ SZILVÁSI Simon: Az olvadó izolacionizmus: avagy az Amerikai Egyesült Államok és az Arktisz. *AJRC-Elemzések 2021/E08 (2021)* <https://digitalistudastar.ajtk.hu/hu/ajrc-elemzesek/az-olvado-izolacionizmus/>; letöltés: 2021.01.15.

A hidegháborúban stratégiai fontosságú GIUK-átjárót (Greenland – Iceland – United Kingdom) újra fokozott figyelemben részesítik, főként az északi tagországok. A Grönland, Izland és az Egyesült Királyság közötti szorosok leírására használt betűszót újabban kiegészült GIUK-N-re, vagyis Norvégia felségvizeire is kiterjeszti a fogalmat. Az átjáró katonai szerepe abban értelmezhető, hogy az orosz haditengerészet ezeken a tengerszorosokon keresztül képes akár felszíni, akár felszín alatti egységeit az Atlanti-óceánra kijuttatni. A NATO feladata e stratégiai átjárók védelme és ellenőrzése, mivel a térségben az elmúlt években újra növekvő orosz tengeralattjáró-tevékenységet tapasztalnak. Ráadásuk az új orosz tengeralattjárók sokkal csendesebbek, így azok észlelése is állandó kihívást jelent. Hangsúlyoznunk kell Izland szerepét, amely nem rendelkezik saját fegyveres erővel, védelmét ezért 1945 óta az Amerikai Egyesült Államok látja el. Washington ismét használatba vette az egyszer már kiürített izlandi légibázisát Keflavik városában, és továbbra is jelen van a Dániához tartozó Grönland szigetén lévő katonai támaszpontján Thule-ban.¹⁸

A NATO mellett más regionális biztonsági kezdeményezések is kiépültek az Északi-sark térségében a párbeszéd és a hatékony együttműködés elősegítésére. Ezek egyike az úgynevezett Északi-sarkvidéki Védelmi Erők Kerekasztala (Arctic Security Forces Roundtable) valamint az Északi-sarkvidéki Vezérkari Főnökök Konferenciája (Arctic Chiefs of Defence Staff Conference). Az utóbbi jelenleg az egyedüli olyan biztonsági fórum, ahol a résztvevők a sarkvidék biztonsági problémáira és kihívásaira keresnek megoldást. A kezdeményezést 2010-ben hozták létre Norvégia és az Amerikai Egyesült Államok javaslatára – célja pedig nem más, mint a sarkvidéki országok fegyveres erői közötti együttműködés elősegítése. 2014 óta azonban Oroszország nem vehet részt a fórumon az ukrajnai események – a Krím megszállása/elszakítása, illetve a kelet-ukrajnai „felkelések” miatt.

A 2021-ben tartott megbeszélésen az Európai Unió, a NATO és az Amerikai Egyesült Államok sarkvidéki szerepéről folyt a diskurzus.¹⁹ Állandó párbeszéd folyik arról, hogy Moszkva újbóli bevonása elengedhetetlen a térség biztonsági kérdéseinek megvitatása szempontjából. A Krím félsziget annektálása óta a találkozók csak a nyugati – NATO-tagok –, illetve a szervezettel együttműködő országok vesznek részt. A szakértők és a katonai felsővezetők véleménye ezért megoszlik abban a kérdésben, hogy a szankciók fenntartása eredményre vezet-e a

---

¹⁸ WILLIAMS, Ian et al: America's Arctic Moment: Great Power Competition in the Arctic to 2050. Center for Strategic and International Studies. 30.03.2020. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/Conley_ArcticMoment_layout_WEB%20FINAL.pdf?EkVudAIPZnRPLwEdAIP O.GlpyEnNzINx; letöltés: 2021.12.04.

¹⁹ Military Leaders Address Collective Arctic Security Issues. U.S. European Command Public Affairs, May 10, 2021. <https://www.eucom.mil/pressrelease/41236/military-leaders-address-collective-arctic-security-issues>; letöltés: 2021.11.19.

sarkvidék védelmi kérdéseiben.²⁰ Moszkva már több ízben is kifejezte részvételi szándékát az elmúlt hét évben, de változás azóta sem történt.²¹

Kína és az Arktisz

Moszkva mellett egy másik ország sarkvidéki tevékenysége is felkeltette a Szövetség tagországainak figyelmét és aggodalmát. Kína 2013 óta fokozottabb tevékenységet végez gazdasági befektetések és tudományos kutatás formájában az Arktiszon. Fontos kiemelni, hogy Kína nem sarkvidéki ország, magát azonban sarkvidék közeli (*near Arctic*) államnak aposztrofálja északi-sarkvidéki fehér könyvében, melyet 2018-ban jelentettek meg. Ebben a hivatalos stratégiai dokumentumban Peking – Moszkvával együttműködve – az északkeleti átjárót használva egy sarkvidéki selyemút létrehozását tűzte ki célul. Az *egy övezet egy út* nevű grandiózus infrastruktúra-projekt sarkvidéki kiterjesztésének Kína által deklarált célja a távol-keleti ország energiafüggőségének és kereskedelmi útvonalainak diverzifikálása.²²

Kína tevékenységét vizsgálva megállapítható, hogy azok a sarkvidéken tudományos kutatásra és gazdasági jellegű tevékenységre korlátozódnak. Kína mint feltörekvő hatalom ambiciózus terveket dolgozott ki a sarkvidék integrálásába az *egy övezet egy út* kezdeményezésébe. Egészen 2021-ig ezek a nagyszabású beruházások a nyersanyag-kitermelő vállalkozásokba történt befektetéseken kívül kikötők és a kapcsolódó szárazföldi infrastruktúra kiépítését célozták volna, de csupán részben valósultak meg. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete – nevéből is adódóan – erre a térségre vonatkozóan nyújt védelmi garanciát a tagországok számára. Egy olyan külső szereplő azonban, mint Kína, amely Európán és az észak-atlanti térségen kívül helyezkedik el, globális jelenlétre törekszik, és jelentősen megosztja a tagországok vezetőinek álláspontját.

Kína a Szövetség terminológiájában másképpen jelenik meg, mint a hidegháború időszakában a Szovjetunió. A stratégiai kihívó (*strategic competitor*) kifejezés, amellyel az Amerikai Egyesült Államok Pekinget illeti, valamint a NATO által használt rendszerszintű kihívás (*systemic challenge*) fogalom távol állnak a szovjet idők ellenségképétől. Néhány szakember attól tart, hogy a jelenleg is széles körű orosz–kínai stratégiai együttműködés katonai vonalon esetleg tovább erősödik. Eddig még nem észlelték a kínai haditengerészet hadihajóit az Északi-sarkvidéken, még Moszkvával közös hadgyakorlaton sem. Oroszország és Kína között nincsen teljes egyetértés, mivel a kínai befektetések nehezen valósulnak meg az észak-oroszországi partvidéken, amivel kapcsolatban az orosz vezetés ellenérzését fejezte ki.

---

²⁰ MELINO, Matthew – CONLEY, A. Heather: The Ice Curtain: Russia's Arctic Military Presence. Center for Strategic and International Studies. March 26, 2020. <https://www.csis.org/features/ice-curtain-russias-arctic-military-presence>; letöltés: 2021.12.04.

²¹ ALIYEV, Nurlan: Why Does Russia Want to Resume Military Dialogue in the Arctic? 07.07.2021. Modern War Institute at West Point. <https://mwi.usma.edu/why-does-russia-want-to-resume-military-dialogue-in-the-arctic/>; letöltés: 2022.05.31.

²² MACKENZIE, Allan: Arctic Narratives and Political Values: Arctic States, China and NATO. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, May 2020. <https://stratcomcoe.org/publications/arctic-narratives-and-political-values-arctic-states-china-and-nato/44>; letöltés: 2022.01.15.

Kínának kevés mozgástere van a sarkvidéki régióban, mert a partvontaltól több mint 370 km-re tud saját jogon tevékenységet végezni.²³ Az azon belüli terület a parti ország kizárólagos gazdasági övezete. Ez komoly kihívások elé állítja a két ország viszonyát, a katonai együttműködés pedig ennek fényében még bonyolultabbá tehetné Peking és Moszkva kapcsolatát a régióban. Nagy kérdés persze, hogy a jelenleg is zajló orosz–ukrán háborúban Kína Oroszország felé tanúsított „jóindulata”, illetve a fokozódó orosz függés Pekingtől milyen irányba változtatja meg a jelenlegi helyzetet.

Az Amerikai Egyesült Államok szerepe

Az Amerikai Egyesült Államok a NATO vezető katonai hatalmaként felismerte, hogy a változó északi-sarkvidéki régióban nemzeti érdekei biztosítása és északi határainak védelme érdekében a közeljövőben másfajta intézkedésekre van szükség, mint a korábbi évtizedekben. Új kihívások jelentkeztek a globális felmelegedéssel, ennek pedig az a következménye, hogy nemcsak az amerikai haditengerészetnek kell fokozottabb járőrtevékenységet folytatnia az északi partvidék térségében, hanem a többi sarkvidéki ország haditengerészetének is.

Joe Biden amerikai elnök és Lloyd Austin védelmi miniszter szerint az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei északi-sarkvidéki érdekeit a jövőben is védelmezni kell, és e cél elérésére érdekében a költségvetésből az elnök kellő forrásokat fog allokálni a térség katonai műveleteinek és objektumainak fenntartására és modernizálására.²⁴ Az még kérdéses, hogy a demokrata vezetés szándékából mi fog megvalósulni az elkövetkező három évben, az ilyen szintű fejlesztések azonban sokkal hosszabb időintervallumban értelmezhetőek. Az Amerikai Egyesült Államoknak ugyanis egyszerre kell reagálnia Oroszországra és Kínára is a sarkvidéki régióban és globális értelemben egyaránt.

A katonai dimenzió kivül a politikai szféra hatékonyabb bevonása is szükséges. Francis G. Mahon vezérőrnagy, az Északi Parancsnokság (*U.S. Northern Command*) vezetője 2012-ben így jellemezte az Északi-sarkvidéken végbemenő változást katonai szempontból: „Az Északi Parancsnokság felelősségi köre változik és fejlődik, az észak-amerikai kontinens északi partvidéke a jégpáncél olvadásával egy igazi partvonallá válik. Ez nem holnap vagy a jövő évben következik be, de rövid időn belül. Ezzel mindenképpen terveznünk kell. A hadsereg vezetői is érzékelik a kihívásokat, azonban a politikum döntéshozó szerepe a fegyveres szervezetekre vonatkozóan e téren is érezheti hatását.”²⁵

---

²³ ZOLTAI, Alexandra: Polar Silk Road. PAGEO Geopolitical Institute, August 22, 2018. <http://www.geopolitika.hu/en/2018/08/22/polar-silk-road/>; letöltés: 2022.05.31.

²⁴ A Blue Arctic, a Strategic Blueprint for the Arctic. Washington DC: Department of the Navy, Press Office, 05.01.2021. <https://www.navy.mil/Press-Office/Press-Releases/display-pressreleases/Article/2463000/department-of-the-navy-releases-strategic-blueprint-for-a-blue-arctic/>; letöltés: 2021.12.04.

²⁵ LOPEZ, C. Todd: Melting Arctic ice will present new challenges. October 25, 2012. Army.mil. http://web.archive.org/web/20150913113242/http://www.army.mil/article/90034/Melting_Arctic_ice_will_present_new_challenges/; letöltés: 2022.05.31.

Mivel Washington stratégiai szinten kívánja az amerikai jelenlét elérését a régióban, amely elsősorban az amerikai parti őrség feladatköre, ezért a térségben folytatott járőrtevékenység és a többi szereplő aktivitásának megfigyelése jelentette költségek is egyre növekedni fognak. A katonai bázisok és egyéb kiszolgáló létesítmények megerősítése Alaszkában és Kanadában is egyre költségesebbé teszi a fegyveres erők számára e terület védelmének költségeit. Az alaszakai katonai bázisok szükséges modernizálása, a klímaváltozás jelentette fokozott errodáció, illetve az Arktisz felértékelődése miatt egyre növekvő költségeket jelent szövetségi és tagállami (Alaszka) szinten egyaránt.

A permafroszt, vagyis az évezredek óta fagyott talajra épült létesítmények statikai integritását nagymértékben veszélyezteti az egyre melegebb, azaz olvadó, ezért változó halmazállapotú talajréteg. Az alaszakai Eielson légibázison évtizedek óta jelentős problémát okoz a felengedő talaj okozta állagromlás megoldásának kérdése. A legnagyobb és leghidegebb klímájú államban a Védelmi Minisztérium rendelkezik az egyik legkiterjedtebb földbirtokkal, körülbelül 1,5 millió hektárral, amelynek döntő része permafroszton nyugszik. Ennek érdekében a Pentagon 2021 októberében kiadta a Védelmi Minisztérium Klímaadaptációs Terve című dokumentumot,²⁶ amelyben röviden ismerteti a légibázis objektumainak védelmében alkalmazható technológiákat. Ezek egyike – mely az elemzés szerint az egyik legköltséghatékonyabb változat – a talaj fagyott állapotának megőrzését biztosítja.²⁷ Ennek a speciális technológiának a kifejlesztése, implementálása, illetve működtetése jelentős költséggel terheli az éves védelmi költségvetést.²⁸ Valószínűsíthető, hogy a közeljövőben ezek a problémák egyre nagyobb számban fognak megjelenni.

A Joe Biden vezette demokrata kormány nagy hangsúlyt fektet az Északi-sarkvidéken történő folyamatok megértésére és elemzésére. A Biden–Harris-adminisztráció eltökélt abban, hogy a klímaváltozást tudományos megközelítéssel lehet csak hatékonyan kezelni.²⁹ Ennek érdekében létrehoztak számos olyan szervezetet, melyek korábban nem léteztek, vagy csak regionálisan működtek, de most szövetségi szintre emelték azokat. Ismét elkezdte működését a Sarkvidéki Végrehajtó Irányító Bizottság (*Arctic Executive Steering Committee – AESC*), amelyben neves sarkvidékszakértők dolgoznak együtt. A szervezet az Amerikai

---

²⁶ Highlights and Examples for the Department of Defense Climate Adaptation Plan. Department of Defense, Office of the Undersecretary of Defense (Acquisition and Sustainment). 01.09.2021. <https://www.sustainability.gov/pdfs/dod-2021-cap.pdf>; letöltés: 2022.01.21.

²⁷ KARLOVITCH, Sara et al.: As the world warms, costs rise for Alaska military bases. The Howard Center for Investigative Journalism, Anchorage Daily News, August 1, 2020. <https://www.adn.com/alaska-news/military/2020/08/01/as-the-world-warms-costs-rise-for-alaska-military-bases/>; letöltés: 2021.12.04.

²⁸ HADLEY, Greg: Arctic Hasn't Gotten Enough in Past Pentagon Budgets, VanHerck Says. Will That Change in 2023? Airforce Magazin, March 25, 2022.

²⁹ Remarks by President Biden Before the 76th Session of the United Nations General Assembly. September The White House. 21.09.2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/09/21/remarks-by-president-biden-before-the-76th-session-of-the-united-nations-general-assembly/>; letöltés: 2021.12.04.

Egyesült Államok északi-sarkvidéki érdekeit hivatott előmozdítani, illetve felelős a cél elérése érdekében tett erőfeszítések szövetségi szinten történő koordinálásáért.³⁰

A Magyar Honvédség és az Északi-sarkvidék

Magyarországot – mint a világtengerektől elzárt országot – a földrajzi elhelyezkedéséből adódóan a sarkvidékekkel kapcsolatos geopolitikai változások kevésbé érintik. Ugyanakkor olyan nemzetközi szervezet tagjaként, mint a NATO, amelyhez hazánk 1999-ben csatlakozott, a Magyar Honvédségnek lehetősége nyílik sarkvidéki országok hadgyakorlataiban is részt venni. 2018-ban magyar katonák részt vettek a Szövetség *Trident Juncture* elnevezésű hadgyakorlatán, amelynek Norvégia adott otthont. Az akkor még 29 tagország és a békepartnerségi programból hat ország részvételével lezajlott hadgyakorlat célja a NATO reagálásának szimulációja volt abban az esetben, ha az 5. cikkely aktiválására kerülne. A több mint 40 000 főt és több ezer harcjárművet felvonultató *Trident Juncture* a tagországok – illetve az akkor még semleges Svédország és Finnország – fegyveres erői közti interoperabilitást is továbbfejlesztette. Ez a művelet a hidegháború óta tartott egyik legnagyobb NATO-szervezésben megvalósuló hadgyakorlat volt a térségben.

Az Amerikai Egyesült Államok 2. Flottájának egyik repülőgép-hordozó harccsoportja – szintén a hidegháború vége óta – először lépte át a sarkkört e hadgyakorlat keretében, ami jól jelezte a térség növekvő fontosságát. A műveletben részt vett 15 magyar katona a Magyar Honvédség MH Anyagellátó Raktárbázisán szolgált, és a gyakorlat során a norvég tábori hajtóanyagraktár felállításában és üzemeltetésében vett részt. A gyakorlat során a német bajtársaikkal együtt – egy logisztikai együttműködés keretében – hajtóanyagellátási feladatokat is végeztek. A feladat végrehajtását nehezítette, hogy különösen szigorú környezetvédelmi sztxenderdeknek kellett megfelelniük.³¹

A MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár (MH 2. KRDD) katonái 2021 végén az Amerikai Egyesült Államok legészakibb államában, az Alaszkában állomásozó 4-25. légideszantdandár harccsoportjának (*4-25 Infantry Brigade Combat Team/Airborne*) segítségével készültek fel a 2022-ben megrendezésre kerülő *Swift Response 22* elnevezésű hadgyakorlatra. Az elméleti és a gyakorlati oktatás és kiképzés keretében a magyar katonák tapasztalatot szereztek a hideg égövi kisalegység-harcászatban. A felkészítés a következőket foglalta magában: menetgyakorlatok, táplálkozási és túlélési praktikák, tereptani, valamint egészségügyi és művelettervezési ismeretek.

A magyar honvédek elsajátították a sarkvidéki körülményekhez megfelelő öltözet viselésére vonatkozó ismereteket, amelyek alkalmazása elengedhetetlen a gyakran –40 °C-os hidegben. A magyar katonák ejtőernyős-kiképzésen és ugráson is

³⁰ Biden-Harris Administration Brings Arctic Policy to the Forefront with Reactivated Steering Committee & New Slate of Research Commissioners. The White House, 24.09.2021. <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2021/09/24/biden-harris-administration-brings-arctic-policy-to-the-forefront-with-reactivated-steering-committee-new-slate-of-research-commissioners/>; letöltés: 2021.12.04.

³¹ Norvégiába látogatott a Magyar Honvédség vezénylőzászlósa. honvedelem.hu. 2018.11.08. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/norvegiaba-latogatott-a-magyar-honvedseg-vezenylozaszlosa.html>; letöltés: 2021.11.19.

részt vettek, amelyet havas és extrém hideg időjárási körülmények között hajtottak végre. A résztvevők a 2022-es *Swift Response* hadgyakorlat részleteit is egyeztetették az alaszka dandár parancsnokával, Michael Shouse ezredessel, valamint a dandár vezénylőszázlósával, Alex Kuprattyval.³² A sikeres felkészülés különleges tapasztalattal gazdagította a magyar 2. KRDD tagjait, és újabb fejezetet nyitott az északi-sarkvidéki országokban folytatott katonai műveletekben. Az Ukrajna elleni orosz agresszió következtében a sarkvidéki országok vélhetően egyre több hasonló jellegű tevékenységet folytatnak majd, részben a svéd és a finn NATO-csatlakozáshoz kapcsolódóan, amelyekben hazánk is ki veheti a részét – akár a NATO-, akár más együttműködések keretében.

Összegzés

Megállapítható, hogy a NATO nemcsak katonai értelemben fordít nagyobb figyelmet a sarkvidékre és a térség kihívásaira, hanem mint egy komplex jelenségre próbál széles spektrumú megoldást adni. Ez a tudományos kutatás, az oktatás és az ismeretterjesztés, valamint a kommunikáció minden vonatkozó területen elengedhetetlen, ha széleskörűen kívánja kezelni ezt a kihívást. Akár a NATO-n belül, akár a sarkvidéki országok saját együttműködési rendszereinek keresztül a klímaváltozásra csak együttes választ lehet adni, és ehhez szükség van minden ország együttműködésére. A NATO a saját értelmezési keretében a klímaváltozásra is reagál, amely alapvetően nem katonai jellegű probléma. A sarkvidék és az északi szárny védelme a Szovjetunió szétesése óta újra aktuális kérdéssé formálódott, különösen Oroszország megnövekedett aktivitása és erősödő nagyhatalmi ambíciói miatt.³³ Egészen 2022 februárjáig azonban olybá tűnt, hogy a katonai fenyegetettség mértéke csekélyebb, mint a hidegháborúban. Nagy kérdés, hogy a NATO és az EU jelenlegi fokozódó szembenállása Oroszországgal az ukrajnai helyzet miatt hogyan hat majd a térség folyamataira. A kihívás jellege azonban már rég nem pusztán katonai jellegű, hanem környezetvédelmi, szociális, gazdasági és számos más dimenziója is keletkezett.

A NATO az 1990-es évek óta számos új feladatkört töltött be, mivel a változó, rövid ideig egypólusú világban új szerepköröket kényszerült ellátni (például ENSZ-békeműveletek támogatása). Már több mint 30 éve sikeresen képes alkalmazkodni a változó politikai kihívásokhoz, így feltételezhető, hogy a közeljövőben a klímaváltozás jelentette nehézségeket is az immáron harminc tagországgal rendelkező szervezet hatékonyan fogja kezelni.

E tanulmány szerzőjének 2022 februárjáig az volt a véleménye, hogy a közeljövőben valószínűtlen az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének a jelenleginél

---

³² Miért éppen Alaszka? Különleges műveleti epizód. honvedelem.hu. 2021.12.23.
<https://honvedelem.hu/hirek/miert-eppen-alaszka-kulonleges-muveleti-epizod.html>;
letöltés: 2022. 01. 20.

³³ VIGH, Vivien: The Connection Between Nato And The Arctic Region. In: 15th Annual Doctoral Conference proceedings on the topic New Approaches to State Security Assurance. University of Defence in Brno, ISBN 978-80-7582-104-1. February 11th, 2021.
<https://aktivita.unob.cz/dk/Documents/2021/15th%20Annual%20Doctoral%20Conference%20proceedings.pdf>; letöltés: 2022.01.21.

nagyobb mértékű szerepvállalása a térségben. Ezt főleg arra alapozva gondolta, hogy Kína jelenléte a térségben nem hordoz magában közvetlen katonai fenyegetést, mivel az tudományos kutatásra és gazdasági befektetésekre fókuszál. A NATO-főtitkár és a sarkvidéki tagállamok álláspontját vizsgálva Oroszország kérdésében egy olyan módszer rajzolódik ki, amely figyelembe veszi a biztonsági környezet változásait és azokra rugalmasan reagál. Célja sokáig egy egyensúlyi helyzet megteremtése volt, ami elsősorban az Oroszországi Föderációra koncentrált a térségben.

Figyelembe véve a jelenlegi feszült légkört az Amerikai Egyesült Államok, a NATO és Ukrajna, illetve az Oroszországi Föderáció között, most már nem zárható ki egy fokozódó „fegyverkezési verseny” ebben a régióban sem. Ugyanakkor a szerző még mindig úgy véli, hogy Moszkva nem akarja eszkalálni – legalábbis itt – a viszonyát a NATO-val. Egy lehetséges konfliktussal Oroszország és a NATO között egyik fél sem nyerhet semmit ebben a régióban, következésképp a Szövetség vezetőinek egy ilyen forgatókönyvet elkerülendő megoldásokat szükséges a jövőben kidolgozniuk, ugyanakkor egy erőviszonyokat kiegyensúlyozó politikát kell folytatniuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Blue Arctic, a Strategic Blueprint for the Arctic. Washington DC: Department of the Navy, Press Office, 05.01.2021. <https://www.navy.mil/Press-Office/Press-Releases/display-pressreleases/Article/2463000/department-of-the-navy-releases-strategic-blueprint-for-a-blue-arctic/>; letöltés: 2021.12.04.
- ALIYEV, Nurlan: Why Does Russia Want to Resume Military Dialogue in the Arctic? 07.07.2021. Modern War Institute at West Point. <https://mwi.usma.edu/why-does-russia-want-to-resume-military-dialogue-in-the-arctic/>; letöltés: 2022.05.31.
- Arctic sea ice reaches second lowest minimum in satellite record. National Snow and Ice Data Center, 23 Sept. 2019, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2019/09/arctic-sea-ice-reaches-second-lowest-minimum-in-satellite-record/>; letöltés: 2022.05.31.
- Biden-Harris Administration Brings Arctic Policy to the Forefront with Reactivated Steering Committee & New Slate of Research Commissioners. The White House. 24.09.2021. <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2021/09/24/biden-harris-administration-brings-arctic-policy-to-the-forefront-with-reactivated-steering-committee-new-slate-of-research-commissioners/>; letöltés: 2021.12.04.
- Council on Foreign Relations: David A. Morse Lecture With Jens Stoltenberg March 11, 2021, <https://www.cfr.org/event/david-morse-lecture-jens-stoltenberg/>; letöltés: 2021.12.16.
- CSATLÓS, Erzsébet: Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete. Akadémiai Kiadó, 2013. ISBN 9789630593540
- DEPLEDGE, Duncan: NATO and the Arctic, The RUSI Journal, 165:5-6, 80-90, 21 Jan 2021. <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/03071847.2020.1865831?scroll=top&needAccess=true>; letöltés: 2021.12.04.

- FARKAS Domonkos: Az Északi-sarkvidék mint Összetett Biztonságpolitikai Térség. Felderítő Szemle, XX. évfolyam 3. szám, 2021. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2021-3.pdf>; letöltés: 2022.03.27.
- HADLEY, Greg: Arctic Hasn't Gotten Enough in Past Pentagon Budgets, VanHerck Says. Will That Change in 2023? Airforce Magazin. March 25, 2022. <https://www.airforcemag.com/arctic-past-pentagon-budgets-vanherck-2023>; letöltés: 2022.05.31.
- Highlights and Examples for the Department of Defense Climate Adaptation Plan, Department of Defense, Office of the Undersecretary of Defense (Acquisition and Sustainment). 01.09.2021. <https://www.sustainability.gov/pdfs/dod-2021-cap.pdf>; letöltés: 2022.01.21.
- KARLOVITCH, Sara et al.: As the world warms, costs rise for Alaska military bases. The Howard Center for Investigative Journalism, Anchorage Daily News, August 1, 2020. <https://www.adn.com/alaska-news/military/2020/08/01/as-the-world-warms-costs-rise-for-alaska-military-bases/>; letöltés: 2021.12.04.
- LANTEIGNE, Marc: The Changing Shape of Arctic Security. NATO Review, June 28, 2019. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html>; letöltés: 2021.12.05.
- LASSERRE, Frédéric: Canadian Arctic Marine Transportation Issues, Opportunities and Challenges, Canadian Northern Corridor Special Series. Volume 15:6 February 2022. SPP Research Paper, University of Calgary. https://www.policyschool.ca/wp-content/uploads/2022/02/NC28_Marine-Transportation_Lasserre.pdf; letöltés: 2022.05.30.
- LOPEZ, C. Todd: Melting Arctic ice will present new challenges. October 25, 2012. Army.mil. http://web.archive.org/web/20150913113242/http://www.army.mil/article/90034/Melting_Arctic_ice_will_present_new_challenges/; letöltés: 2022.05.31.
- NATO's new Atlantic command declares full operational capability. NATO, 15 July 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185872.htm; letöltés: 2021.12.04.
- MACKENZIE, Allan: Arctic Narratives and Political Values: Arctic States, China and NATO. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, May 2020. <https://stratcomcoe.org/publications/arctic-narratives-and-political-values-arctic-states-china-and-nato/44>; letöltés: 2022.01.15.
- MADDOX, Marisol – DANOY, Jim: Set NATO's Sights on the High North. Atlantic Council. December 15, 2020. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/nato20-2020/set-natos-sights-on-the-high-north/>; letöltés: 2021.12.04.
- MELINO, Matthew – CONLEY, A. Heather: The Ice Curtain: Russia's Arctic Military Presence. Center for Strategic and International Studies, March 26, 2020. <https://www.csis.org/features/ice-curtain-russias-arctic-military-presence>; letöltés: 2021.12.04.
- Miért éppen Alaszka? Különleges műveleti epizód. honvedelem.hu. 2021.12.23. <https://honvedelem.hu/hirek/miert-eppen-alaszka-kulonleges-muveleti-epizod.html>; letöltés: 2022.01.20.

- Military Leaders Address Collective Arctic Security Issues. U.S. European Command Public Affairs, May 10, 2021, <https://www.eucom.mil/pressrelease/41236/military-leaders-address-collective-arctic-security-issues>; letöltés: 2021.11.19.
- North Atlantic Council Ambassadors start two-day working visit to Norway. NATO, 7. May 2013. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_100208.htm; letöltés: 2022. 01. 20.
- Norvégiába látogatott a Magyar Honvédség vezénylőzászlósa. honvedelem.hu. 2018. november 8. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/norvegiaba-latogatott-a-magyar-honvedseg-vezenylozaszlosa.html>; letöltés: 2021.11.19.
- PINCUS, Rebecca: Towards a New Arctic, The RUSI Journal, 165:3, pp. 50–58, 2020 May 27. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071847.2020.1769496?forwardService=showFullText&tokenAccess=NN2KP22PYE93QMYBMRTF&tokenDomain=eprints&doi=10.1080%2F03071847.2020.1769496&doi=10.1080%2F03071847.2020.1769496&target=10.1080%2F03071847.2020.1769496&journalCode=rusi20>; letöltés: 2022.01.15.
- POSTLER, Ashley : Bringing NATO Into the Fold: A Dilemma for Arctic Security. Georgetown Security Studies Review, October 28. 2019. <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2019/10/28/bringing-nato-into-the-fold-a-dilemma-for-arctic-security/>; letöltés: 2021.12.04.
- Remarks by President Biden Before the 76th Session of the United Nations General Assembly, September The White House. 21. 09. 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/09/21/remarks-by-president-biden-before-the-76th-session-of-the-united-nations-general-assembly/>; letöltés: 2021.12.04.
- STOLTENBERG, Jens: NATO and the security implications of climate change. 28 Sep. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_178355.htm; letöltés: 2022.01.15.
- SZILVÁSI Simon: Az olvadó izolacionizmus: avagy az Amerikai Egyesült Államok és az Arktisz. AJRC-Elemzések 2021/E08 (2021). <https://digitalistudastar.ajtk.hu/hu/ajrc-elemzesek/az-olvado-izolacionizmus>; letöltés: 2021.01.15.
- The changing Arctic: how involved should NATO be? NATO Review, 06.05.2013. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2013/05/06/the-changing-arctic-how-involved-should-nato-be/index.html>; letöltés: 2022.01.21.
- VIGH, Vivien: The Connection Between Nato And The Arctic Region. In: 15th Annual Doctoral Conference proceedings on the topic New Approaches to State Security Assurance University of Defence in Brno, ISBN 978-80-7582-104-1. February 11th, 2021. <https://activity.unob.cz/dk/Documents/2021/15th%20Annual%20Doctoral%20Conference%20proceedings.pdf>; letöltés: 2022.01.21.
- WILLIAMS, Ian et al.: America's Arctic Moment: Great Power Competition in the Arctic to 2050, Center for Strategic and International Studies. 30.03.2020 <https://www.csis.org/analysis/americas-arctic-moment-great-power-competition-arctic-2050>; letöltés: 2021.12.04.

- WITHER, James Kenneth: Back to the future? Nordic total defence concepts, *Defence Studies*, 20:1, pp. 61–81, 26.01.2020.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14702436.2020.1718498>;
letöltés: 2021.12.04.
- ZOLTAI, Alexandra: Polar Silk Road. PAGEO Geopolitical Institute, August 22, 2018,
<http://www.geopolitika.hu/en/2018/08/22/polar-silk-road/>; letöltés: 2022.05.31.

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA

A NŐK HELYZETE IRAKBAN

Bevezetés

A 2003-as amerikai invázió után Irakban megnövekedett a Nyugat-ellenesség és a radikális iszlám jelenléte. Az Iszlám Állam kalifátusának 2014. júniusi kikiáltását követően mintegy hárommillió fő vált belső menekültté, és legalább 220 000 fő hagyta el az országot.¹ A mai napig jellemző, hogy fegyveres csoportok büntetlenek maradnak,² ami összefüggésben van a korrupció magas szintjével, s ez a fő oka a változások elmaradásának. A kisebbségeknek, hátrányos megkülönböztetést elszenvedő csoportoknak egyre több szenvedés, bár az Iszlám Állam már csak sejtékben van jelen, s a terrorfenyegetettség jelentősen csökkent az országban, mióta a területeket a fegyveres csoportoktól visszafoglalták. Ez alkalommal *a nők helyzetére* szeretném ráirányítani a figyelmet, amelyet különösen a *jogi, törzsi, vallási és a COVID hatásainak tükrében* vizsgálók. Feltételezem, hogy a helyzetük még a korábbiakhoz képest is romlott, különösen, hogy a mozgásban való akadályozottság a hátrányos helyzetű csoportok esetében felerősíti a kihívásokat. Az említett négy szempont szerinti vizsgálat eredménye várhatóan eltérő lesz az északi kurd, illetve Irak egyéb területein.

Az iraki nők helyzetének törvényi háttere és időbeli változásai

Az iraki társadalom ma is különösen hátrányos helyzetű csoportja a kisebbségi csoportokon³ kívül a nők. Az elmúlt több mint fél évszázadot kettősség jellemzi: két erő, az iszlám és a nyugati, világi értékrend jelenléte váltakozó tényeréssel. Az eredeti, 1959-es személyi jogállásról szóló törvény⁴ a nőket még a férfiakkal egyenlő jogokkal ruházta fel. Ez a törvény rendkívül megnehezítette a többnejűséget, amit csak azok engedhettek meg maguknak, akik anyagilag kiemelkedő helyzetben voltak. Ez a törvény válás esetén az anya gyermekfelügyeleti jogát biztosította, és megtiltotta a nők 16 év alatti házasságát. Az ekkori elfogadó hozzáállást jelzi, hogy ebben az országban választották meg az arab kultúrkör első női bíróját, Zakia Hakki személyében, szintén 1959-ben.⁵

1968-at követően Irakban a Baasz párt a tekintélyének megszilárdítása céljából gyors gazdasági növekedést indított meg, ami a nők számára is biztosította a

---

¹ A Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről szóló országgyűlési határozati javaslat alapján.
<https://www.parlament.hu/irom40/15345/15345.pdf>

² Iraq, Events in 2021, Human Rights Watch,

³ Irakban ma a többségi szunnita és síita muszlim közösségeken kívül a shabakok, türkmének, Faili kurdok, palesztinok, romák, keresztények, szaban-mandeiak, jezidik és bahá'i-ok vannak kisebbségben, akik komoly hátrányos megkülönböztetést szenvednek el.
https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-iq/dv/05unpodiqbriefingnote_/05unpodiqbriefingnote_en.pdf, p. 2.,

⁴ Personal Status Law,
http://jafbase.fr/docAsie/Irak/iraq_personal_status_law_1959_english_translation.pdf

⁵ <https://www.c-span.org/video/?173024-1/human-rights-iraq> (9:32 perctől),
<https://www.afikra.com/talks/storytime/zakia-hakki>

munkát. 1925 és 1980 között a nőknek nem volt joguk arra, hogy parlamenti képviselők legyenek, 1980 óta viszont részt vehetnek a jogalkotásban és a nemzeti bizottságban is. Választókká és választhatókká váltak.⁶ Egészen az 1991-es öbölháborúig jelentős szerepet játszottak az iraki politikai és gazdasági fejlődésben, persze mindez az állami propaganda része is volt. Azt követően azonban minden civil szervezetet felszámoltak, s a nők látszólagos helyzetének javulása mesterséges központi irányítással valósult meg.

Szaddám Huszein ekkortól a hatalmát biztosító politikai eszköznek inkább azt látta, ha a törzsi hagyományokat és az iszlámot támogatja, a körülmények emiatt is megváltoztak. Gazdaságilag az országot érintő szankciók is komoly károkat okoztak, s a folyamat teljesen megfordult: a nők egyre kevésbé fértek hozzá az oktatási és az egészségügyi szektorhoz az 1990-es évek elejétől, de a saría⁷ szabályait alkalmazva jogilag is kevesebb volt a védelem számukra. Már csak fele annyit örökölhettek, mint a férfiak, s a becsületen alapuló visszaélések⁸ következtében egyre nagyobb nyomás nehezedett rájuk. 2018 júniusában az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Tanácsa (UNHRC) is megállapította, hogy Iraknak nincsenek megfelelő törvényei a becsületgyilkosságok megelőzésére és megbüntetésére.

A Büntető Törvénykönyv 409-es cikkelye engedélyezi a „becsületet” mint enyhítő körülményt a családtagok ellen elkövetett bűncselekményeknél. Miközben a szexuális testi sértés büntetendő, a Büntető Törvénykönyv 398. cikkelye előírja, hogy ejthetik a vádemelést, ha a támadó feleségül veszi áldozatát, még akkor is, ha az kiskorú. Ez pedig a 22-es csapdája, mert az áldozat mindenképp veszélyben van. Ha a támadója feleségül veszi, akkor a továbbiakban is családon belüli erőszak áldozatává válhat, ha viszont nincs házasság, akkor a családja vagy törzse által elkövetett becsületgyilkosság veszélye áll fenn.⁹

A szekuláris állam megerősítését egyre többen szorgalmazták az iszlám nyomás erősödésével párhuzamosan, amikor a Kormányzótanács az iraki családi törvényt igyekezett eltörölni, s azt a sariával helyettesíteni. Az Amerikai Egyesült

---

⁶ Background on Women's Status in Iraq, https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/wrd/iraq-women.htm#P59_18736

⁷ A saría jelentése iszlám törvénykezés. Kiemelt jelentőségre akkor tett szert, amikor az iszlám fennhatósága kiterjedt az Arab-félsziget határain túlra, és szembekerült olyan körülményekkel és szokásokkal, melyekkel a muszlimok korábban nem találkoztak. Amikor ez bekövetkezett, eltérő vélemények születtek arról, hogy miként egyeztethetők össze az új körülmények a saría utasításaival és céljaival. A Koránban megtaláljuk alapelveit, amelyek értelmezése kiterjeszthető az új körülményekre, melyekkel az iszlám szembekerült, amikor más kultúrákkal és szokásokkal találkozik; és összeegyeztethető az állandóan bővülő emberi tudással is. <https://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1648-az-iszlam-jogrendszer-saria-fejlodesenek-allomasai>

⁸ A becsületen alapuló visszaélések a törzsi hagyományokban gyökereznek. Egy család becsülete és annak megtartása kiemelkedően fontos az iraki törzsi társadalomban. Szégyenletes, ha a család hírneve csorbát szenved. Kiemelten fontos a becsület megőrzése. Fontos viszont a körülmények pontos ismerete és az a környezet, amelyben az esetleges visszaélés, becsületsértés történik, különben visszaélésre van lehetőség.

⁹ A londoni Home Office (az Egyesült Királyság bevándorlásért, biztonságért és közrendért felelős minisztériumi osztálya) anyaga kimerítő magyarázatot és további forrásanyagot sorol fel a témában. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/975221/Iraq_-_Honour_Crimes_-_CPIN_-_v2.0_-_March_2021_-_EXT.pdf

Államok vezette 2003-as katonai intervenció következményeképpen a nők helyzete és biztonsága még tovább romlott, részvételük a közéletben és a politikában fokozatosan csökkent.¹⁰ Az azóta eltelt időszakban saját védelmük érdekében előfordul, hogy nekik is jobb, ha kendő mögé rejtőznek. 2004 júniusában ugyan Nőügyi Minisztériumot hoztak létre, de nem volt éves költségvetése és nagyon kis létszámú személyzettel működött. Emiatt érdemben nem volt kész reagálni a kihívásokra.¹¹

Bár Irakban mindig patriarchális és törzsi alapú társadalmi felépítés volt jellemző, a nők részvételét a döntéshozatalban Irak választási törvénye alapján egy 25%-os női parlamenti kvóta védi, viszont nem a kvótahelyekre van szükségük, hanem a társadalmi tudatosságra, hogy a velük kapcsolatos felfogás megváltozzon. Az utolsó választáson is a nők nagy arányban a szavazatok, nem pedig a kvóta alapján jutottak be a parlamentbe. Egyre fontosabb a nők szakmai tevékenységének elismerése.¹² Mivel a nők a társadalom felét alkotják, az iraki politikusok pártjaik belső szabályzataiban is jelentős szerepet szánnak nekik, legalábbis papíron. Az iraki alkotmány 20. cikkelye a férfiak mellett biztosítja számukra a „jogot a közügyekben történő részvételhez és a politikai jogokhoz, beleértve a szavazati, a választási és a hivatali induláshoz. Bár az iraki képviselők 25%-át a nők alkotják, érdemben kevés nyomást képesek gyakorolni a döntéshozásra. Csak egy miniszteri feladatkört töltenek be a 2020. május 6-án megalakult, Musztafa al-Kazimi által vezetett új iraki kormányban, bár az előrehozott 2021 októberi parlamenti választásokon a női jelöltek a parlamenti helyek 29,4%-át, összesen 97 mandátumot szereztek a 329 fős iraki parlamentben.¹³ A női parlamenti képviselők listájából is látható, hogy a nők rövid ideig 2003 után voltak vezető szerepekörökben, de azt követően fokozatosan kiszorultak a döntéshozói pozíciókból.

Nők az iraki politikai vezetésben 1959–2010 között:¹⁴

- Dr. Naziha Jawdet Ashgah al-Dulaimi, az első nő, aki miniszteri tisztséget töltött be az arab világban, amikor 1959-1960-ban időszakra kinevezték az iraki önkormányzati minisztérium élére.
- Dr. Suad Khalil Ismail, 1969-1972 felsőoktatási miniszter.

¹⁰ A 2004–2005-ös, Ayad Allawi által vezetett ideiglenes kormánynak hat női minisztere volt, ami 2003 óta a nők legmagasabb részvételi aránya az iraki kormányban. A női miniszterek száma ötre csökkent Ibrahim al-Jaafari átmeneti kormányában, amely csak 2005 és 2006 között irányította az országot. Az első megválasztott iraki kormány Núri al-Maliki vezetésével 2006-ban alakult meg, amelyben nők három minisztérium vezetői helyét foglalták el, 2005-ben a 270 képviselőből 70 nő lett parlamenti képviselő. Amikor 2010-ben új kormányt alakítottak, a női miniszterek száma kettőre csökkent. A 2010-es szövetségi parlamenti választásokon a női képviselők száma 83-ra nőtt a 325-ből. A 2014-ben megalakult Haider al-Abadi-kormányban nők vezettek két minisztériumot, ezeket azonban feloszlatták. Az iraki parlamenti mandátum 329-re nőtt a 2014-es szövetségi választásokon, amelyeken 83 nő lett képviselő, közülük 22 nő szerzett elegendő szavazatot a kvótarendszer nélküli mandátumhoz. Adil Abdul-Mahdi 2018-ban megalakult kormányának kezdetben nem volt női minisztere, de később nő lett az oktatási miniszter. A Musztafa al-Kazimi vezette újonnan megalakult iraki kormány 2020. május 6-án a 22 minisztériumból 15 minisztériumban megszerezte a parlamenti bizalmat, a 15 miniszter között csak egy nő van. <https://www.kirkuknow.com/en/news/62237>

¹¹ Internews: A gender analysis of the media landscape in Iraq, 2019., p. 7.

¹² Forrás: المرأة العراقية تتجاوز "الكويتا النسائية" | سكاى نيوز عربية (skynewsarabia.com)

¹³ For 1st time, Iraqi women secure 97 parliament seats, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/for-1st-time-iraqi-women-secure-97-parliament-seats/2390095>

¹⁴ <https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/uploads/v-4.xlsx>

- Dr. Huda Salih Mahdi Ammash, 2001-2003 a Baath Pártot irányító 18 tagú Forradalmi Parancsnokság Tanácsának tagja, a Baath Párt Ifjúsági és Kereskedelmi Irodájának elnöke, Szaddám Huszein nem hivatalos nagykövete Jordániában, Libanonban és Jemenben, valamint a Bagdadi Egyetem dékánja.
- Dr. 'Aquila al-Hashimi, 2003 (†) a Kormányzótanács tagja, Szaddám Huszein miniszterelnök-helyettesének, Tariq Azisnak karriertanácsadója, később a Külügyminisztérium és az ENSZ együttműködéséért felelős az *Olaj az Élelmiszerért Programmal* kapcsolatban. A Tanács vezető külpolitikai alakjaként tűnt fel, sok ENSZ-diplomata azt várta tőle, hogy Irak ENSZ-képviselőjévé nevezzék ki. Ismeretlen támadók az otthona előtt lőtték le, és öt nappal később meghalt. Élt kb. 1963-2003.
- Sayyida Raja' Habib al-Khuzai, 2003-2004-ben a Kormányzótanács tagja, 1960-as és 1970-es években Nagy-Britanniában tanult és élt, majd 1977-ben visszatért Irakba.
- Songul Chapouk, nevének további változatai Sunkul Jabkuk és Sunkul Habib 'Umar, 2003–2004-ben a Kormányzótanács tagja, az egyetlen türkmén a Tanácsban, képzett mérnök és tanár, női aktivista.
- Salama al-Khafaji, 2003–2004-ben a Kormányzótanács tagja.
- Nisrin (Nasreen) Mustafa Barwari, Nasreen Mustafa Sadiq, Nisreen Mustafa al-Burwari vagy Nisrin Berwari, 2003–2010, a korábbi Baath rezsim 2003-as megszüntetése után létrehozott Koalíciós Ideiglenes Hatóság önkormányzati és közmunkaügyi minisztere, újjáépítési és fejlesztési miniszter a de facto független Kurdisztán régióban 1999-2003 között, 2004 márciusában túlélte egy merényletet.
- Maysoon Saleem Al-Damluji, 2003-2005 között kulturális miniszter-helyettes, 1984-től londoni száműzetésben.
- Hala Shaker Mustafa Saleem, 2003-2004-ben belügyminiszter-helyettes.
- Leila Abdul-Latif, 2004-2005 munkaügyi miniszter.
- Mishkat Moumin professzor, 2004-2005-ben környezetvédelmi miniszter.
- Pascale Isho Warda, 2004-2005-ben migrációért felelős miniszter.
- Nermin Othman, nevének más változatai: Nermeen és Nirmin Ottoman, 2004-2005-ben nőügyekért felelős államminiszter, 2005-2010 között környezetvédelmi miniszter, 2005-2006-ban megbízott emberi jogi miniszter, és 2000 és 2004 között a kurdisztáni regionális kormány oktatási minisztere.
- Dr. Subhi Mansour Al-Jumaili, 2004-2005-ben mezőgazdasági miniszterhelyettes.
- Baraka Mahdi Salih Al-Jiboori, 2004-2005-ben villamosenergia-miniszter-helyettes, 2002 óta tanácsadó az Iraki Mérnökök Szövetségében.
- Manal Kamel Alyas Aziza, 2004-2005-ben környezetvédelmi miniszter-helyettes.
- Dr. Mitha Hassan Al-Lami, 2004-2005-ben közlekedési miniszterhelyettes.
- Dr. Beriwan Abdul-Kareem Khailany, 2004-2005-ben felsőoktatási és tudományos kutatási miniszterhelyettes.

- Hamdia Ahmed Najif, 2004-2005-ben migrációért felelős miniszterhelyettes.
- Juwan Fouad Masum, 2005-2006-ban távközlési miniszter, az Egyesült Királyságban tanult, és aktív a kurd emberi jogi ügyekben. Fouad Masumnak, az iraki ideiglenes parlament korábbi elnökének a lánya. (sz. 1970-).
- Basimah Yusuf Bufrus, nevének másik változata Bassima Yussuf Bufrus vagy Butros 2005–2006-ban tudományos és technológiai miniszter.
- Suhaylah Abd-Jaafar, Suhaila abd al-Jaafar 2005–2006-ban migrációért felelős miniszter.
- Noori Farhan al-Rawi, 2005–2006-ban kulturális miniszter.
- Safa al-Din Mohammed al-Szafi, 2005-2006-ban nemzetgyűlési ügyekért felelős államminiszter.
- Alaa Habib Kadhum, 2005-2006-ban, civil társadalomért felelős államminiszter.
- Azhar Al-Chaikhali, 2005-2006-ban nőjogi államtitkár.
- Anisa Oujji, Anisa Awji vagy Dr. Anisa Muhammad Nuri Rashi néven is ismert, 2005-ben miniszterelnök-helyettes, a miniszterelnök jelölte, de az Országgyűlés nem hagyta jóvá.
- Wijdan Michael, 2006-2010 között emberi jogi miniszter.
- Faten Abderahmane Mahmoud, 2006–2010 között nőügyi államminiszter.
- Bushra Salah, tárca nélküli államminiszter 2010-ben.

A Human Rights Watch 2003-as jelentése arról számolt be, hogy a nők sebezhetősége is extrém mértékben megnövekedett, el kell tűrniük a kínzásokat és az erőszakot, valamint előfordul, hogy ezért rabolják el őket, hogy a szexkereskedelemben kerüljenek. A korábban dolgozó nők az utóbbi 20–30 évben otthonaikba szorultak vissza, az államapparátus által biztosított állásaikat többnyire át kellett adniuk a férfiakkal.¹⁵

A nők helyzetét formálisan a Baasz Párt működése idején, az 1970-ben megalkotott iraki alkotmány határozza meg. Ezt már többször módosították, jelenleg a 2005-ös változat van érvényben. Ennek 2. cikkelye kimondja, hogy az iszlám államvallás, teljes a szabad vallásgyakorlat, ugyanakkor nem hozható olyan törvény, amely ellentmond az iszlám rendelkezéseinek, alapelveinek. A 14. cikkely egyenlősíti az irakiakat nemi, faji megkülönböztetés nélkül, etnikai hovatartozás, nemzetiség, származás, bőrszín, vallás, gazdasági, társadalmi státus tekintetében.¹⁶

A jelenleg érvényben levő alkotmány is tiltja a nő- és a gyermekkereskedelmet, ennek ellenére előfordul, hogy tartozások fejében családok kiházasítják leányaikat, különösen a belső menekültek körében. A család biztonságának kulcsa, ha a lányok korán férjhez mennek. A „*fasliya*” hagyományos gyakorlata – amelynek során családtagokat, köztük nőket és gyerekeket adnak el a törzsi viták rendezésére – továbbra is probléma, különösen a déli kormányzóságokban. Az ilyen házasságok, vagyis a kártérítés ellenében létrejött házasságok száma a hírek szerint az elmúlt

¹⁵ Egy 2022. március 21-én Budapesten tartózkodó iraki fiatal hölgygel készített interjú alapján.

¹⁶ Iraq's constitution of 2005, p. 9.

években megnövekedett a gyenge jogállamiság miatt. 2015-ben például egy törzsi vitát úgy oldottak meg, hogy 50 nőt adtak kárpótlásul.¹⁷ Az igazi boldogulást a föld birtoklása, az örökség, valamint a kölcsön felvételének lehetősége és a jövedelem biztosítása a nők számára. Ezekhez – bár formálisan elérhetőek – a valós hozzáférés korlátozott. Női családfők gyakran akadályokba ütköznek, amikor megpróbálják bizonyítani a föld- és az ingatlanfoglalásuk jogszerűségét.¹⁸

Az iraki alkotmány tiltja az erőszak és a bántalmazás minden formáját a családban, az iskolában és a társadalomban. Az 1969-es Büntető Törvénykönyv a testi sértést legalább egy év börtönnel bünteti, ugyanakkor a feleség férje általi megbüntetését törvényes jognak tekinti, sőt azt is lehetővé teszi, hogy az elkövetők becsületének védelme a bűncselekmények megítélésénél enyhítő körülménynek számíton.¹⁹ A sárián alapuló iraki törvények – bár az utóbbi időben jelentős liberalizáláson mentek át – továbbra sem védik a nőket a házasságon belül elkövetett nemi erőszaktól. Ha pedig az erőszakot házasságon kívül követték el, de az elkövető feleséget veszi az áldozatát, akkor eltekinthet a büntetéstől.²⁰

A házasságon kívüli szexuális kapcsolat illegális, sérti a magánélethez való jogot, ezért a nemi erőszakot bejelentő nők e törvény értelmében büntetőeljárás alá eshetnek. Ha a férfi nem veszi feleségül áldozatát, a nő nagy eséllyel akkor is titokban tartja az eseményt, mert nem akar büntetőeljárás alá esni. A családon belüli erőszak kriminalizálása sürgős lenne, az elkövetőket felelősségre kellene vonni és a túlélők támogatási rendszerét meg kellene erősíteni. A mintegy tíz éve a családon belüli erőszakra szóló törvény mellett kampányoló nőjogi képviselők legális menedékházakat akarnak bevezetni az áldozatok számára, és szigorúbban büntetnék az úgynevezett *becsület-bűncselekményeket*, például a családja megszégyenítésével vádolt nő meggyilkolását. Az iszlám pártok viszont erősen ellenállnak.²¹

Sajnos a korrupció is nagyon jelentős, és ez a fő okozója annak, hogy évek óta érdemben nem igazán tud komoly változás elkezdődni. Csak a családon belüli erőszakra szóló törvény elfogadása segítheti elő az elkövetők felelősségre vonását, s ez hozzájárulhat az esetek csökkenéséhez, de a törvényt évek óta tárgyalják a parlamentben.

A helyzet súlyosságára utal, hogy az iraki Tervezési Minisztérium 2012-es felmérése és tanulmánya szerint a megkérdezett nők több mint a fele úgy gondolta, hogy a feleség megverése nem minősül erőszaknak, ha azért történik, mert nem engedelmeskedett férje parancsának. Nagy szükség van tehát a civil szervezetek felvilágosító munkájára is. Az ENSZ statisztikái szerint Irakban a házas nők 46%-a van kitéve legalább egyfajta érzelmi, fizikai vagy szexuális erőszaknak házastársa részéről, de nagyon kevesen indítanak büntetőeljárást, és akik elindítják, azok a törzs nyomására gyakran ejtik a vádat, ugyanis szégyenletesnek tartják, ha egy nő feljelentést tesz férje vagy testvére ellen.

¹⁷ <https://euaa.europa.eu/country-guidance-iraq-2021/2162-forced-and-child-marriage>

¹⁸ A nőknek még a férfiaknál is kevesebb esélyük van arra, hogy visszaköltözzenek azokba a lakásaikba, amelyeket az Iszlám Állam támadásakor elhagyni kényszerültek.

¹⁹ The lost women of Iraq, 2015., p. 7.

²⁰ Büntető Törvénykönyv 398. cikkelye, The lost women of Iraq, 2015., p. 8.

²¹ <https://the arabweekly.com/despite-challenges-hundreds-iraqi-women-run-parliament, 2021>

Többen akkor sem tesznek feljelentést apjuk vagy fiútestvérük ellen, ha naponta megverik őket, mert az mindenki hírnevére negatív hatással lenne. Sokan pedig akkor gondolják meg magukat, amikor bemennek a rendőrségre és ott csak férfiakkal találkoznak. A nők elleni erőszakot a rendőrségen is magánügynek tekintik, abba pedig a hatóság nem szól bele.²² Marwa Abdul Redha egy fiatal iraki jogász, aki sokáig nők ellen elkövetett ügyeket kezelt. Egyetlen olyan esetet sem tudott felidézni a praxisában, amely a bántalmazót elítélte volna. Végül más jogi munkára kényszerült, miután az áldozatok védelme során tapasztalt fenyegetések és akadályok lelkiileg nagyon megterhelték.²³ Amíg a nők elleni erőszak nem büncselekmény, addig az iraki nők többsége szenved.²⁴

Az Al Jazeera jelentése alapján a nők a családi konfliktusaik eszkalálódásának megelőzése érdekében a közösségi rendőrségekhez²⁵ fordulhatnak, amelyek a törzsek vezetőinek bevonásával igyekeznek kezelni a problémákat. Ez néha hatékony, gyakran viszont hiába kerül aláírásra bármilyen papír, a helyzet rosszabbodik.

Civil szervezetek küzdelme és összefogása napjainkban

A családon belüli erőszak elleni törvény életbe lépéséért Irakban több civil szervezet sok éve közösen küzd. Az ENSZ is sürgeti az iraki parlamentet, hogy gyorsítsa fel e törvény elfogadását, mert riasztó jelentések érkeznek az esetszámok folyamatos emelkedéséről, s az elmúlt két évben a világjárvány miatti elzárások eredményeképpen különösen megnövekedett a házastársi feszültség. Nincs lehetőség elhagyni a házat orvosi ellátásért vagy bármi egyébért.²⁶ Megnövekedett a családon belüli erőszak kockázata, mert az áldozatok kevésbé képesek bejelenteni a bántalmazást, valamint nehezen találnak hatékony menedéket, támogatást és hozzáférést is az igazságszolgáltatáshoz.

Az ENSZ Népesedési Alapja (UNFPA), az Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala (OHCHR), a Gyermekalapja (UNICEF) és a Nemek Közötti Egyenlőségért és a Nők Felhatalmazásáért (UN Women) iraki irodái is aggóalmukat fejezték ki a családon belüli erőszakkal kapcsolatos esetek 2020 tavaszán kezdődött növekedése miatt. Az online szolgáltatások nagyobb mértékű biztosítása és a civil társadalmi szervezetek működésének támogatása egyre szükségesebbé válik. Jelen írásban több civil szervezet jogvédő munkája, kutatási eredményei kerülnek ismertetésre.²⁷

---

²² The lost women of Iraq, 2015., p. 4.

²³ Simona Foltyn, 2021.

²⁴ <https://www.unicef.org/iraq/press-releases/un-iraq-raises-alarmtime-endorse-anti-domestic-violence-law> (2020. április 19.)

²⁵ A közösségi rendőrség a Belügyminisztérium alá tartozó egység, amelynek feladata a közösségen belüli konfliktusok békéltetéssel történő megoldása.

²⁶ Nőként a ház elhagyása megbélyegzést és szegényt kelt. Ez férfi rokon hiányában komoly kihívások elé állítja a hölgyeket.

²⁷ A jelen írásban említett, Irakban munkálkodó civil jogvédő szervezetek: Oxfam, Minority Rights Group International, Democracy and Human Rights Development Organization, the Norwegian People's Aid, ASUDA Organisation for Combating Violence against Women, Al-Massala Organization for Human Development, Civil Development Organisation.

Az Oxfam²⁸ is készített tanulmányt *Biztonságos hozzáférés a rugalmas megélhetéshez az iraki konfliktusok által érintett nők számára* címmel. A tanulmányhoz szükséges lekérdezés 2018 első félévében zajlott. A választott módszerek másodlagos adatáttekintés és elsődleges adatgyűjtés²⁹ voltak. Az interjúkat Bagdadban és Erbilben készítették magánszemélyekkel, akik 35 civil szervezetet, illetve az állami szektor különböző intézményeit képviselték. A kutatás célja a nemek közötti szakadékok feltérképezése és kezelése volt a politikai, jogi, egészségügyi és gazdasági szektorban. Fontos volt továbbá a nők jogaira vonatkozó célok elérése, az iraki kormány támogatása, a nemi szempontokat figyelembe vevő politikák, költségvetések és programok kidolgozása és a hosszú távú fejlesztés. Az eredmény tartalmazta a lehetőségeket olyan területeken, mint nők, mint vezetők, szerepük a döntéshozásban, politikai részvételük, biztonságuk, társadalmi státuszuk, valamint hozzáférésük az információhoz, az infokommunikációs technológiához és az igazságszolgáltatáshoz, szerepük a gazdaságban, illetve a nők elleni erőszak.³⁰

Az iraki nők helyzetének javulását lassító törzsiség és vallási fundamentalizmus

A törzsiség a modern iraki társadalomnak is meghatározó jellemzője. Ugyan gyökerei a hatodik, hetedik századig nyúlnak vissza, de látható, hogy jól alkalmazkodik a változó időkhöz is.³¹ Jelentős hatással van a kultúrára és a társadalmi berendezkedésre, bár az iraki állam jelenleg rendelkezik joghatósággal. Nemzeti szinten kevésbé, de helyi szinten jelentős a szerepe. A törzsi vezetők, sejkek gyakran meghatározóak a vitás ügyek rendezésében, különösen olyan esetekben, ahol az állam gyenge. Gyakran a törzsi vezetők vizsgálják ki az Iszlám Állam korábbi harcosainak az ügyeit. A törzsi mechanizmusok hozzájárulhatnak a jobb kormányzáshoz, viszont csak akkor, ha az esetleges visszaéléseket nem engedik kibontakozni.³²

A törzsi nyomás jelentős hatással van a nők sorsára. Ügyeik kezelése törzsiük férfi tagjain múlik. A törzs támogatása esetén védelmet ad, ha viszont az elitél valamilyen cselekedetet, akkor az egyén védtelen marad vele szemben. A kiszolgáltatott nők számára sok esetben csak a menekülés marad. Bagdadban például egy illegális menedéken segítenek azoknak a nőknek, akik sokszor gyermekeikkel együtt érkeznek, viszont komoly veszélyben vannak, amíg törvény nem védi őket. Sok olyan történetet lehet hallani, hogy a férj a feleség saját családját is ellene fordítja egy konfliktusban, akinek ilyenkor már nincs hová mennie. A törzsi összefogás még a menhely biztonságát is veszélyeztetheti. Előfordult már támadás, amikor megtudták, hogy egy nő egy törzsből oda menekült.

---

²⁸ 1942-ben alapított brit nemzetközi mozgalom 21 független jótékonyági szervezet együttműködésével, amely a szegénység, egyenlőtlenség és igazságtalanság végetvetését tűzte ki célul a világban.

²⁹ 50 fővel folytatott kulcsinformátor-interjú (az érintettek 87%-a nő, 13%-a férfi) és fókuszcsoportos beszélgetések.

³⁰ Gender Profile Iraq, 2018., p. 5.

³¹ Bobseine, Haley, 2019., p. 1.

³² Bobseine, Haley, 2019., p. 2.

A törzsi szabályok a férfiakat védik. Ha az asszony elhagyja férje házáat és saját törzsénél keres menedéket, gyakran visszaküldik férjéhez, még ha rendszeres verésnek is van kitéve. Azt mondják, hogy azt egy nőnek el kell viselnie.³³ Szinte kulturálisan elfogadott a fennálló helyzet, normává vált. A nőket védő törvény életbe léptetése azért is nehéz, mert normálisnak tekintett szokással szembeni lépéseket legalizálna. A nomád arab törzseknel a férfiaknak a termelésben és az állandó háborúskodásban megnövekedett szerepe nem járult hozzá a nők társadalmi megbecsüléséhez.³⁴

A törzsi szokásjog is egy régóta fennálló, fontos és gyakran használt megoldás, amivel Irakban a problémákat kezelik. A törzsi igazságszolgáltatás népszerű és előnyben részesített a bíróságokkal és a rendőrséggel szemben számos kérdésben, beleértve olyan büntetőügyeket, mint gyilkosság, bántalmazás és lopás – különösen Közép- és Dél-Irakban. Olyan ügyekben jár el, amelyekkel az állam nem tud foglalkozni, vagy ahol az állami intézmények gyengék. A végrehajtó tisztviselők ösztönözhetik a konfliktusban álló feleket, hogy a törzsi igazságszolgáltatási rendszert használják, az állami bíróságok is olykor törzsi egyezsége utalják az ügyeket.³⁵

A globalizációra jellemző, egyenlőséget hirdető nyugati értékrend terjedését a hithű muzulmán férfiak önértékük megsértéseként élik meg, ami hozzájárul a fundamentalizmus erősödéséhez. Az iraki társadalomban a törzsiség keveredik az iszlámmal – főleg az Iszlám Állam által korábban ellenőrzött területen. A törzsek ősi szokásai és hagyományai gyakran fontosabbak, mint a ragaszkodás a törvényhez, mivel a törzsek általában a törvény felett állnak. Így már érthető, hogy a nők helyzete is miért fakad inkább a törzsiségből, mint az iszlámból. A férfiak és a nők világának az iszlámban való szigorú különválasztása is hozzájárul a nők jelenlegi helyzetéhez, viszont a kihívásokra adott reakció erősítheti a biztonságot.

A nők ellentmondásos helyzete az iszlám Irakban

Az iszlám és a nyugati értékrend keveredésének következtében a nők szerepére vonatkozóan ma is több egymásnak ellentmondó álláspont jellemző Irakban. Olyan iszlám weboldalakon, ahol a hívők számára adnak útmutatást,³⁶ természetesnek veszik a nők védelmét, s a Koránból merített idézetekkel alátámasztva hirdetik, hogy a nő értékes és ugyanolyan bánásmódban kell részesülnie, mint férfi társának. *„A hívő férfiak és a hívő nők egymás pártfogói.”* (Korán 9:71) *„Meghallgatta Uruk fohászukat, mondván: Nálam bizony nem marad el a fizetsége egyetlen cselekvőnek sem közületek, legyen az férfi vagy nő, hiszen egyformán részesültek a jutalomból.”* (Korán 3:195) *„Amelyik férfi vagy nő jót tesz és ő hívő, annak bizony jó életet fogunk adni. És a legjobb tetteik mértékében fogjuk a teljes fizetséget nekik megadni.”* (Korán 16:97) A hívők a Koránból vett idézetekkel bizonyítják, hogy az iszlám forradalmasította a nők helyzetét, s csak a szüntelen félrevezetések elkerülhetetlen

³³ Simona Foltyn, 2021.

³⁴ Simon Róbert, 1967., p. 19.

³⁵ Country Guidance: Iraq, Common analysis and guidance note, https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Iraq_2021.pdfhttps://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Iraq_2021.pdf

³⁶ IslamHouse.com

eredménye a félreértés: a nők elnyomása és a félelem mindentől, ami az iszlámmal kapcsolatos.³⁷ Az iszlám hívők egy része a Korán alapján tehát hiszi és vallja, hogy a nők helyzetében tapasztalható elnyomás Allah félreértéséből és a félrevezetésből adódik.

Minden vallásra jellemző, hogy ahány hívő gyakorolja, annyi álláspont létezik. A Bibliához hasonlóan a Koránnak is sok értelmezési lehetősége van, mégis fontos, hogy itt is említést tegyünk a másik végletről, amely sok nő iszlám világban megélt szenvedését támasztja alá, mivel kimondja: „*a férfiak fölötté állnak a nőknek*”. (Korán 4:34) Az iszlám törvénykezésben – tanúskodás esetén – két nő szava lehet egyenértékű egy férfiéval, és örökléskor két nőnek járhat annyi, mint egy férfinak. (Korán 4:11) Házasságtörés esetén a nő büntetése halál, míg a megbánó férfit „*bántatlanul kell hagyni*”. (Korán 4:16)

Annak ellenére, hogy néhányak szerint az iszlám alapvetően egyenjogúságra tanít, ezekben az országokban a nők alárendelt szerepe érvényesül az igazságszolgáltatásban, az oktatásban, a kultúrában és a munkában. Mindez arra enged következtetni, hogy a nők iszlám kultúrában történő hátrасorolásának oka vagy a vallás félremagyarázásából adódik, vagy pedig a törzsi kultúrában keresendő. A tanítás és a valóság között tehát valamiféle szakadék fedezhető fel. A muszlimok az évszázadok során nem ragaszkodtak a Korán útmutatásához a nők tiszteletét illetően, viszont az írás egyéni értelmezésének lehetőségéről sem szabad elfelejtkeznünk. A távolság férfiak és nők között az iszlámban egyre szélesebb, s megnyilvánul a politikai kultúrában, a gazdasági kihívásokban és a társadalmi igazságtalanságban. Nem várható a muszlim nők jelenlegi helyzetét illetően Irakban javulás addig, míg nem kerül sor az életvitel egészét érintő átalakításra. Nagy szükség van az újjászületésre, amely közelebb hozná a közösségeket az iszlám elveihez, a valóságot a tanításhoz.³⁸

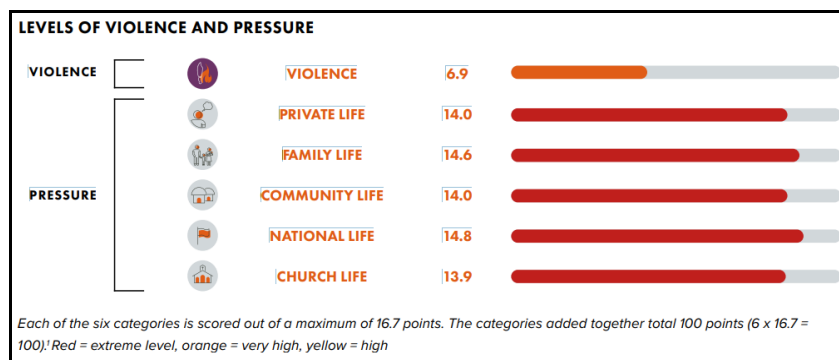
Manapság is jellemző az instabilitás légköre, a felekezeti konfliktus nemcsak az utcán, de a parlamentben is. Irak etnikailag és vallásilag is sokszínű nemzet, de a társadalom egyre töredezettebbé válik és iszlamizálódik. Sokan beszámolnak a kezdeti időszakhoz történő visszatérés vágyáról, a hétköznapiakban viszont a fundamentalizmus erősödése és radikalizálódás tapasztalható.³⁹ Az életkörülmények is folyamatosan rosszabbodnak: jellemző például a fokozottabb ellenőrzés és az üzletek bezárása a ramadán alatt. Sokan traumatizáltak a háború és az erőszak évei után, és a gyerekek között gyakori a tanulási zavarok előfordulása. A lakosság körülbelül 18%-a szorul humanitárius segílyre, és több mint 3,3 millió iraki 2014 óta belső menekültként él. Az iraki kormány a kritikák és a tiltakozások visszaszorítása érdekében korlátozza a hozzáférést az internethez.⁴⁰ Az Open Doors szervezet legutóbbi jelentése alapján Irakban az általános erőszak szintje közepes, a lelki nyomás a közösségi, a családi és a magánéletben egyaránt megnyilvánul.

³⁷ Sherif Abdel Azim: *Nők az Iszlámban – Tévhitek és a valóság*, 2018., p. 48.

³⁸ Sherif Abdel Azim, 2018., p. 46.

³⁹ Egy 2022. március 21-én Budapesten tartózkodó iraki fiatal hölggyel készített interjú alapján.

⁴⁰ Serving Persecuted Christians Worldwide - Iraq - Open Doors UK & Ireland.

1. ábra. Az erőszak és az elnyomás szintjei Irakban (a hat kategória összege együtt 100 pontot ad ki, vagyis 100 egység került szétosztásra – alulról felfelé – az egyházi, a nemzeti, a közösségi, a családi és a magánélet, valamint az erőszak szintje között)⁴¹

A több mint 40 működő milícia mindenki számára bizonytalanságot okoz. A síita muszlimok alkotják a lakosság többségét, területi elhelyezkedés szerint inkább a középső és a déli régiókban. Az északi kurdok főként szunniták. A bizalmatlanság és a törzsivel keveredett felekezeti erőszak mindenütt jellemző. Ez különösen erőteljes a muszlim környezetben élő keresztények irányába, s inkább az arab, mint a kurd területeken. Több síita párt szoros kapcsolatokat ápol Iránnal. A muszlim hátterű keresztények arról számoltak be, hogy iráni titkosszolgálatok megfigyelték őket az Iránhoz közeli területeken.⁴² Az iraki társadalom mindennapi életét egyre inkább az iszlám dogma és retorika uralja, az iszlám vezetők (főleg a síiták) továbbra is befolyásolják a társadalmi, a vallási és a politikai életet. Vannak szimbolikus politikai lépések, mint pl. a karácsony nemzeti ünnepként való bevezetése 2018 decemberében, de az iszlám hatóságok elleneztek ezt, beleértve a bagdadi nagymuftit is, aki azt mondta, hogy az olyan keresztény ünnep, mint a karácsony, a muszlimok számára megengedhetetlen.

Az iraki lányok oktatása

A lányok alulreprezentáltak mind az általános, mind a középiskolákban, és jóval nagyobb arányban esnek ki az oktatásból, mint a fiúk. Egy számadat még a 2015/2016-os tanévre vonatkozóan azt mutatja, hogy akkor 4,2 millió lányhoz képest 5 millió fiú iratkozott be az iskolába, emellett alsó középfokú szinten a lányok 4,7%-a morzsolódott le, szemben a fiúk 3,6%-ával. A 12 éves és idősebb lányok írástudatlansági aránya (28,2%), ami több mint kétszerese a fiúk (13%) arányának. A számokból az látható, hogy a lányokkal kapcsolatos mutatók minden esetben alulmaradnak a fiúk értékeihez képest. Az ENSZ szerint a hagyományos kulturális és társadalmi tényezők a fő akadályai a lányok fiúkkal azonos oktatáshoz való hozzáféréseinek. A UNICEF tanácsadójának 2016-os jelentése szerint Kurdisztánban is beszámoltak rossz bánásmódról, bár ez itt kisebb mértékben

⁴¹ Open Doors

⁴² World Watch Research – Iraq: Full Country Dossier, 2021., p. 24.

jellemző, mint a déli területeken, mert a társadalom sokkal szekularizáltabb. Irakban körülbelül 355 000 belső menekült gyermek nem jár iskolába, többségük lány.⁴³

Az iraki lányok oktatásának kérdése olyan humanitárius hírességek figyelmét is felkeltette, mint Malála Júszafzai,⁴⁴ aki létrehozta a Malala Fundot és a Girl Power Trip elnevezésű kezdeményezést, amelynek célja, hogy az interneten azon lányok történeteit ossza meg, akik valamilyen hátrátétel miatt nem tudtak tanulni.⁴⁵

A keresztény és menekült nők hátrányos körülményei

A nők társadalmi kontrollja egyre erősödik, sőt a bagdadi és bászrai keresztény nők már kénytelenek kendőt viselni, hogy biztonságosan mozoghassanak otthonukon kívül. Egyre nagyobb nyomás nehezedik a keresztény nőkre, hogy fátyolozzák le magukat. Ha ezt nem teszik meg, „betegnek” tekintik őket, ami gyűlöletet és megosztottságot szít.

A keresztényeket kizsákmányolják a többségében iszlám területeken. Gyakran csak az érték 60%-áért adhatják el házaikat. A menekülés miatt hátrahagyott ingatlanok legalább 70%-ka szervezett bűnözői csoportok által illegálisan lefoglalt, főleg Bagdadban. S ha az ügyek intézésére nők kényszerülnek, szinte esélytelen a hivatalokban való boldogulás. A COVID-válság pedig csak súlyosbította a káosz állapotát és a korrupciót.⁴⁶

A személyazonosító igazolványról szóló 2015. évi törvény 26. cikkelye alapján a 18 év alatti gyermekeket egy muszlim szülővel muszlimként kell regisztrálni, még akkor is, ha a gyermek erőszaktétel következménye, az anya nem muszlim, az apa pedig nincs jelen a gyermek életében. Válás esetén a felügyeleti jog a muszlim szülőnek jár. Iszlám hitoktatásban részesülnek a keresztények is. Keresztény diákok gyakran panaszkodnak, hogy az egyetemi tanárok szándékosan vizsgáztatnak keresztény ünnepek alatt, de egyéb diszkriminációt is elszenvednek, és nem kapják meg a teljes finanszírozást, amire jogosultak. A keresztényeket is hitetlenekként határozzák meg, és dzsihádot viselnek velük szemben.⁴⁷

Főként a személyazonosító okmányokkal nem rendelkező személyek vannak kitéve a munkanélküliségnek, s ezáltal ők vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben. Különösen a menekülttáborokban élő nők körében gyakori, hogy prostitúcióra kényszerülnek, hogy így gyűjtsenek pénzt családjuk eltartására. Az okmányokkal rendelkező személyek oktatásban és egészségügyi ellátásban részesülhetnek, viszont azok, akik nem rendelkeznek okmányokkal, kimaradnak az ellátásból.

---

⁴³ <https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-iraq/>

⁴⁴ Malála Júszafzai 1997. július 12-én született a pakisztáni Svát-völgyben fekvő Míngora városában, pastu nemzetiségű, szunnita muszlim családba. A legfiatalabb Nobel-békedíjas emberjogi aktivista, a lányok tanuláshoz való jogáért küzd. 2012. október 9-én tálib szélsőségesek merényletet követtek el ellene. Egy iskolabuszon utazott, amikor fegyveresek rálöttek, több találat is érte, de csodával határos módon túlélte az életveszélyes sérüléseket. A merénylet után Angliába került, ahol létrehozott egy alapot, amelynek célja, hogy minden lány és gyermek tanulhasson.

⁴⁵ <https://malala.org/search?q=iraq>

⁴⁶ Open Doors, Iraq, 2022.

⁴⁷ Open Doors, Iraq, 2022.

Iraki nők lehetőségei a munkavállalásra az Iszlám Állam által elkövetett pusztítás tükrében

Az ESCWA⁴⁸ nemek közötti szakadékról szóló jelentése szerint a nők munkájának több mint 60%-a nem fizetett, és nagy különbségek vannak a nők (31%) és a férfiak (10%) munkanélküliségi rátája között is. Még 2020-as adatok szerint is a nőknek kevesebb mint 15%-a jelent meg a munkaerőpiacon, ami világviszonylatban is a legalacsonyabb.⁴⁹ A nők gyakran nem tudják pótolni a hiányzó tulajdonosi okmányokat vagy visszaszerezni a birtokukat a bíróságokhoz való hozzáférés diszkriminatív akadályai miatt. Kártérítési igényeiket sem tudják érvényesíteni megrongálódott, tönkrement ingatlanok kapcsán, pedig az Iszlám Állam utáni újjáépítési időszakban ez különösen fontos lenne.⁵⁰

Az ENSZ Fejlesztési Programjának⁵¹ gyors értékelése szerint látható, hogy csak 50%-ban igazodnak a nemzeti prioritási területek az 5. fenntartható fejlesztési célhoz, amely a nőkkel és a lányokkal szembeni negatív megkülönböztetés, erőszak és kizsákmányolás felszámolására vonatkozik.⁵² Az iraki nők adják a teljes lakosság felét. Minden tízedik iraki háztartás vezetője nő, ezek 80%-a özvegy, ami nagyon megnehezíti az ügyintézkést, hiszen férfi kísérő nélkül nem könnyű boldogulni. 71%-uk városi területeken él, és e városi háztartások 13%-a több mint tízfős. Az Iszlám Állam 2014-től 2017-ig tartó uralma alatt a nők közvetlen és közvetett erőszaktól egyaránt szenvedtek.⁵³

Az erős konzervatív kultúra, a gazdasági szankciók és a fegyveres évek elnyomása a nők életminőségének jelentős romlásához vezetett. Gyakori a zaklatás, akár az utcán, akár a munkahelyen, otthon és az iskolában. Sok nő úgy dönt, hogy csendben marad, nem jelenti a történetet, mert félnek attól, hogy megszégyenülnek, pletyka tárgyává válnak, vagy társadalmilag kiközösítik őket. Sok esetben azért maradnak titokban az ilyen történések, mert a nők még többet szenvednek, ha nyilvánosságra hozzák azokat. A körülményeket gyakran tovább súlyosbítják a hagyományokról alkotott tévképzetek, a kulturális és a társadalmi normák, a hamis felfogás, a nők jogaival és lehetőségeivel kapcsolatos tudatlanság, valamint intézményi és jogi akadályok. A lányok szerepe főként a hagyományos reprodukció szerepeire korlátozódik.⁵⁴ Azok a nők, akiknek férfi családtagjaik holléte ismeretlen, gyakran nem férnek hozzá a pénzügyi segélyhez és a rokkantsági ellátáshoz.⁵⁵

Sokan vannak az Iszlám Állam zászlaja alatt tevékenyen részt vett szíriai és iraki fegyveresek feleségei és gyermekei is, akik a fanatikus harcosok mellé

⁴⁸ Economic and Social Commission for West Asia – Nyugat Ázsiai Gazdasági és Társadalmi Bizottság, amely rendszeresen gondoskodik a népesség lekérdezéséről Irakban.

⁴⁹ https://blogs.worldbank.org/arabvoices/what-gets-their-way-why-so-few-women-work-iraq-jordan-lebanon?cid=mena_tt_mena_en_ext

⁵⁰ The Status of Women in Iraq, 2005.

⁵¹ Asmaa Jssim Mohammed, 2020., p. 70.

⁵² UNCT SWAP Gender Scorecard, 2019.

⁵³ Gender Profile Iraq, 2018., p. 5.

⁵⁴ Egy Irakból érkezett, jelenleg Magyarországon ösztöndíjas hölgygel 2021. október 22-én készült interjú alapján.

⁵⁵ <https://minorityrights.org/minorities/disability-4/>

szegődve támogatták a terrrorszervezet céljait. Többük még felelősségre sem vonható, mert nem voltak tudatában annak, hogy mit tesznek. Sok esetben menedékkérelmük elutasítása után térnek vissza nyugatról. Ők még az átlagos nőknél is rosszabb helyzetben vannak. Csalódottak, félnek, mindenképp mentálhigiénés tanácsadásra van szükségük.⁵⁶ Sok nő viszont tudatosan vált terroristává, ami szintén hatással van a társadalomra. „*Ember nem születet terroristának, hanem csupán azzá válhat.*”⁵⁷ Ez egy hosszabb folyamat eredménye, amelyben alapvetően már gyermekkortól olyan hatások érik az egyént, amelyek következtében az bejár egy bizonyos „fejlődési ívet”. Sajnos az utóbbi évtizedek iraki eseményei jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a társadalomban nagyobb arányban forduljanak a férfiak, de egyre inkább a nők is a terrorizmus irányába.

Ebben a folyamatban három egymásra épülő feltételnek kell teljesülnie: gyermekkori súlyos pszichés behatás – sajnos 2014 környékén sokaknak végig kellett nézniük családtagjaik Iszlám Állam általi megölését –, az előbbi miatt személyiségdeficitben szenvedő serdülő találkozik egy életének értelmet adó eszmével – az érintett gyermekek sajnos most pont a serdülőkorban vannak –, illetve olyan közösségben nevelkedik, ahol elfogadott az erőszak érdekérvényesítő eszközként.

Felmerül a kérdés, hogy a nők hogyan vonódhatnak be a terrorista tevékenységbe. E kérdés megválaszolásához először jobban meg kell értenünk a nők szerepét a muszlim társadalomban. A nők dzsihádnak tekintik, amikor férfi rokonaikat támogatják, gyermekeiket a szélsőséges iszlám ideológia alapján nevelik, vagy elősegítenek terrorista műveleteket. Kezdetben a nők szerepe kimerült abban, hogy mártíromságra szánt fiúkat neveljenek. 2005-ben viszont egy radikális iszlám vezető egy rádióadásban arra buzdította a nőket, hogy csatlakozzanak a szent háborúhoz. A terroristavezérek ekkortól az öngyilkos merényletekre nőket is felkértek, hogy addig a férfiak bonyolultabb feladatokat tudjanak ellátni. Ráadásul a nők sokkal inkább elkerülték a feltűnést, a testükkel, ruházatukkal kapcsolatos tabuk előnyt biztosítottak a számukra.⁵⁸ Sokan szívesen vállalták ezeket a feladatokat, mert ki tudtak szabadulni a történelmi tradíció által meghatározott helyzetükből.⁵⁹

A nők médiajelenléte Irakban

A nők körülményeit vizsgálva egyik legnagyobb kihívás, hogy a hangjukat nem tudják hallatni, a közügyekben való érdekérvényesítési képességük alacsony. Az arcukat legnagyobb százalékban kendő takarja, s jogaikért egyre több civil szervezet folytat küzdelmet a bevonásukkal, de kevés a változás, amíg a törvényi háttér nem védi őket. A nők jelenlétét és szerepét vizsgálta a médiában Aida Al-Kaisy tanácsadó és kutató.⁶⁰ Úgy tapasztalta, hogy az átfogó pesszimizmus hatja át a közvéleményt. Ez a konfliktusokban, háborúkban, szegénységben eltöltött évekből, a krónikus munkanélküliségből és a közszolgáltatások kudarcos évtizedeiből fakad. A reménytelenség érzése meghatározza az Irakról szóló viták nagy részét, valamint

---

⁵⁶ OCHA Iraq, 2021.

⁵⁷ NAGY Melánia, 2021., p. 66.

⁵⁸ Female Suicide Terrorism, 2005.

⁵⁹ Maras, Marie-Helen, 2016., p. 412.

⁶⁰ Internews: A gender analysis of the media landscape in Iraq, 2019., p. 2.

hatással van a nemek közötti egyenlőség és a változás jövőbeli kilátásaira. Egyetértés van az érintettek között abban, hogy a médiakörnyezet erősen átpolitizált, és ez akadályozza az egyenlőséget és az emberi jogok megvalósulását támogató tartalmak biztosítását a médiában, mely erősen kötődik a finanszírozóihoz, a politikai pártokhoz, amelyeket a megkérdézettek erősen korruptnak és etikátlannak tartanak.

A médiatartalmak nem tükrözik az emberek szükségleteit, a tartalomszolgáltatók is korlátozva vannak ebben a környezetben, és ha ismerik is a befogadók igényeit, azokra nem tudnak reagálni. A közönség, a hallgatóság ebben a helyzetben elfordul a *mainstream* médiától a közösségi média irányába. A hagyományos médiacsatornákat elsősorban csak szórakozási célokra használják. A tradíció és a vallás óriási szerepet játszik a médiában a nőikkel kapcsolatos közvélemény formálásában is.

A nők számára elfogadhatatlannak tartják, hogy szerepet vállaljanak a médiában, mert késői munkaórákkal, utazással és férfikkal való kapcsolattartással jár. A férfi közönség a két fővároson (Erbíl és Bagdad) kívül nagyobb hajlamot mutatott a nőikkel szembeni szexista attitűdök irányában, és kisebb valószínűséggel fogadták pozitívan a nőket a médiában. Bászra és Dijála különösen konzervatív. Az idősebb korcsoportokban is inkább a nők el nem fogadását lehetett tapasztalni. A nőkhöz történő hozzáállás tehát területileg és életkor szerint is eltérő. A fővárosokban és a fiatalok között elmozdulás tapasztalható a világi hozzáállás irányába. A médiában dolgozó nőkre és a férfiakra egyaránt jellemzőek a férfias normák, mert munkájuk megőrzése és karrierjük előrehaladása csak így biztosított, miközben az újságíróknak szexuális zaklatása is gyakori online és offline, különösen közvetlen vezetőik részéről, viszont a szegénység miatt ezek az ügyek nem kerülnek napvilágra.

A korrupciós gyakorlatok, a média átpolitizáltsága és az intézményesített patriarchális rendszerek miatt a média nem képes méltányos tudósítást nyújtani a nőikkel kapcsolatos kérdésekről. A média szerepe abban lenne, hogy pontos képet adjon az iraki állampolgároknak, és ne csak a hatalmon lévők érdekeit szolgálja. Történelmileg az egész világon nyilvánvaló, hogy a nők a férfiakétól eltérő készségeket és perspektívákat visznek be a nyilvános vitákba és a politikába, és megváltoztathatják az uralkodó társadalmi helyzetet és attitűdöt. Ezért létfontosságú, hogy hangjuk a politikai és a társadalmi vitákban, a megoldások kidolgozásában jelen legyen, de ez nem áll a konzervatív muszlim férfiak érdekében. Az általános hangulat a média jelenlegi helyzetét és kilátásait tekintve pesszimista.

A hétköznapi asszonyok szívesen hallgatnának női véleményvezéreket a tapasztalataikról, ők hogyan találják meg a megoldásokat a mindennapi kihívásokra és problémákra. Ez azonban kevésbé lehetséges, és a médiában dolgozó nőknek hiányzik a szakmai fejlődés lehetősége is.⁶¹ Aida Al-Kaisy javaslatokat is megfogalmazott, melyek közül a legfontosabb, hogy olyan programokat és politikákat kell elindítani, amelyek megvédhetik a női alkalmazottakat és több nőt ösztönöznek szakma elsajátítására.

---

⁶¹ Internews, 2019., p. 9.

Nők helyzete a Kurdisztáni Autonóm Régióban és Irak többi területén

Az időtengelyről áttérve a térbeli vizsgálatra jó tudatosítani azt, hogy Irak területén majdnem öt Magyarország elférne, viszont ennek egyötöde a Kurdisztáni Autonóm Régió, ahol a nők helyzete kicsit kedvezőbb. Kurdisztán régió autonómiával és demokratikus parlamentáris rendszerrel rendelkezik, ezért a törvényi szabályozás több ponton eltér attól, ami Irakra nézve meghatározó. Irak egészét tekintve a családon belüli erőszak elleni törvényt ugyan benyújtották a parlamentnek, de az elutasításra került. Azóta aktivisták kampányolnak a jóváhagyásáért. Az elutasítás oka az volt, hogy korábban nem létezett családon belüli erőszak elleni törvény, és a 2011-es olyan jogi cikkelyre támaszkodik, amely lehetővé teszi, hogy fegyelmezze a férj a feleségét vagy a tanár a diákot a szokásrend, a saría szabta keretek betartásával.⁶²

Az iraki büntető törvénykönyv 41. paragrafusának első pontja kimondja, hogy nem minősül bűncselekménynek, ha a „a fegyelmezés” a törvénynek megfelelően, a jog alkalmazásával, a szokásrend alapján történik.⁶³ A szokásrend alapján „megengedett verések” törvényi határa Mahmúd al-Tai sejk szerint három olyan ütés, amely nem jár kékes, zöldes folttal. Az iraki parlament évek óta próbálkozik a családon belüli erőszakot korlátozó törvény megalkotásával, de azért halad lassan a folyamat, mert az iraki konzervatívok és liberálisok egyaránt támadják.⁶⁴ Ammar Tohme, az Erénypárt képviselője például kijelentette, hogy a családon belüli erőszak elleni törvény elfogadása az iskolákban a gyermekek fegyelmezési jogának elvesztéséhez vezet, és megfosztja a szülőket attól a jogtól, hogy a gyermekeik viselkedését korrigálják.⁶⁵

Kurdisztánban ugyan megalkották a 2011. évi 8. számú, családon belüli erőszakkal szembeni törvényt,⁶⁶ bár még ennek ellenére is az esetek nagy része büntetlenül marad.⁶⁷ A Szulejmániai Civil Fejlesztési Szervezet már 2014 januárjában megerősítette, hogy 2008–2013 között nőtt a családon belüli és a nők elleni erőszakos esetek száma Szulejmánia, Erbil és Dohuk kormányzóságokban. A szervezet által közölt adatok szerint 493 öngyilkosságot vagy nőgyilkosságot, 2039 önégetést vagy égetést, 16 199 általános bejelentést, 2998 kínzást és 641 szexuális zaklatást jegyeztek fel. Bár a jelentés a családon belüli erőszak minden formáját tartalmazza, a nők elleni erőszak esetei voltak a leggyakoribbak. Mindez sajnos azt mutatja, hogy a törvény nem vezetett az erőszak megszűnéséhez.⁶⁸

---

⁶² Egy iraki, korábban Kurdisztánban, jelenleg Libanonban élő nővel 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

⁶³ Büntető Törvénykönyv, 1969., angol fordítás, p. 11.

⁶⁴ Egy iraki, korábban Kurdisztánban, jelenleg Libanonban élő nővel 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

⁶⁵ Egy iraki, korábban Kurdisztánban, jelenleg Libanonban élő nővel 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

⁶⁶ 2011. évi (8) számú törvény, a családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurdisztáni régióban – Irak, <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>

⁶⁷ The lost women of Iraq, 2015., p. 5.

⁶⁸ Egy iraki, korábban Kurdisztánban, jelenleg Libanonban élő nővel 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

Ugyanezeket a számadatokat mutatja az alábbi táblázat is, melyet az erbíli Al-Mesalla szervezet Human Rights Monitoring Projectje által készített elemzés alapján állítottam össze, ahol az esetszámokat Erbil, Dohuk és Szulejmánia környékén rögzítették, városok szerint lebontva.⁶⁹ Látható az esetszámok egyenletes növekedése egészen 2011-ig, amikor a törvény elfogadása miatt is egy kis visszaesés tapasztalható, de sajnos a jelenség azt követően újra emelkedő tendenciát mutat. 2013-ban az adatok csak az első nyolc hónapra vonatkoznak.

	Halálesetek	Égetés	Panasz, bejelentés	Kínzás	Szexuális zaklatás
2008	75	221	1567	nincs adat	nincs adat
2009	85	414	2752	249	128
2010	105	441	2485	1068	134
2011	87	360	2538	990	109
2012	85	457	3426	691	170
2013 1–8. hónap	56	246	3431	nincs adat	100
Összesen:	493	2139	16199	2998	641

2. ábra. A Kurdisztáni Autonóm Régióban 2008–2013 között nők ellen elkövetett erőszakról készült számadatok (készítette a szerző)

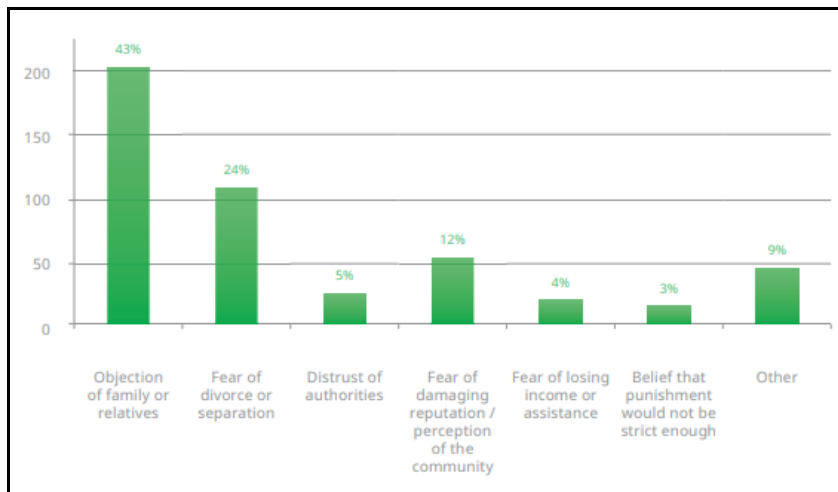
A Bagdad által ellenőrzött maradék területen végképp kevés a védelem a nők számára, a közelmúltban a megfelelő jogszabályok elfogadására tett kísérletek is elakadtak.⁷⁰ A családon belüli erőszak elleni törvény végrehajtására vonatkozó vizsgálatokat több szervezet több projekt keretei között végezte. Az egyik a 2014 február és 2015 májusa között elvégzett kutatás, melynek során a Minority Rights Group International, a Ceasefire Project és az ASUDA Organisation for Combating Violence against Women összesen 1709 személyes történetet hallgatott és vizsgált meg. A tapasztalataikat nemcsak bántalmazott nők – 1249 fő a korai házasságra kényszerítés, a női nemi szerv megcsönkítése vagy becsületből történt erőszakról számolt be –, de a Kurdisztánban erre szakosodott főigazgatóság és más jogvédő szervezetek munkatársai is megosztották.⁷¹ A vizsgálatok azt mutatták, hogy bár a nőket védő törvény érvényben van az északi területeken, az áldozatok általában ugyanúgy nem jelentik az őket ért atrocitásokat, ahogy Irak egyéb területein sem. Ennek oka, hogy sokan nem ismerik a törvényt, vagy pedig tartanak a társadalmi következményektől, s így az elkövetők büntetlenek maradtak. A legátfogóbb vizsgálat 2011-ben készült a családon belül elkövetett erőszakról, amely Irak összes

⁶⁹ A 2013. decemberében véglegesített, a kurdisztáni családon belüli erőszak elleni törvény monitoring projektjét (Monitoring Report on the Implementation of Domestic Violence Law in Kurdistan Region) Hiwa Ali (Democracy and Human Rights Development Organization), Rawa Ismail (Civil Development Organization) és Salar Ahmed (Al-Mesalla Human Resources Development): <http://almesalla.net/> vezette. <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>

⁷⁰ World Watch Research – Iraq: Full Country Dossier, 2021., p. 12.

⁷¹ The lost women of Iraq, 2015., p. 6.

kormányzóságát vizsgálta. A tanulmány a számadatokon kívül rengeteg meghökkentő interjúrészletet is tartalmazott.⁷²

3. ábra. Az elkövetett erőszak titokban tartásának okai: 43%-ban a családi ellenetés, 24%-ban a magánytól való félelem, 12%-ban a jó hírnév elvesztésétől való félelem.⁷³

A vizsgálat áttekinti a családon belül elkövetett erőszakon kívül a kényszerített gyermekházasságok ügyét, a vérbosszú témakörét és a női nemi szerv megcsonkításával kapcsolatos történeteket. A legszembetűnőbb ez utóbbi: a női lakosság 65,4%-a megcsonkított a kurd területeken, 25,4%-a az arabok között, 12,3%-a pedig a türkmének között. Az illegális törzsi rítust a lányokon 4 és 7 éves koruk között, titokban végzik el, és 75%-ban ez egy közösségi tevékenység, melyet előfordul, hogy kortársaik is végignéznek. 2010-ben egy Wadi nevű civil szervezet napvilágra hozta a 2007–2008-ban 700 településen lefolytatott kutatása eredményeit, melyek szerint a kurd nők 72%-a megcsonkított, de Ranya város körzetében ez az arány 94%, a középkorú hölgyeknél pedig 100%. A rítusra általában közösségi nyomásra az anya jóváhagyásával került sor, kulturális és vallási okból, hiedelemből.⁷⁴ A tanulmány minden esetben az iraki szövetségi kormány és a kurd kormány válaszárol és a megelőzéséppen megtett lépésekről is beszámol. Legfontosabb, hogy a Belügyminisztérium családvédelmi egységeket hozott létre, amelyek sajnálatosan nem működnek hatékonyan. Általában nem áll rendelkezésre olyan szakértelem, hogy a rászorulókat segítséget kaphatnának, sokszor csak adminisztratív feladatokat bíznak ezekre a szolgálatokra.

Egy másik, az emberi jogok érvényesülését monitorozó projekt is vizsgálta a helyzetet. Fókuszcsoporthoz beszélgetés, interjúk, látogatások, az Erőszak Elleni Igazgatóság által szolgáltatott adatok és információk elemzése, egyéb szervezetek korábbi jelentéseinek vizsgálatát és a Democracy and Human Rights Development

⁷² Iraq Women Integrated Social and Health Survey (I-WISH)

⁷³ <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download>

⁷⁴ The lost women of Iraq, 2015., pp. 31–34.

által végzett helyszíni felmérés módszereit alkalmazták.⁷⁵ A kurd területekre vonatkozó jelentés az adatok elemzésén és bemutatásán kívül a parlament, a bíróság és a kormány részére is megfogalmazott ajánlásokat, hogy a törvény hatékony betartatásához hozzájáruljon.

Az emberi jogokat monitorozó projekt keretei között készült riportok alapján megállapítható volt, hogy még szekularizált kurd fővárosban is csak 51% ismeri, vagyis minden második megkérdezett hallott a családon belüli erőszak elleni küzdelemmel kapcsolatos erőfeszítésekről. Leszögezték, hogy mindent meg kell tenni azért, hogy a családon belüli erőszak elleni törvény ne olvassza magába és tegye emiatt láthatatlanná a nők ellen elkövetett erőszak elleni törvényt. A törvény módosítása szükséges annak részletezése és világosabbá tétele érdekében.

Feltérképezték a törvény hibáit és beazonosították azokat a pontokat, melyeket módosítani szükséges, mert akadályozza az alkalmazhatóságot. Több esetben a törvény nem elég szigorú, például az iraki törvények szerint az emberi test bármely részének megcsonkítása bűncselekmény, mégis csak pénzbüntetést ír elő a női körülmételésért, s mivel a jogi lépéseket nem tartalmazza, a cselekmény bizonyítását is nagyon megnehezíti, ahogy a munkatársak korlátozott ismerete is a végrehajtás útjában áll. Az ügyek kezelését gyakran az is nehezíti, hogy technikai és logisztikai problémák miatt nem megoldható a titoktartás. A Bírói Tanács négy bírót jelölt ki a családon belüli erőszakkal kapcsolatos ügyekben történő eljárásra a törvény életbe lépését követően. 2013-ban 3400 panasz érkezett. A jogi eljárások és a törvény végrehajtása nagyon lassú, aminek egyértelmű következménye a felperesek elégedetlensége. Folyamatos figyelemfelkeltés szükséges, a törvény és annak fontossága népszerűsítendő. Külön költségvetés kijelölése szükséges a törvény végrehajtására, vagyis a régió általános költségvetése meghatározásakor a nemi szempontokat is szem előtt kellene tartani.

Egy nem reprezentatív kutatás eredménye

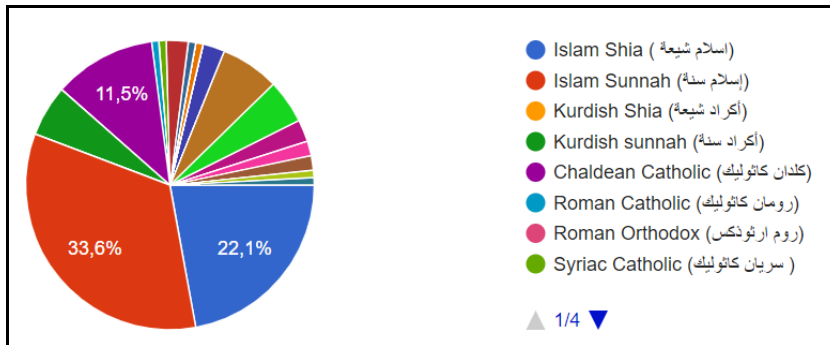
A másodlagos kutatási eredmények vizsgálata alapján az iraki nők helyzetét tekintve a fent leírt helyzet rajzolódott ki. Ugyanakkor 2021 elején egy kérdőív, majd 2022 áprilisában egy másik is kiküldésre került öt Magyarországon tanuló iraki ösztöndíjas hallgatón keresztül a célcsoport (iraki nők) részére, hogy első kézből nyert információkkal is alátámasztható vagy cáfolható legyen a másodlagos kutatási eredmény. A kérdések így hólabdamódszerrel jutottak el a potenciális kitöltőkhöz, a csatornahasználat tekintetében pedig az e-mail-es továbbításon kívül Facebook-megosztások is történtek. Ennek ellenére a vizsgálat természetesen nem tekinthető reprezentatívnak, viszont nagyon értékes, mert eddig 40 fő a telefonos interjú lehetőségét is vállalta. A második kérdőív kiküldésében már azok az iraki nők is közreműködtek, akik az első kérdőív alkalmával jelezték kapcsolattartási szándékukat, illetve több iraki civil szervezet munkatársa is bekapcsolódott. A nőket vágyaikról, jövőbeli terveikről, helyzetükről kérdeztük.

---

⁷⁵ Az emberi jogok érvényesülését monitorozó projektben részt vevő szervezetek: Al-Massala Organization for Human Development, Democracy and Human Rights Development Organization, the Norwegian People's Aid, Civil Development Organisation.

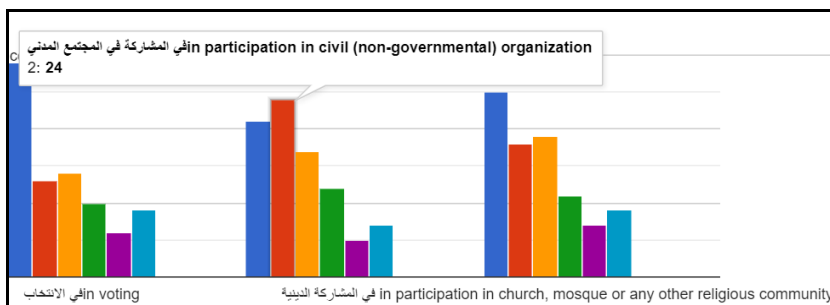
Az első kérdőív alkalmával 125 véleményhez jutottunk hozzá. A válaszadók 78%-a muszlim, 21%-a keresztény volt. 95 fő nagyvárosokban, 11 fő kisebb városokban, 19 pedig falvakban él. A kitöltők között 105 fő valamilyen diplomával rendelkező értelmiségi, 1 fő nem járt egyáltalán iskolába, 1 fő csak általános iskolát végzett, 18 fő pedig valamilyen szakképzettséggel rendelkezik. Életkor tekintetében a kitöltők közül 3 fő 22 évesnél fiatalabb, 27 fő 22–27 éves közötti, 44 fő 27–32 év közötti, 41 fő pedig 32 év fölötti. Látható tehát, hogy a többség fiatal felnőtt.

A felekezetek közötti eloszlást az alábbi ábra szemlélteti:

4. ábra. A válaszadók felekezetek szerinti eloszlása⁷⁶

Általánosságban a 125 főből 40 fő érzi inkább sérülékenynek magát a társadalomban. 84 fő másik életet szeretne, de 15 fő is inkább változtatna. Összesen csak 26 fő nem változtatna. A megkérdezettek nagyjából kétfelére oszlanak az oktatási lehetőségekkel. 125 főből 47 fő elégedetlen. Diszkriminálva csak 21-en érezték magukat, 17-en jelezték, hogy nem érhető el számukra a szükséges és vágyott oktatási lehetőség. Anyagilag csak 9-en függetlenek, 11 főnek volt megszervezett esküvője. A nők diszkrimináltságát vizsgálva közülük a választásban 22 fő, a politikai részvételben 18 fő, a neme miatt csak 21 fő érezte magát hátrányosan megkülönböztetettnek (sötéttek oszlopok).

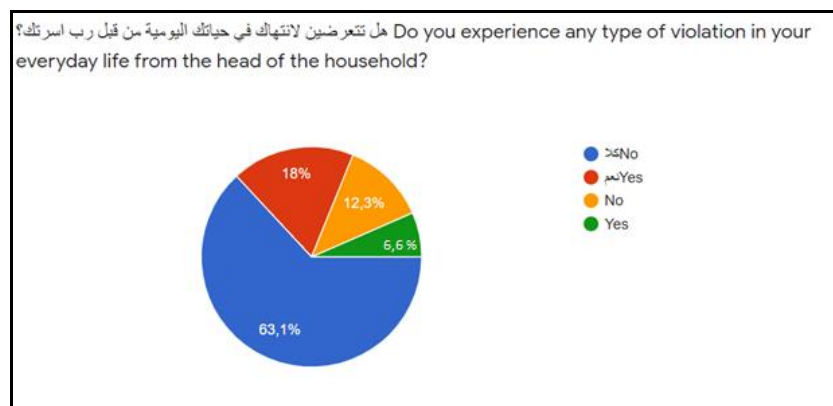

5. ábra. A válaszadók részvétele választásban, civil szervezetben és vallási közösségben (Google kérdőívre adott válaszok alapján készült automatikus ábra)

⁷⁶ A kördiagramot tartalmazó ábrák a szerző saját szerkesztései

125 főből 33-an nem elégedettek a munkalehetőségeikkel. Későbbi kérdés alkalmával, amikor szabályos távolságokban elhelyezkedő fokozatokba kellett sorolni a munkalehetőségeket, 42-en voltak inkább elégedetlenek, diszkriminálva pedig 16-an érezték magukat. A válaszadásokból arra következtethetünk, hogy inkább a jó körülmények között élő hölgyek töltötték ki a kérdőívet, mert csak 14 fő mondta, hogy rosszabb az anyagi helyzete, mint az átlagnak. A lehetőségeik hiányát a kitöltők közül csak 15-en hozzák összefüggésbe a nemükkel, 18-an a vallásukkal és 19-en az etnikai hovatartozásukkal. Tehát nem ezeket tartják a helyzetük okozójának.

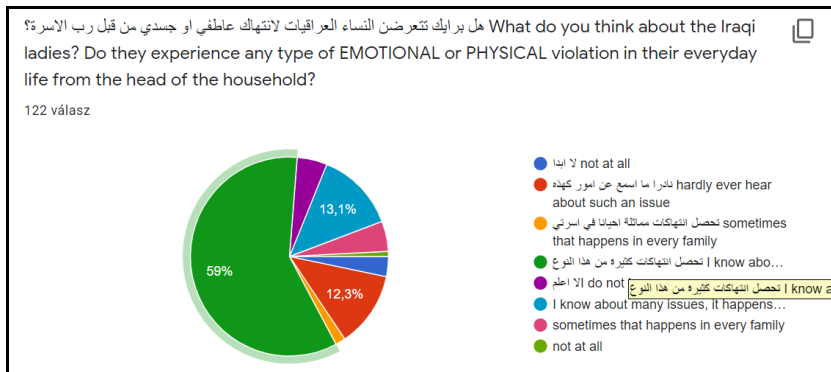
Az erőszak megtapasztalásának vizsgálatával kapcsolatban a megkérdezettek elmesélték, hogy otthon csak 13-an, az utcán nappal 24-en, az utcán sötétben 36-an nem érzik magukat biztonságban. Szintén 36 főnek nem érhető el a sport vagy egyéb testi felfrissülés, 35 fő számára pihenési lehetőség vagy hobbi nem elérhető. Általánosságban 12-en otthon, az utcán és közterületen pedig 26-an szexuális zaklatás áldozatává váltak. 13 fő naponta megtapasztal erőszakosságot otthoni környezetben. 7 fő ezt azért nem jelenti, mert nem tudja, hogyan kell, 7 fő pedig titokban tartja, mert nagyobb hátrány éri, ha bejelenti.

6. ábra. A megkérdezett iraki nők csaknem 25%-a tapasztal családon belüli erőszakot

A fenti adatok arra utalnak, hogy egy véletlenszerű vizsgálat alkalmával is nagy gyakorisággal (minden negyedik nő esetében) fordul elő a családon belül erőszak (piros és zöld), mely lehet elhanyagolás, kizsákmányolás, érzelmi, fizikális és szexuális. 10% esetében ez naponta fordul elő, de tapasztalható, hogy a hölgyek magukról még egy anonimitást biztosító kérdőívben sem szívesen beszélnek, viszont amikor általánosságban kérdezzük őket, 37 fő azok száma, akik gyakran hallanak ilyen esetekről, s csak 9 fő nem értesült ilyesmiről. A 6. ábra szerint is általánosságban a megkérdezettek 70%-a (zöld és kék) tud bántalmazásról másoknál. A 8. ábrán látható, hogy a megkérdezettek 23%-a (narancssárga) viszont ezt titokban tartja, elsősorban a szégyen megtapasztalása vagy a büntetőeljárástól való félelem miatt. A 7. ábrán látható, hogy 59% (zöld) sok bántalmazásos esetről tud, viszont ahogy a 8. ábra mutatja, 40,2% (piros) a megszegyenülés miatti félelemből nem tesz semmit, és 13,1% (sötétkék) nem tudja, mit lehet ilyenkor tenni.

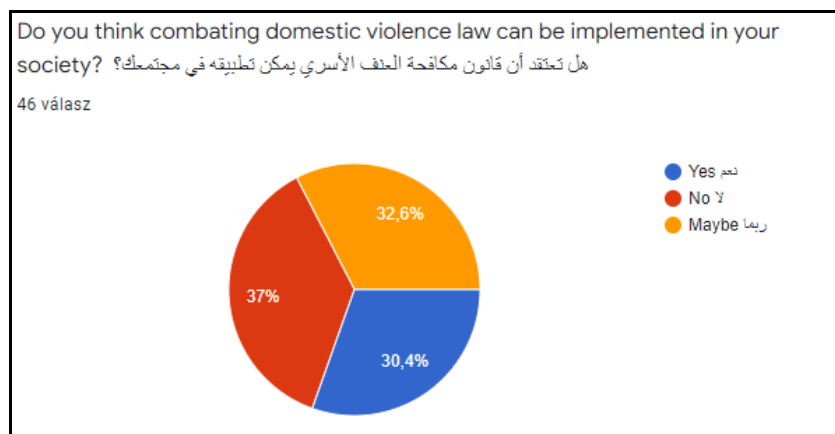

7. ábra. A nők bántalmazására vonatkozó tapasztalatok Irakban

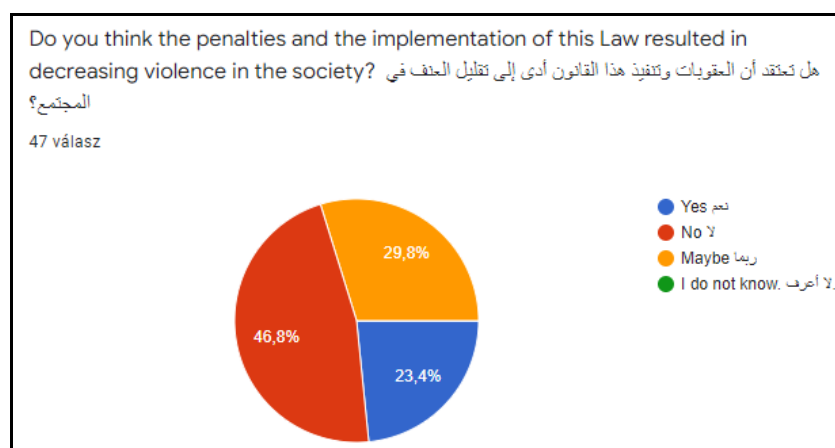
8. ábra. A bántalmazás titokban tartása elsősorban a szégyen miatt

A következő kérdőívben a családon belüli erőszak jelenlétéről, az ellene folytatott küzdelemről kérdeztük a kitöltőket, hogy egyáltalán hallottak-e a jogi szabályozás lehetőségéről, vajon lenne-e értelme és hatása ennek az iraki társadalomra. A kérdőívet 2022. május elejéig, e tanulmány lezárásakor 46-an töltötték ki. Közülük 40 hölgy, akiknek legnagyobb része fiatal, 32 év alatti. 12 fő kurd, 28 fő pedig Irak egyéb területein él. Elég nagy a városi lakosság aránya, csak 7 fő él faluban a kitöltők közül. Ez elsősorban azt jelenti, hogy az elért csoport életére a törzsiség kevésbé van hatással, ami a témakör szempontjából fontos jellemző. Szintén fontos, hogy 38 fő több mint 12 évig tanult, vagyis a kitöltők értelmiségiek. Viszont még így is 37% vallja, hogy a családon belüli erőszak elleni küzdelem nem valósítható meg, 30% szerint viszont igen.

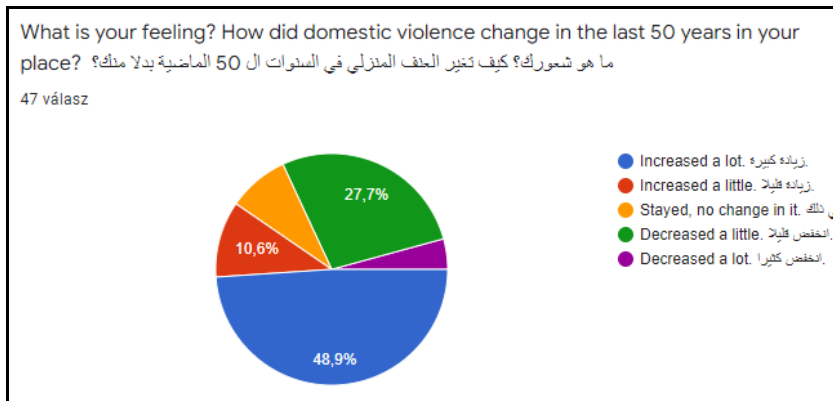
9. ábra. A családon belüli erőszak elleni küzdelem megvalósíthatósága

A megkérdezettek 47%-a vallja, hogy az erőszak csökkenése nem várható a büntetés és a jogi eszközök következtében. Sajnos csak 23% vallja, hogy ezeknek pozitív következménye lehet az erőszak szintjére nézve.

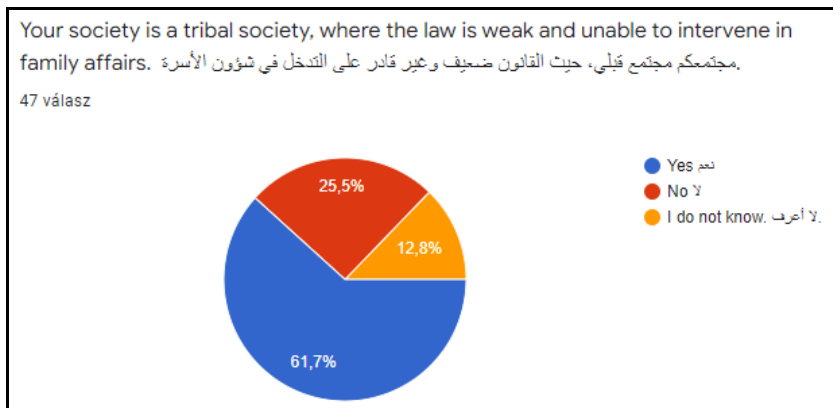
10. ábra. Az erőszak csökkenése a jogi és egyéb büntető eszközök következtében

Amikor a válaszadókat arról kérdeztük, hogy a családon belüli erőszak az elmúlt 50 évben milyen irányban változott, a válaszadók 49%-a azt válaszolta, hogy jelentősen emelkedett, 11% pedig kis emelkedésről vallott.

11. ábra. Az erőszak szintjének változása az elmúlt 50 évben

Feltettünk egy olyan kérdést is, hogy a rá adott válaszokkal megerősíthessük a feltételezésünket, miszerint a törvénynek kevés esélye van hatással lenni a családi szokásokra az iraki törzsi társadalomban. Feltételezésünk 62%-ban már egy ilyen kis mintán is beigazolódtott, bár nem szabad elfelejteni, hogy a válaszadók nagy része városi, akiknek az életére kevésbé van hatással a törzsi társadalom, mint a vidéki lakosság esetében.

12. ábra. A törvény hatása a családi szokásokra a törzsi társadalomban

A második kérdőív kiküldésekor módszertanilag annyi változtatást tettünk, hogy Irakban tevékenykedő civil szervezeteken keresztül is igyekeztünk eljutni magánszemélyekhez. A szervezetek kiválasztásakor fontos volt, hogy azok sokfélék legyenek más-más célokkal, hogy rajtuk keresztül a válaszadók állásfoglalása is megtestesítse azokat a véleményeket, melyek a mai iraki társadalomban jellemzőek.

Következtetések

A több évtizedes diktatúra, a nemzetközi szankciók, a fegyveres konfliktusok, a szegénység és a bizonytalan környezet a kisebbségek mellett különösen az iraki nőkre van erőteljes hatással. Mindez arra ösztönzi őket, hogy tartsák vissza magukat a közélettől, a civil szervezeti vagy vallási szerepvállalástól. Az egyenlőség és igazságosság kultúrájának építésére jelentős erőfeszítések történnek, de nagyon nehéz a törzsi, vallási és egyéb kultúrában gyökerező akadályokat, a történelmileg hányattatott sorsot, a háborúk következményeit és a gazdasági hátratételek leküzdni.

A nők hátrányos megkülönböztetése nyugati vagy szekuláris nézőpontból benne gyökerezik a kulturális hagyományokban és a társadalmi gyakorlatokban. Nem szabad viszont arról sem megfeledkeznünk, hogy sok muszlim nőnek biztonságot jelent az a helyzet, amelyben él, s nem cserélnének mással. Viszont még más muszlim országokhoz hasonlítva is túl nagy azok aránya, akik változtatni szeretnének a helyzetükön. Nemzetközi és iraki civil szervezetek küzdelmei eredményeképpen történnek pozitív lépések, de a törvényi változások nagyon lassúak. Az iraki nők továbbra is túl nagy arányban szembesülnek a nemi alapú erőszakkal, beleértve a családon belüli erőszakot, a becsmérlő gyalmozásokat, az emberkereskedelmet, valamint a nemi szervük gyakori erőszakos megcsönkítését. Minden ötödik 15–49 éves nő szenved el fizikai bántalmazást a férje által. A fiatal férfiak 68%-a úgy gondolja, hogy elfogadható egy lány megölése egy család becsületének meggyalázása miatt. A férfiak 50%-a úgy gondolja, hogy a feleség verése elfogadható. Kurdisztánban átlagosan a nők 41%-a szenved a nemi szerve megcsönkítésétől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ASMAA JSSIM Mohammed: Sustainable Development in Islam: A Study regarding the Possibility of Achieving Development Goals in Iraq, 2020., https://www.ijcc.net/images/vol_13/13107_Mohammed_2020_E_R.pdf; letöltés: 2022.03.18.
- Background on Women's Status in Iraq Prior to the Fall of the Saddam Hussein Government (November 2003), https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/wrd/iraq-women.htm#P59_18736; letöltés: 2022.03.25.
- BOBSEINE, Haley: Tribal Justice in a Fragile Iraq, The Century Foundation, 2019, https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/11/08121945/tribal-justice_bobseinePDF.pdf; letöltés 2022.04.27.
- Country Guidance: Iraq, Common analysis and guidance note, European Asylum Support Office, January 2021. https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Iraq_2021.pdf; letöltés: 2022.03.18.
- ENSZ Biztonsági Tanácsa és az ENSZ válságkezelési műveletei, doi: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/6/EFOP343%20Biztons%C3%A1gpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%206.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf>; letöltés: 2021.04.06.

- FOLTYN, Simona: Iraqi women struggle to escape abuse as domestic violence rises, 2021. <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/12/iraqi-women-struggle-to-escape-abuse-as-domestic-violence-rises>; letöltés: 2022. 03. 18.
- GIANNOPOULOS, Georgie: Top 10 facts about girls' education in Iraq, <https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-iraq/>; letöltés: 2022.03.18.
- Human Rights Monitoring Project - Monitoring Report on the Implementation of Domestic Violence Law in Kurdistan Region, December 2013, <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>; letöltés: 2022.03.25.
- Inter Agency Information - Women in Iraq fact sheet, 2012., <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Women%20In%20Iraq%20Fact%20sheet%20-%20English.pdf>; letöltés: 2022.03.18.
- Internews: A gender analysis of the media landscape in Iraq, 2019., https://internews.org/wp-content/uploads/2021/02/Internews_gender-analysis_media_landscape_iraq_2020-04.pdf; letöltés: 2022.03.18.
- Iraq - Protection Analysis Report, Right to identity and civil documentation, 2021., <https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Protection-Analysis-Civil-documentation-.pdf>; letöltés: 2022.03.22.
- MARAS, Marie-Helen: A terrorizmus elmélete és gyakorlata, 2016., <https://moly.hu/konyvek/marie-helen-maras-a-terrorizmus-elmelete-es-gyakorlata>; letöltés:2022.03.22.
- Miriam PUTTICK: The lost women of Iraq: Family-based violence during armed conflict, Ceasefire Centre for Civilian Rights and Minority Rights Group International, November 2015, <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download>; letöltés: 2022.03.22.
- NAGY, Melánia: A női terrorizmus, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar (2021), ISBN: 9789634297086
- OCHA Iraq, 2021., <https://www.unocha.org/iraq>; letöltés: 2022.04.01.
- Open Doors World Watch List - Serving Persecuted Christians Worldwide - Iraq - Open Doors UK & Ireland, <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/iraq/>; <https://www.opendoorsusa.org/2022-world-watch-list-report/> letöltés: 2022.04.01.
- Republic of Iraq - Ministry of Planning: National Development Plan for the Years 2010-2014, Baghdad 2010., <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/795ff8cb2cd3987aba07572026c-db6d0958cd27a.pdf>; letöltés: 2022. 04. 01.
- Samantha Louise OKOWITA: Female Suicide Terrorism, University of Tennessee, Knoxville 2005., https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5125&context=utk_gradthes; letöltés: 2022. 04. 01.
- SHERIF Abdel Azim: Nők az Iszlámban – Tévhitek és a valóság, <https://www.emaanlibrary.com/wp-content/uploads/2018/01/WomenInIslamFacts-by-Dr-Sherif-Abdel-Azim.pdf?x78176>; letöltés: 2022. 03. 21.

- SIMON Róbert: Az iszlám keletkezése, Gondolat Kiadó, Budapest, 1967.
- Tabet, Gihane: Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223760>; letöltés: 2022. 03. 21.
- The Status of Women in Iraq - An Assessment of Iraq's De Jure and De Facto Compliance with International Legal Standards, 2005., https://www.peacewomen.org/sites/default/files/hr_statusofwomeniniraq_aba_july2005_0.pdf; letöltés: 2022. 03. 21.
- UNCT SWAP Gender Scorecard, 2019., https://unsdg.un.org/sites/default/files/UNCT-SWAP_Gender-report_Web.pdf; letöltés: 2022. 03. 21.
- VILARDO, Valeria - Bittar, Sarah: Gender Profile Iraq - A situation analysis on gender equality and women's empowerment in Iraq, 2018., <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf>; letöltés: 2022. 03. 25.
- World Report 2022: Iraq | Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/iraq>; letöltés: 2022. 03. 21.
- World Watch Research – Iraq: Full Country Dossier (December 2021.) <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download>; letöltés: 2022. 03. 18.
- ZUHUR, Sherifa D.: Iraq, Women's Empowerment and Public Empowerment and Public Policy, 2006, <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1364&context=monographs>; letöltés: 2022. 03. 18.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- <https://www.aljazeera.com/features/2016/10/7/combating-domestic-violence-in-iraqs-kurdish-region>; letöltés: 2021.12.29.
- <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>; letöltés: 2021.12.29.
- http://sisyphe.org/article.php3?id_article=882, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223760>; letöltés: 2021.12.29.
- https://data.mongabay.com/reference/country_studies/iraq/SOCIETY.html; letöltés: 2021.12.29.
- <https://minorityrights.org/minorities/disability-4/>; letöltés: 2021.12.29.
- <https://reliefweb.int/report/iraq/safety-home-illusion-far-too-many-women-iraq>; letöltés: 2021.12.29.
- https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_476.pdf; letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.unicef.org/iraq/press-releases/un-iraq-raises-alarmtime-endorse-anti-domestic-violence-law> (2020. április 19.)

- <https://the arabweekly.com/despite-challenges-hundreds-iraqi-women-run-parliament>; letöltés: 2021.12.29.
- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223760>; letöltés: 2021.12.29.
- [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/509985/IPOL_STU\(2014\)509985_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/509985/IPOL_STU(2014)509985_EN.pdf); letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.hrw.org/news/2020/04/22/iraq-urgent-need-domestic-violence-law>; letöltés: 2021.12.29.
- https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/iraq_dv_formatted_memorandum_final_english.pdf; letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/iraq>; letöltés: 2021.12.29.
- IslamHouse.com; letöltés: 2021.12.29.
- <https://malala.org/search?q=iraq>; letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.afikra.com/talks/storytime/zakia-hakki>; letöltés: 2021.12.29.
- https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/11/08121945/tribal-justice_bobseinePDF.pdf; letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.cfr.org/background/iraq-role-tribes>; letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/uploads/v-4.xlsx>; letöltés: 2021.12.29.
- <https://www.kirkuknow.com/en/news/62237>; letöltés: 2021.12.29.

JOGI HIVATKOZÁSOK

- 2011. évi (8) számú törvény, A családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurdisztáni régióban – Irak, <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>; letöltés: 2022. 03. 18.
- Büntető Törvénykönyv, Iraq’s penal code, <https://www.refworld.org/docid/452524304.html>, <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download>; letöltés: 2022. 03. 18.
- Iraq’s constitution of 2005, Az iraki alkotmány, https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223760>; letöltés: 2022. 03. 18.
- Személyi jogállásról szóló törvény és módosításai, <https://www.refworld.org/docid/5c7664947.html>; letöltés: 2022. 03. 18., <https://www.refworld.org/country,,UNHCR,,IRQ,,,0.html>

ANNUS SZILÁRD

AZ ELSŐ KLASSZIKUS HÍRSZERZŐ HÁLÓZAT (CULPER-KÖR)

A Culper-kör az egyik legelső és egyben legsikeresebb amerikai kémhálózat volt, amelynek története az amerikai függetlenségi háború (1775–1783) idejére nyúlik vissza. A kémhálózatot a kontinentális hadsereg főparancsnokának, George Washingtonnak a parancsára Benjamin Tallmadge őrnagy hozta létre azzal a céllal, hogy az 1776-ban New York városát elfoglaló brit erők helyzetéről, mozgásáról és tevékenységéről információt szerezzen. A Culper-kör jelentősebb tagjai közé Abraham Woodhull, Caleb Brewster, Robert Townsend és Austin Roe tartozott. A kezdetekben Tallmadge a John Bolton, Woodhull a Samuel Culper, Townsend pedig a Samuel Culper Jr. fedőnevet használta.

Az amerikai forradalmi háború, más néven amerikai függetlenségi háború a brit fennhatóság alá tartozó 13 amerikai gyarmat háborúja volt Nagy-Britannia ellen. Az amerikai kontinentális hadsereggel és a helyi milíciákkal a jól képzett brit haderő állt szemben. A háború kirobbanásához a brit csapatok és a gyarmati milíciák közötti 1775-ös lexingtoni és a concordi csata vezetett, amelyek következtében 1776 nyarára teljes körű háborúvá vált.¹ A polgárháború nemzetközi konfliktussá alakult át, miután Franciaország 1778-ban, Spanyolország pedig 1779-ben csatlakozott a gyarmatokhoz a britek elleni háborúban. A franciák segítségével az amerikai csapatok győztek a britek ellen, akik 1781-ben Yorktownnál megadták magukat, így az amerikaiak 1783-ra elnyerték függetlenségüket.²

A függetlenségi háború idején és a titkos akciókon, az ügynöki tevékenységen és a megtévesztésen alapuló katonai hírszerzés a kontinentális és a brit erők általános stratégiáját képezte. George Washington a hétéves háború³ alatt szerzett tapasztalatai alapján felismerte a hírszerzés jelentőségét, és már 1755-ben kémfőnökként vált ismertté.⁴ Washington a hírszerzéssel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy „*Semmi sem szükségesebb, mint a jó hírszerzés ahhoz, hogy egy fortélyos ellenfelet kudarcra ítéljünk, és nincs semmi sem, melynek biztosítása nagyobb erőfeszítést igényel.*”⁵

---

¹ History.com szerkesztői: American Revolution. 2009. <https://www.history.com/topics/american-revolution/american-revolution-history>; letöltés: 2022.02.05.

² WALLACE, William M.: American Revolution, History of the United States. 2021. <https://www.britannica.com/event/American-Revolution/additional-info#history>; letöltés: 2022.02.05.

³ Az észak-amerikai gyarmatokon a francia–indián háború (1756–1763).

⁴ ALLEN, Thomas B. – HARNESS, Cheryl: George Washington, Spymaster: How the Americans Outspied the British and Won the Revolutionary War. National Geographic Kids, 2007. <https://www.pdfdrive.com/download.pdf?id=188083540&h=6808a9561d6d2728b345c5e2d860393f&u=cache&ext=pdf>; letöltés: 2022.08.29.

⁵ From George Washington to Robert Hunter Morris, 1 January 1756. Founders Online. <https://founders.archives.gov/documents/Washington/02-02-02-0255>; letöltés: 2022.02.06.

A Culper-kör létrehozásának háttere

A függetlenségi háború alatt több kémhálózat⁶ is működött, és mindkét fél alkalmazott ügynököket az információszerzéshez. A háború ideje alatt Washington elsődleges feladata saját csapatainak életben tartása volt, ezért hangsúlyozta a pontos és időben történő tájékozódást és információszerzést a váratlan és katasztrofális kimenetelű helyzetek elkerülése érdekében.⁷ A kémkedés akkoriban halálbüntetéssel járt, ezért a kémszervezetek tagjai életüket kockáztatták.

Az első amerikai hírszerzési különítményt, a Knowlton Rangerst 1776⁸ augusztusában Thomas Knowlton alezredes hozta létre George Washington megbízására. Thomas Knowlton 1740-ben született Boxfordban (Massachusetts állam), 15 éves korában csatlakozott a Windham megyei milíciához, majd a francia–indian háború alatt a franciák oldalán részt vett a Wood Creek-i (1758), majd a ticonderogai csatában (1759). A függetlenségi háború kirobbanását követően a Bunker Hill-i csatában (1775) harcolt a britek ellen, ezt követően léptették elő őrnaggyá. 1776 februárjában Boston ostroma során Knowlton – immár közvetlenül George Washingtontól – azt a feladatot kapta, hogy gyűjtsa fel a megmaradt épületeket Bunker Hillben, az erődítményt őrző brit erőket pedig ejtse foglyul. Knowlton sikeresen és veszteség nélkül hajtotta végre a feladatot, ami tükrözte kitűnő katonai vezetői képességét. Knowlton 1776. február 28. után őrnagyként ezredparancsnok lett, és csatlakozott a New Yorkot védő amerikai csapatokhoz. Nem sokkal ez után alezredessé léptették elő, George Washington pedig megbízta a különleges rendeltetésű rangerezed létrehozásával. Knowlton ezredét a Long Island-i csata (1776. augusztus 27.) során Lord Stirling tábornok csapatainak a megerősítésére küldték, a brit csapatokat azonban nem sikerült feltartóztatniuk, és a csatát elvesztették.

A Long Island-i vereség után az amerikaiak New Yorkhoz vonultak vissza, a britek pedig elfoglalták Brooklynt. Közben Knowlton azt a feladatot kapta, hogy egy körülbelül 150 főből álló felderítőegységgel hagyja el Harlem Heights területét és állapítsa meg az ellenséges csapatok helyzetét. A Knowlton Rangers sikeresen felderítette a brit erődítmények pozícióját, Bloomingdale-nél azonban a négyszeres túlerőben lévő brit csapatok megtámadták őket. Az összecsapásokban Thomas Knowlton 1776. szeptember 16-án életét vesztette.⁹ A Knowlton Rangers megmaradt tagjai a washingtoni erődöt védelmezve 1776. november 16-án megadták magukat a brit csapatoknak, ezzel pedig a különítmény megszűnt.

---

⁶ A Culper-kör mellett működött a már 1776 decemberében létrehozott Merserau-kör, amely főként New Brunswick és New York régióiban működött.

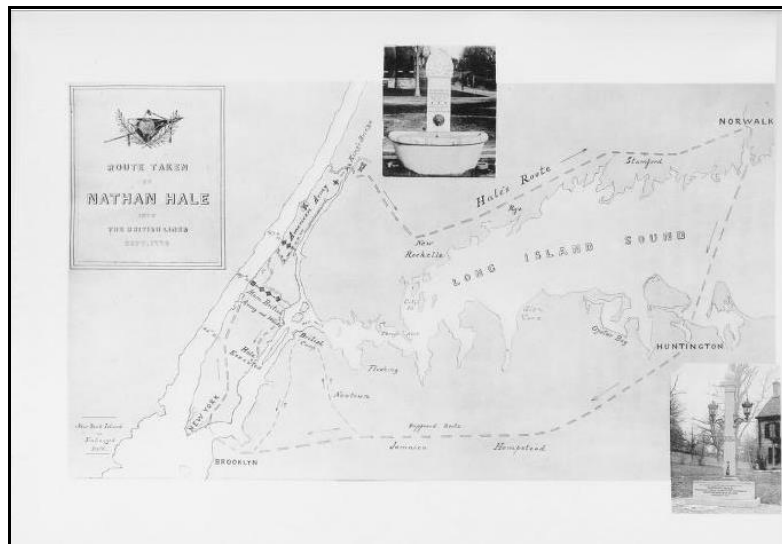
⁷ TIDD, John M.: *From Revolution to Reform: A brief History of U.S. Intelligence. The SAIS Review of International Affairs*, Winter-Spring 2008, Vol. 28, The Johns Hopkins University Press. No. 1. p. 6. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/27000112>; letöltés: 2022.09.07.

⁸ Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi csapatok hírszerző szolgálatának emblémáján látható 1776-os dátum a Knowlton Rangers különítmény megalakulására utal. A Knowlton Rangerst a modern különleges műveleti egységek (Army Rangers, Delta Force) elődjeként tartják számon.

⁹ WOODWARD, Ashbel: *Memoir of Col. Thomas Knowlton*. Boston, 1861, p. 16. <https://archive.org/details/memoirofcolthoma00wood/mode/2up?view=theater>; letöltés: 2022.02.08.

A Knowlton Rangers tagjai elsősorban olyan katonai műveleti felderítési feladatokat láttak el, amelyek a reguláris erők számára rendkívül veszélyesnek bizonyultak. Az ellenséges erők táborainak, illetve erődítményeinek megközelítése és felderítése komoly műveleti tervezést, koordinációt és katonai vezetési képességet igényelt. Knowlton a katonai múltja során szerzett tapasztalatait felhasználva képes volt a Knowlton Rangers tagjainak irányítására, tevékenységük összehangolására és a feladatok sikeres kivitelezésére. A Knowlton Rangers összességében sikeresen végezte feladatát, a kizárólag katonákból álló különítmény azonban nagy feltűnést keltett, így az ellenséges csapatok számára is könnyen felderíthetővé vált.

A Knowlton Rangers egyik legismertebb tagja Nathan Hale volt, akit manapság már csak a forradalom¹⁰ „mártír kémjeként”¹¹ emlegetnek. Nathan Hale (1755–1776) 14 éves korában jelentkezett a Yale Egyetemre, ahol megismerte Benjamin Tallmadge-ot, a Culper-kör későbbi megalapítóját. Az egyetem után tanított East Haddamben, majd 1774-től a Union School magánakadémián.¹² 1775 áprilisában a forradalom elérte Connecticutot, és a fiatal férfiak sorra csatlakoztak a kontinentális sereghez, beleértve Hale két idősebb testvérét is. Hale 1776-ban csatlakozott a milíciához, de jelentősebb csatában nem vett részt, ezért kérte áthelyezését Thomas Knowlton egységéhez.¹³

1. ábra. Nathan Hale útvonala¹⁴

¹⁰ Az amerikaiak forradalomnak (*revolution*) tartják az általunk függetlenségi háborúnak nevezett eseményt.

¹¹ OSTER, Grant: Nathan Hale – A True American Martyr. 2013. Hanking for History. <https://hankingforhistory.com/nathan-hale-a-true-american-martyr/>; letöltés: 2022.03.01.

¹² ROSE, Alexander: Washington's Spies: The Story of America's First Spy Ring. New York, Bantam, 2007, p. 14. <http://www.lander.odessa.ua/doc/TheStoryofAmerica.pdf>; letöltés: 2022.02.10.

¹³ YOST, Russel: Nathan Hale Facts. The History Junkie. <https://thehistoryjunkie.com/nathan-hale-facts/>; letöltés: 2022.03.02.

¹⁴ <https://www.thehour.com/news/article/Restoration-of-Nathan-Hale-memorial-gets-boost-12250271.php>; letöltés: 2022.03.15.

A Long Island-i vereséget követően Washingtonnak információra volt szüksége a brit csapatok létszámáról, helyzetéről, valamint a következő lehetséges támadás irányáról, ezért szükségszerűnek tartotta, hogy ügynököt küldjön az ellenséges vonalak mögé. Nathan Hale önként jelentkezett a feladatra, és források szerint többször is találkozott Washingtonnal, hogy egyeztessenek magáról a küldetésről, Hale fedősztorijáról és az útvonáról (lásd 1. ábra). Hale útvonala Connecticuton keresztül, majd a Long Island-i tengerszoroson át vezetett egészen Huntingtonig, amitől csupán kétnapi járásra volt Brooklyn, ahol a brit csapatok állomásoztak. Hale holland iskolai tanárnak adta ki magát, és azt a feladatot kapta, hogy kövesse nyomon a brit csapatok mozgását, az ezredek helyzetét Long Island területén, majd térjen vissza Washingtonhoz a megszerzett információval.¹⁵ Mielőtt bármilyen hasznos információval visszatérhetett volna, a britek 1776. szeptember közepén megszállták Manhattent és elfoglalták a sziget nagy részét. Hale-t Robert Rogers brit alezredes és katonái elfogták, majd bírósági tárgyalás nélkül szeptember 22-én felakasztották.¹⁶

Hale személye nem bizonyult a legjobb választásnak, és műveleti tevékenysége során több hibát is elkövetett, amelyek végül az elfogásához és a halálához vezettek. Hale 180 cm körüli magasságával, világoskék szemeivel és az arcán könnyen felismerhető égési sérüléssel felismerhetővé vált, ami jelentősen megnehezítette, hogy elvegyülhessen a tömegben. Küldetése során hamis papírok helyett a saját nevével ellátott diplomáját vitte magával, ami szintén növelte a lebukás veszélyét. Végezetül elkövette azt a hibát is, hogy a szükséges információ megszerzése után is még kérdezősködött a helyi lakosok körében, ami felkeltette a brit katonák figyelmét, így végül lebukott.¹⁷

A Culper-kör

Nathan Hale halála jól illusztrálta a háború idején a kémkedésben rejlő veszélyeket. Miután a Knowlton Rangers 1776-ban megszűnt és Hale-t pedig kivégezték, Washingtonnak egy jól szervezett kémhálózatra volt szüksége.¹⁸ A kontinentális erők főparancsnoka felismerte a kizárólag katonai ügynökök alkalmazásának veszélyét, ezért úgy döntött, hogy több civil alkalmazása kevesebb feltűnést kelt. Washington először Nathaniel Sackettet,¹⁹ majd Benjamin Tallmadge őrnagyot bízta meg egy, a Long Islanden működő kémhálózat kialakításának feladatával, amire végül 1778-ban került sor.

---

¹⁵ JOHNSTON, Henry Phelps: Nathan Hale, 1776; biography and memorials. 1901. p. 107–108. <https://archive.org/details/cu31924032744421/page/n169/mode/2up>; letöltés: 2022.03.04.

¹⁶ ROSE: i. m. p. 21–28.

¹⁷ Smith, John L., Jr.: 9 rules of spying that Nathan Hale failed to follow. 2015. 05. 21. Journal of the American Revolution. <https://allthingsliberty.com/2015/05/9-rules-of-spying-that-nathan-hale-failed-to-follow/>; letöltés: 2022.06.28.

¹⁸ George Washington, Spymaster. George Washington's Mount Vernon. <https://www.mountvernon.org/george-washington/the-revolutionary-war/spying-and-espionage/george-washington-spymaster/>; letöltés: 2022.02.20.

¹⁹ George Washington Spy Letter. International Spy Museum. <https://www.spymuseum.org/exhibition-experiences/about-the-collection/collection-highlights/george-washington-spy-letter/>; letöltés 2022.02.25.

Benjamin Tallmadge 1754-ben született Setauketben. 1769-ben felvették a Yale Egyetemre, ahol megismerte Nathan Hale-t. Tallmadge 1776-ban hadnagyként csatlakozott a kontinentális hadsereghez, első csatája pedig Long Islanden volt, ami a britek győzelmével zárult. Tallmadge idősebb testvére, William is a seregben szolgált, őt azonban a britek elfogták, majd a börtönben meghalt.²⁰ Benjaminget 1776-ban Elisha Sheldon ezredes 12. könnyű dragonyosezredében századossá léptették elő, majd 1777-ben őrnagy lett. Tallmadge többek között részt vett a brandywine-i, valamint a germantowni csatában is.

A germantowni csata során Tallmadge őrnagy parancsot kapott, hogy egy dragonyos különítménnyel hajtson végre felderítést. Ennek során a Philadelphia melletti – az amerikai és a brit vonal közötti – területen kellett megfigyelést végrehajtania és információt szereznie az ellenséges csapatok mozgásáról és tervéről. Tallmadge katonai pályafutása során jelentős katonai és felderítői tapasztalatra tett szert, ami később a Culper-kör működése alatt a hasznára vált.

A kezdetekben Tallmadge olyan embereket válogatott be a szervezetébe, akiket ismert és akikben teljes mértékben megbízott. A kör két legelső és meghatározó tagja Caleb Brewster és Abraham Woodhull volt.

Caleb Brewster 1747 szeptemberében született, parasztcsaládból származott, ezért édesapja földjén dolgozott Setauketben. Tizenkilenc éves korában csatlakozott egy nantucketi bálnavadász hajó legénységéhez, majd pár év múlva kereskedéssel kezdett el foglalkozni. Bálnavadász éveit jelentős hajózási tapasztalatra tett szert, így akár az éjszaka folyamán is képes volt hajózni a Long Island-i tengersizorosban a háború idején.²¹ A függetlenségi háború kitörését követően azonnal csatlakozott a helyi milíciához. A Long Island-i csata után a kontinentális hadsereghez került tüzérhadnagyként, majd 1777-ben önkéntesként csatlakozott a New York-i 4. ezredhez. Ezt követően egészen 1778-ig a 2. kontinentális tüzérezrednél szolgált, majd kapcsolatba lépett George Washingtonnal. Miután 1776-ban az amerikai csapatok elvesztették a New York-i csatát, a Black Rockot jelölték ki a frontvonal egyik előőrsékként, ahol Caleb Brewster is tartózkodott.²² Washington Brewsternek címzett egyik legelső levelében arra kérte őt, hogy minden lehetséges eszközzel kövesse nyomon a brit hajók mozgását, és arról rövid időn belül jelentsen, továbbá kiemelte, hogy a megbízható információ továbbítása a francia flotta számára nagyon fontos.²³

Abraham Woodhull egy setauketi telepes családból származott, rokona volt a New York-i milícia dandártábornokának, Nathaniel Woodhullnak. Woodhull hadnagyként szolgált a Suffolk megyei milíciában 1775-ben, de a britek elleni gyűlölete akkor alakult ki igazán, amikor nagybátyját, Nathanielt meggyilkolták, és

---

²⁰ Memoir of Col. Benjamin Tallmadge. Benjamin Tallmadge District. http://btdistrict.org/wp-content/uploads/2019/02/Benjamin_Tallmadge_Memoir_Excerpts.pdf; letöltés: 2022.02.12.

²¹ ROSE: i. m. p. 59.

²² FOLEY, Robert: Caleb Brewster in the Revolutionary War. Bridgeport Library. <https://bportlibrary.org/hc/historical-accounts/caleb-brewster-in-the-revolutionary-war/>; letöltés: 2022.02.12.

²³ From George Washington to Caleb Brewster, August 8, 1778. The Caleb Brewster Digital Humanities Project. <http://www.blackrockhistory.org/letters-of-caleb-brewster/>; letöltés: 2022.02.13.

többek között emiatt csatlakozott később a Culper-körhöz is. Woodhull káposztát termesztett, annak nagy részét pedig New Yorkban adta el. 1778-ban a britek elfogták Woodhullt útban New York felé, majd bebörtönözték, mert árut adott el az ellenségnek. Woodhullt gyerekkori barátja, Tallmadge kérésére kiengedték, cserébe pedig arra kérte tőle, hogy csatlakozzon a Culper-körhöz. Egyrésztől nagybátyja elvesztése elég motiváció volt Woodhullnak ahhoz, hogy csatlakozzon, másrésztől a káposztaszállítás tökéletes fedősztorit biztosított számára, hogy a Culper-kör ügynökeként tevékenykedjen New York városában.²⁴

Mivel Tallmadge-nak akkoriban nem volt állandó ügynöke New Yorkban, így Woodhull kettős feladatot látott el: Brewster összekötője volt Setauketben, majd pár hetente New Yorkba utazott információt gyűjteni. Woodhull számára a közel 80 km-es út megtétele volt a legnehezebb, mert brit járőrök, rablók és banditák is gyakran feltűntek az úton.

Washington számára rendkívül fontos volt, hogy ismerje a brit erőket ellátó flotta²⁵ helyzetét és az ellátmány mennyiségét, amiből következtetni lehetett egy támadás megindításának lehetőségére. A britek számára komoly problémát jelentett az akkori New York elszigetelt helyzete, és szinte teljes mértékű importfüggősége. A brit Howe tábornok egyik leveléből kiderül, hogy még a lábbelik és a cipők készítéséhez szükséges eszközök biztosítása is az utánpótlástól függött.²⁶

Woodhull csatlakozása utal arra, hogy sikerült egy új és megbízható helyi kapcsolatot szereznie, aki a források szerint Amos Underhill (Glen Cove tulajdonosa) volt, akinek a házát lerombolták a britek New York ostromakor. Ezt követően kereskedéssel kezdett el foglalkozni és a városba költözött. Underhill felesége Woodhull nővére lett.²⁷

A megélhetés költségei függetlenségi háború alatt jelentősen megemelkedtek, 0,5 kg hús 65 shillingről 8 fontra, míg a zöldségek ára nyolcszorosára emelkedett. A megélhetést tovább nehezítette, hogy New York lakosságának létszáma 1776–1778 között meghaladta a 20 ezret, ugyanakkor Woodhull számára előnyt jelentett, hogy könnyen elvegyülhetett a tömegben, ami a hírszerző tevékenységet is elősegítette.²⁸ 1778-tól Woodhull alapvetően Underhillnél végezte a hírszerző tevékenysége nagy részét, ami azt eredményezte, hogy az információ eljuttatása Setauketbe több időt vett igénybe. A connecticuti oldalon Tallmadge továbbította a leveleket a főhadiszállásra Washingtonnak, ami szintén rendkívül időigényes procedura volt, ezért Danburyból először egy, majd több tiszt segítségével

---

²⁴ TURN in Real Life: Abraham Woodhull, Setauket, and the Real Culper Spy Ring. War History Online. 2016. 06. 02. <https://www.warhistoryonline.com/guest-bloggers/frtg-turn-real-life-abraham-woodhull-setauket-real-culper-spy-ring.html?chrome=1>; letöltés: 2022.02.18.

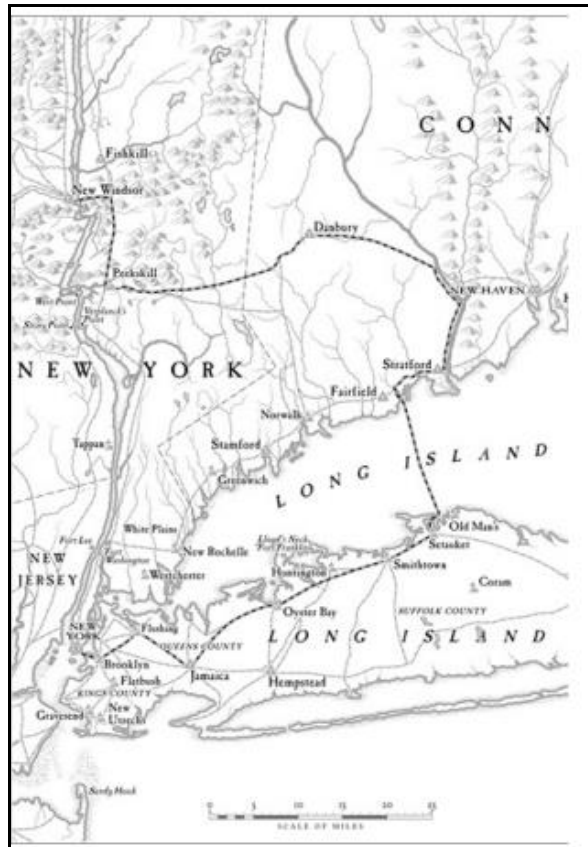
²⁵ ROSE: i. m. p. 74.

²⁶ KEMBLE, Stephen: Gen. Sir William Howe orders. New York Historical Society. 1883. https://books.google.hu/books?id=qhimUtDPxEkC&pg=PA440&lpg=PA440&dq=Gen.+Sir+William+Howe%E2%80%99s+equipments+for+shoes&source=bl&ots=YTCwFVInrV&sig=ACfU3U0yQA9ASOgdqO_haGxNqlntKR184g&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwixg7_wmJ33AhU2i_0HHYAkCqIQ6AF6BAhBEAM#v=onepage&q=Gen.%20Sir%20William%20Howe%E2%80%99s%20equipments%20for%20shoes&f=false; letöltés: 2022.02.25.

²⁷ ROSE: i. m. p. 60–63.

²⁸ Uo. p. 64.

kézbesítették az információkat. 1778-ban Tallmadge először Jonas Hawkinst bízta meg a levelek New York és Setauket közötti kézbesítésével, amit később Austin Roe-val felváltva végeztek. Austin Roe 1749-ben született és szintén egy setauketi családból származott.

2. ábra. Az információszerzés útvonala²⁹

1779 februárjában Woodhull és Brewster arról tájékoztatta Washingtonot, hogy Henry Clinton tábornok szállítóhajókat épít, amiből arra lehetett következtetni, hogy a következő támadás a víz felől érkezik. Washington Clinton minden lépéséről tudni akart, ezért sürgette Tallmadge-ot, hogy rövidítse le a Culper-levelek kézbesítésének idejét.³⁰ Tallmadge elsődleges célja az volt, hogy az ügynökök a leveleket biztonságosan kézbesíteni tudják. John Jay fizikus és kémikus 1778. november 19-én Washintonnak írt levelében kifejti, hogy idősebb testvére, Sir James Jay három év alatt egy új levelezési módot fejlesztett ki. John Jay egy olyan – akkoriban forradalminak számító – láthatatlan tintára utalt, amely hő hatására nem, csak egy bizonyos reagenssel volt felfedhető. Washington egyik levelében tájékoztatja

²⁹ ROSE: i. m. p. 7.

³⁰ Uo. p.74.

Tallmadge-ot arról, hogy a tinta csak az üres és jó minőségű papíron olvasható, ezért törekedjenek új kiadványú könyveket beszerezni, amelyek üres oldalaira tudnak írni.³¹

A tinta előállításának bonyolult és időigényes volt, ezért nem mindig állt a Culper-tagok rendelkezésére, és az sem volt mindegy, hogy mire írnak vele, ezért a láthatatlan tinta alkalmazása pluszköltséggel járt.³² 1779 nyarára bebizonyosodott, hogy a láthatatlan tinta kevés ahhoz, hogy a Culper-kör titokban működjön. Washingtonnak állandó ügynökre volt szüksége New Yorkban, 1779. június 29-én ezért arról tájékoztatta Tallmadge-ot, hogy egy bizonyos George Higday több amerikai tisztnek is segített átkelni a Hudson folyón New Jerseybe, ezért ő lehet a megfelelő alany a feladatra.³³ Július 2-án a brit csapatok megtámadták Tallmadge táborát, ahol megszerezték Washington több Woodhullnak címzett levelét is. Az egyikben Culperről, egy bizonyos folyadékról, illetve George Higday nevééről és pozíciójáról is szó esett.³⁴ George Higdayt nem sokkal később a britek letartóztatták.

George Higday elfogásának hatására született meg az úgynevezett Culper-kód. A Culper-kör tagjai 1779 nyaráig bezárolag mindössze négy számot használtak, amelyek New Yorkot (10), Setauketet (20) és a két futárt (30,40) jelölték. Július végére a Culper-kör teljesen átállt a Tallmadge által kidolgozott titkosírási módszerre, ami egyben az amerikai rejtjelezés kiindulópontja volt. Tallmadge kiválasztott 710 szót az 1777-es londoni kiadású Entick's helyesírási szótárból, amelyek véleménye szerint a leghasznosabbnak vélt, majd mindegyiket egy számmal helyettesítette. A 710 számon felül 53 szám az ügynökök neveit és a városokat jelképezte. Washington a 711-es, Clinton a 712-es, Tallmadge a 721-es, Samuel Culper a 722-es, Austin Roe a 724-es, Caleb Brewster pedig a 725-ös számot kapta.³⁵ Későbbiekben Robert Townsend pedig a Samuel Culper Junior fedőnevet és a 723-as kódnevet kapta.³⁶ A maradék betűkhöz és számokhoz Tallmadge egy vegyes és csúsztatott abc-t³⁷ rendelt az alábbiak szerint:

- Eredeti: a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
- Rejtjelezett: e f g h i j a b c d o m n p q r k l u v w x y z s t
- Eredeti: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0
- Rejtjelezett: e f g i k m n o q u

³¹ From George Washington to Major Benjamin Tallmadge. September 24, 1779.

<https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-22-02-0414>; letöltés: 2022.02.16.

³² <https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-18-02-0218>; letöltés: 2022.02.16.

³³ From George Washington to Major Benjamin Tallmadge. June 27, 1779.

<https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-21-02-0231>; letöltés: 2022.02.17.

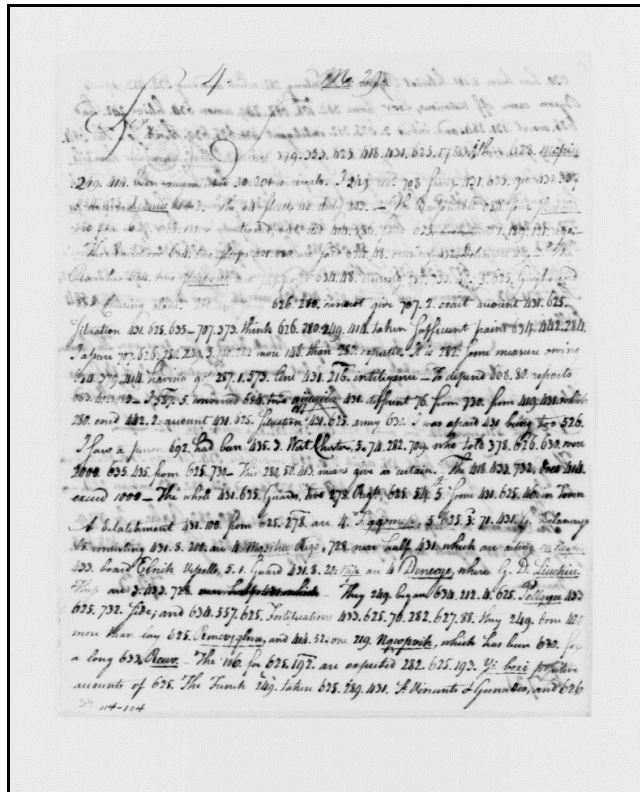
³⁴ ROSE: i. m. p. 76.

³⁵ Stony Brook University, George Washington and the Culper Spy Ring, Codes & Aliases.

<https://guides.library.stonybrook.edu/c.php?g=35445&p=225135>; letöltés 2022. 02. 19.

³⁶ ROSE: i. m. p. 89.

³⁷ A csúsztatott abc-t először Julius Caesar alkalmazta a katonai levelezésben.

3. ábra. A Culper-kód és a rejtjelezés alkalmazásának szemléltetése³⁸

Annak érdekében, hogy a dekódolás könnyebben menjen, Tallmadge a rejtjelezett számok alá kettős vonalat húzott, hogy megkülönböztesse őket a rejtjelezett szavaktól, a múlt és jövő idejű, valamint a többes számú szavak felé pedig ékezet került (lásd 2. ábra).

1778-ban Woodhull többször kifosztották, ezért úgy döntött, hogy nem folytatja munkáját Long Islanden, mert túl nagy kockázatot vállalt, és New York helyett Setauketben marad.³⁹ Woodhull új embert keresett a New York-i pozícióra. Woodhull Robert Townsendet szervezte be, akinek nevét biztonsági okokból egyedül a futár, Austin Roe tudhatta.

Robert Townsend 1753-ban született, erősen vallásos⁴⁰ családból származott. Townsend kereskedőtanoncként kezdte pályafutását, majd a függetlenségi háború idején New York városában dolgozott üzletemberként. Townsend több okból

³⁸ Library of Congress, George Washington papers, Series 4, General Correspondence: Samuel Culper Jr. to John Bolton August 6, 1779, in Code with Translation. <https://www.loc.gov/item/mgw455330/>; letöltés: 2022.02.20.

³⁹ ROSE: i. m. p. 87.

⁴⁰ A Townsend család tagjai úgynevezett kvékerek (Barátok Vallásos Társasága) voltak, akik az Angol Köztársaság (1653–1658) bukása után az észak-amerikai kontinensen telepedtek le.

kifolyólag csatlakozott a Culper-körhöz. Vallása ugyan nem tette lehetővé, hogy a háborúban harcoljon, a kémkedés azonban nem számított erőszakos cselekedetnek, ugyanakkor kvékerként kevesebb feltűnést keltett a britek körében. A másik ok az volt, hogy a brit rangerek több alkalommal zaklatták Townsend családját, és házukat főhadiszállásként használták a téli hónapokban Oyster Bay településen. A Townsend családnak nem volt más választása, mint hogy a királynak hűséget fogadnak, különben börtönbe zárták volna őket. Townsend 1779-re baráti kapcsolatot épített ki Abraham Woodhullal, így bekerült a Culper-körbe. Sikeres kereskedőként észrevétlenül mozoghatott a városban, és a brit haderő befolyásosabb tagjaival is kapcsolatba kerülhetett, így a Culper-kör kulcsfontosságú tagjává vált.

1778 nyarára a Culper-kör az új ügynökkel elérte a műveleti képessége csúcspontját. A New York-i ügynök feladata volt az információszerzés, a titkosítás (láthatatlan tinta, rejtjelezés), majd a levelek átadása a futárnak. A futár New Yorkból Setauketbe Woodhullnak vitte a levelet, aki saját észrevételeivel egészítette ki őket. Ezt követően Brewster kapta meg a csomagot, aki a Long Island-i tengerszoroson keresztül áthajózva továbbította Tallmadge-nak, aki elemzőmunkát folytatva a már meglévő információt saját gondolataival egészítette ki megjegyzés formájában. A leveleket Tallmadge-től futár szállította Washingtonnak, aki már részben egy elemzett és értékelt jelentést foghatott a kezében.

A Culper-kör sikerei

A Culper-kör sikerei közé tartozik többek között az, hogy leleplezték a britek pénzhamisítási kísérletét, a Rhode Islandre újonnan érkező francia flotta elleni brit támadás tervét, valamint John Andre brit kettős ügynök árulását.

1777-ben több brit újságban is megjelent, hogy az eredetitől nehezen megkülönböztethető hamis kontinentális bankjegyeket terjesztenek az országban.⁴¹ A New York Gazette-ben megjelenő cikkben a Kongresszust azzal az indokkal vádolták meg a pénzhamisítással, hogy a kontinentális valuta értékét így próbálják meg növelni. A hamis bankjegyeket New Yorkban osztották szét, majd önkéntesek terjesztették a kontinentális gyarmatokon. A kontinentális valuta értéke jelentősen csökkent, ezért a Kongresszus az 1777–1778-ban Philadelphiában és Yorktownban kibocsátott bankjegyeket bevonta. 1779-ben Townsend tudomására jutott, hogy a britek Philadelphiából a bankjegyek nyomtatásához szükséges papírkötegeket szereztek, így tökéletes másolatot tudtak készíteni. Washington 1779 decemberében figyelmeztette a Kongresszust az esetről,⁴² amely 1780. március 18-án visszahívta a még forgalomban lévő összes bankjegyet és csődöt jelentett. Később francia támogatással és holland kölcsönnel sikerült helyreállítani a pénzügyi válságot.⁴³

1780-ban Washington és a britek is tudomást szereztek arról, hogy egy fegyvereket és csapatokat szállító francia hajóraj Jean-Baptiste Donatien de Vimeur

---

⁴¹ Stuart Hatfield, Faking it: british counterfeiting during the American Revolution, September 7, 2015. https://allthingsliberty.com/2015/10/faking-it-british-counterfeiting-during-the-american-revolution/#_edn2; letöltés: 2022.02.18.

⁴² From George Washington to Continental Congress, September 7, 1779. <https://www.loc.gov/resource/mgw3a.005/?sp=37>; letöltés: 2022.02.20.

⁴³ ROSE: i. m. p. 119.

vezetésével Rhode Islandre tart. Townsend figyelmeztette Washingtonot, hogy a britek összesen kilenc hajóval és 8 ezer fős sereggel terveznek rajtaütni a partra szálló francia erőkön.⁴⁴ Washington elhatározta, hogy megtámadja New Yorkot, amíg a brit csapatok Rhode Islandre tartanak. A brit hírszerzés Clinton tábornok tudomására adta, hogy Washington mintegy 12 ezer fős seregével átkelt a Hudson folyón és New York felé tart. Clinton tábornok ennek következtében elvetette a franciák elleni támadást és csapataival New Yorkban maradt.⁴⁵ A korai hírszerzés jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Washington egy elterelő manőverrel megakadályozza a briteket abban, hogy a francia erőket megtámadják, amely a Culper-kör legnagyobb sikereként könyvelhető el.

Miután a francia csapatok elleni támadás kudarcra fulladt, Clinton tábornok célja a West Point-i erődítmény elfoglalása lett. Az erődítmény stratégiai fontosságú volt, a Hudson folyó partján lehetővé tette a csapatok és a különböző ellátmányok átszállítását Massachusettsből és Connecticutból New Jerseybe, Pennsylvániába, Delaware-be és Marylandbe. Clinton ügynöke Benedict Arnold⁴⁶ tábornok volt, akit Washington a West Point-i erődítmény parancsnokává nevezett ki. A kontinentális erők tábornoka elismert és képzett parancsnok volt, 1779-ben azonban titokban kapcsolatba lépett Clinton tábornok hírszerző főnökével, John André őrnaggyal, és felajánlotta, hogy 20 ezer fontért feladja a West Point-i erődöt. John André a John Anderson fedőnevet használva⁴⁷ a Hudson folyón felhajózva találkozott Arnolddal a Vulture hajón, hogy megbeszéljék az erőd átadásának részleteit. A kontinentális erők egyik tisztje észrevette a várakozó brit hajót, így Arnold kénytelen volt elmenekülni, André így viszont csak a szárazföldön tudott visszatérni New York városába. André később a patrióták elfogták, és megtalálták nála a West Point-i erődítmény tervrajzát, így letartóztatták, majd North Castle településen bebörtönözték. Washington eközben Arnold tábornokkal találkozott volna, őt azonban sehol sem találta. André elkobzott iratait megkapva világossá vált számára, hogy árulás történt, és elrendelte Arnold letartóztatását. Benedict Arnold a britekhez menekült, így később Washington felajánlotta, hogy átadja John André Arnoldért cserébe. A britek ezt elutasították, így André 1780. október 2-án kivégezték, Arnoldot pedig árulónak tekintették sokan még a britek körében is.

Culper-kör és a modern hírszerzés

A Culper-kör alapvetően emberi erőforrással⁴⁸ folytatott hírszerző tevékenységet folytatott a függetlenségi háború idején. Az ilyen tevékenység a mai napig elengedhetetlen információgyűjtési módszernek tekinthető. A szervezet sikeréhez nagyban hozzájárult, hogy a helyi ügynökök főként civilek voltak, akik jó helyismerettel és helyi kapcsolatokkal rendelkeztek. A Culper-kör tagjai közül Robert Townsend és Abraham Woodhull végezte a helyi hírszerzést, míg a kör többi

---

⁴⁴ From Benjamin Tallmadge to George Washington July 22, 1780.
<https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-27-02-0219>; letöltés: 2022.02.21.

⁴⁵ ROSE: i. m. p. 125.

⁴⁶ A francia csapatok érkezéséről is Benedict Arnold tábornok tájékoztatta a briteket.

⁴⁷ THOMSON, Edmund R.: Master Intelligence Officer. *American Intelligence Journal*, July 1984, Vol. 6, No. 2. p. 4-5. Published by: National Military Intelligence Foundation.
<https://www.jstor.org/stable/44326087>; letöltés: 2022.09.07.

⁴⁸ A mai HUMINT-nak felel meg.

tagjának feladata az információ átadása és kapcsolattartás (összeköttetés) volt. A kapcsolattartás személyesen történt, ezért a Culper-kör a kezdetekben a kommunikációs csatorna védelmének kialakítására fókuszált. Washington határozta meg az aktuális feladatokat, Tallmadge pedig a közvetlen irányítást végezte. A megszerzett információkat Tallmadge és Washington egyaránt elemezte, a döntéshozatal azonban Washington kezében volt. Az ügynökök fedőneveket kaptak, kilétüket egyedül Tallmadge és a két futár ismerte. A megszerzett információkat rejtjelezéssel titkosították, ami a modern hírszerzésben továbbra is bevett szokás, a technológia azonban sokkal kifinomultabb titkosítási módszerek alkalmazását teszi lehetővé. A függetlenségi háború idején az ügynökök nem rendelkeztek semmilyen technikai eszközzel, így az emberi kapcsolaton alapuló hírszerzés meglehetősen korlátozott és időigényes volt. A technológiai fejlődésnek köszönhetően a hírszerző ügynökök ma már biztonságosabb keretek között sokkal több, pontosabb és sokrétűbb (kép, hang stb.) információ továbbítására képesek.

A Culper-kör működésének legfőbb mai napig szóló tanulsága, hogy a körültekintő kiválasztás (tanulmányozás), a beszerzés (elsősorban megbízható ismerősök, „falubéliek” szervezése), a különleges szakértelem vagy kiképzés (hajózási és navigációs tudás, rejtjelezés), valamint az összeköttetés (annak megbízhatósága, biztonságossága) és gyorsasága mennyire fontos elemei a hírszerző hálózatok működésének.

A Culper-kör napjainkban

Nathan Hale emlékére több szobrot⁴⁹ emeltek, és több iskolát, egyetemet és egy tengeralattjárót is elneveztek róla. 1985-ben Nathan Hale hivatalosan is Connecticut állam nemzeti hőse lett.

1995-ben a katonai hírszerzési alakulatok szövetsége⁵⁰ döntött a Thomas W. Knowlton-díj létrehozásáról, amely azokat a személyeket részesíti elismerésben, akik jelentős mértékben hozzájárultak a katonai hírszerzés népszerűsítéséhez. 2012. augusztus 1-jén posztumusz Knowlton-díjat kapott Marian Rejewski lengyel matematikus és kriptológus, akinek 1932-ben sikerült reprodukálnia a német hadsereg által használt Enigma kódfeltörő szerkezetét.⁵¹

A Culper-kör létezése egészen az 1930-as évekig nem volt nyilvános. A kör tagjainak identitását 1929-ben fedték fel, miután egy történész Robert Townsend levelezéseit kutatta. A Culper-kör tagjainak nagy részét sikerült azonosítani, kivéve egyet, a 355-ös ügynököt. Történészek feltételezik, hogy a 355-ös ügynök egy nő lehetett, feltehetően Anna Strong.⁵²

A Culper-kör tagjainak nem emeltek szobrokat, viszont minden évben megemlékeznek róluk a Culper-kör nap (Culper Spy Day) alkalmával. Az éves esemény megtartása Margo Arceri ötlete volt, aki Kate W. Strong történésztől

---

⁴⁹ Nathan Hale szobra a Yale Egyetem előtt látható, amelynek mása a CIA Langley-ban lévő központjánál is megtalálható.

⁵⁰ Military Intelligence Corps Association.

⁵¹ Thomas Knowlton. https://stringfixer.com/nl/Thomas_Knowlton; letöltés:2022.02.29.

⁵² Stone Brook University, George Washington and the Culper Spy Ring, About the Culper Spy Ring. <https://guides.library.stonybrook.edu/c.php?g=35445&p=5548363>; letöltés: 2022.02.29.

hallott először a setauketi kémekről 1970-ben. 2015 óta Margo Arceri és a Három Falu Történelmi Egyesület⁵³ tagjai egy setauketi városi túra keretében népszerűsítik a Culper-kör történetét és bejárják a város azon részeit, amelyek a körhöz köthetők. A Culper-napot tovább népszerűsítette, hogy 2014-ben Alexander Rose Washington Kémjei című könyvét feldolgozva egy négyéves filmsorozatot készítettek belőle. A sorozat kiemeli az ellenséges vonalak mögött folytatott hírszerzéssel járó veszélyeket és kihívásokat, továbbá kitűnően szemlélteti az ügynökök által – az információszerzés során – alkalmazott hírszerzési technikákat.⁵⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALLEN, THOMAS B. – HARNESS, CHERYL: George Washington, Spymaster: How the Americans Outspied the British and Won the Revolutionary War. National Geographic Kids, 2007.
<https://www.pdfdrive.com/download.pdf?id=188083540&h=6808a9561d6d2728b345c5e2d860393f&u=cache&ext=pdf>; letöltés: 2022.08.29.
- Benjamin Tallmadge memoir, p. 1. http://btdistrict.org/wp-content/uploads/2019/02/Benjamin_Tallmadge_Memoir_Excerpts.pdf; letöltés: 2022.02.12
- COZINE, Keith: Setauket to Abbottabad: The Value of Film and Television in Teaching Human Intelligence. *Journal of Strategic Security*, Vol. 8, No. 3, Special Issue: Intelligence: Analysis, Tradecraft, Training, Education, and Practical Application (Fall 2015), p. 9-10. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26465294>; letöltés: 2022.09.07.
- From Benjamin Tallmadge to George Washingtonnak. July 22, 1780. <https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-27-02-0219>; letöltés: 2022.02.21.
- From George Washington to Caleb Brewster, August 8, 1778. The Caleb Brewster Digital Humanities Project. <http://www.blackrockhistory.org/letters-of-caleb-brewster/>; letöltés: 2022.02.13.
- From George Washington to Benjamin Tallmadge. September 24, 1779. <https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-22-02-0414>; letöltés: 2022.02.16.
- From George Washington to Robert hunter Morris. January 1, 1756. <https://founders.archives.gov/documents/Washington/02-02-02-0255>; letöltés: 2022.02.06.

---

⁵³ Three Village Historical Society.

⁵⁴ COZINE, Keith: Setauket to Abbottabad: The Value of Film and Television in Teaching Human Intelligence. *Journal of Strategic Security*, Vol. 8, No. 3, Special Issue: Intelligence: Analysis, Tradecraft, Training, Education, and Practical Application (Fall 2015), p. 9-10. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26465294>; letöltés: 2022.09.07.

- From George Washington to Benjamin Tallmadge. June 27, 1779.
<https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-21-02-0231>;
letöltés: 2022.02.17.
- FROM John Jay to George Washingtonnak. November 19, 1778.
<https://founders.archives.gov/documents/Washington/03-18-02-0218>;
letöltés: 2022.02.16.
- George Washington és a Culper-kör, Stone Brook Egyetemi könyvtár, 2021;
<https://guides.library.stonybrook.edu/c.php?g=35445&p=225135>;
letöltés: 2022.02.19.
- From George Washington to the Continental Congress. December 7, 1779.
<https://www.loc.gov/resource/mgw3a.005/?sp=37>; letöltés: 2022.02.20.
- From George Washington to Nathaniel Sackett. February 4, 1774.
<https://www.spymuseum.org/exhibition-experiences/about-the-collection/collection-highlights/george-washington-spy-letter/>; letöltés: 2022.02.25.
- FOLEY, Robert: Caleb Brewster in the Revolutionary War. Bridgeport Library.
<https://bportlibrary.org/hc/historical-accounts/caleb-brewster-in-the-revolutionary-war/>;
letöltés: 2022.02.12.
- History.com szerkesztői: *American Revolution*. 2009.
<https://www.history.com/topics/american-revolution/american-revolution-history>;
letöltés: 2022.02.05.
- JOHNSTON, Henry Phelps: *Nathan Hale, 1776; biography and memorials*. 1901. p. 107–108. <https://archive.org/details/cu31924032744421/page/n169/mode/2up>; letöltés: 2022.03.04.
- KEMBLE, Stephen: *Gen. Sir William Howe orders*. New York Historical Society. 1883.
https://books.google.hu/books?id=qhimUtDPxEkC&pg=PA440&lpg=PA440&dq=Gen.+Sir+William+Howe%E2%80%99s+equipments+for+shoes&source=bl&ots=YTCwFVInrV&sig=ACfU3U0yQA9ASOgdqO_haGxNqIntKR184g&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwixg7_wmJ33AhU2i_0HHYAkCqIQ6AF6BAhBEAM#v=onepage&q=Gen.%20Sir%20William%20Howe%E2%80%99s%20equipments%20for%20shoes&f=false;
letöltés: 2022.02.25.
- PENNYPACKER, Morton: *The Two Spies: Nathan Hale and Robert Townsend*. The Quarterly Journal of the New York State Historical Association, April, 1931, Vol. 12, No. 2, p. 122-128. <https://www.jstor.org/stable/43565445>; letöltés: 2022.09.07.
- NAGY, John A.: *George Washington Spymaster*, 2012.
<https://www.pdfdrive.com/george-washington-spymaster-how-the-americans-outspied-the-british-and-won-the-revolutionary-war-e188083540.html>; letöltés: 2022.02.06.
- OSTER, Grant: *Nathan Hale – A True American Martyr*. 2013. Hanking for History.
<https://hankingforhistory.com/nathan-hale-a-true-american-martyr/>; letöltés: 2022.03.01.
- ROBERT, Foley: *Caleb Brewster in the Revolutionary War*,
<https://bportlibrary.org/hc/historical-accounts/caleb-brewster-in-the-revolutionary-war/>;
letöltés: 2022.02.12.
- ROSE, ALEXANDER: WASHINGTON'S SPIES: THE STORY OF AMERICA'S FIRST SPY RING. NEW YORK, BANTAM, 2007, p. 14.

[HTTP://WWW.LANDER.ODESSA.UA/DOC/THESTORYOFAMERICA.PDF](http://www.lander.odessa.ua/doc/TheStoryOfAmerica.pdf); letöltés: 2022.02.10.

- SMITH, John L., Jr.: *9 rules of spying that Nathan Hale failed to follow*. 2015. 05. 21. *Journal of the American Revolution*. <https://allthingsliberty.com/2015/05/9-rules-of-spying-that-nathan-hale-failed-to-follow/>; letöltés: 2022.06.28.
- STUART, Hatfield: *Faking it: British counterfeiting during the american revolution*, 2015; https://allthingsliberty.com/2015/10/faking-it-british-counterfeiting-during-the-american-revolution/#_edn2; letöltés: 2022.02.18.
- THOMAS, Knowlton, https://stringfixer.com/nl/Thomas_Knowlton; letöltés: 2022.02.29.
- THOMSON, Edmund R.: *Master Intelligence Officer*. *American Intelligence Journal*, July 1984, Vol. 6, No. 2. p. 4-5. Published by: National Military Intelligence Foundation. <https://www.jstor.org/stable/44326087>; letöltés: 2022.09.07.
- THOMSON, edmund R.: *Master intelligence officer*. *American Intelligence Journal*, Spring 1999, Vol. 19, No. 1/2, INTELLIGENCE 2000 p. 79-83., National Military Intelligence Foundation. <https://www.jstor.org/stable/44327187>; letöltés: 2022.09.07.
- TIDD, John M.: *From Revolution to Reform: A brief History of U.S. Intelligence*. *The SAIS Review of International Affairs*, Winter-Spring 2008, Vol. 28, The Johns Hopkins University Press. No. 1. p. 6. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/27000112>; letöltés: 2022.09.07.
- Wallace, William M.: *American Revolution, History of the United States*. 2021. <https://www.britannica.com/event/American-Revolution/additional-info#history>; letöltés: 2022.02.05.
- Woodward, Ashbel: *Memoir of Col. Thomas Knowlton*. Boston, 1861, p. 16. <https://archive.org/details/memoirofcolthoma00wood/mode/2up?view=theater>; letöltés: 2022.02.08.
- Yost, Russel: *Nathan Hale Facts*. *The History Junkie*. <https://thehistoryjunkie.com/nathan-hale-facts/>; letöltés: 2022.03.02.

Bevezetés: az időutazó

Ha egy második világháborús, a szárazföldi haderőnemhez, esetleg éppen a páncélos fegyvernemhez tartozó tábornok – akár a szövetséges erők, akár a tengelyhatalmak oldaláról – hirtelen napjainkban találná magát, és megismerkedne az ukrajnai háború aktuális állásával, műveleti térképeivel és hadmozdulataival, valószínűleg semmilyen nehézséget nem okozna számára azok értelmezése. Jóllehet minden bizonnyal lenyűgözné a haditechnikai fejlődés léptéke és az új eszközök képességei (különösen a pilóta nélküli repülőeszközök, a kommunikáció, a páncéltörő és a légvédelmi fegyverek, rakéták fejlődése), alapvetően mégis a saját korában is ismert törvényszerűségeket fedezné fel mindkét oldal terveiben, illetve a műveletek lefolyásában.

Régi „ismerősként” üdvözléne a logisztikai kihívást mint egy alapvetően meghatározó tényezőt, és valószínűleg megfontolásra méltó kritikát és hasznos tanácsokat is tudna adni mindkét hadviselő félnek. Az esetleg éppen a keleti frontról érkező tábornoknak még a településnevek többsége is ismerős lenne...

Időutazó tábornokunk számára az ukrajnai háború nagyon kevésbé, vagy talán egyáltalán nem különbözne kora fegyveres konfliktusaitól. A politikai kontextust megismerve sem érné talán különösebb meglepetés, és az információs hadviselés elemeit is könnyedén felismerné.

E gondolat kísérlet alapján könnyen levonható lenne a végkövetkeztetés: „hagyományos” fegyveres konfliktusnak vagyunk tanúi Ukrajnában. Tábornokunk valószínűleg örömmel értene egyet Mary Kaldor megállapításával is: „*a régi háborúk nem szűntek meg*”.¹

Miért állíthatjuk mégis, hogy az ukrajnai háború a hibrid hadviseléshez tartozik?

A hibrid hadviselés, mint definíciós probléma

A hibrid hadviselésnek hatalmas irodalma keletkezett az elmúlt évtizedben, különösen Oroszország 2014-es krími és donbaszi fellépését követően. Mindezzel együtt a hibrid hadviselés koncepcionális megközelítése továbbra is képlékeny. Frank G. Hoffman és James N. Mattis 2005-ös alapcikkét² és definícióját követően versengő elméletek, definíciók és leírások láttak napvilágot, amelyek szélsőséges esetekben arra a következtetésre jutnak, hogy gyakorlatilag „*minden háború hibrid, és mindenki hibrid hadviselést folytat*”. Ez természetesen nem lehet helytálló – ugyanakkor kétségtelen, hogy a koncepció történelmi visszavetítése rendkívül

---

¹ KALDOR, Mary: *New and Old Wars*. Cambridge, UK, Polity Press, 1999, p. 206.

² HOFFMAN, Frank G; MATTIS, James N.: *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*. In: *Proceedings*, November 2005.

izgalmas és érdekes párhuzamokra mutat rá (különösen Peter Mansoor tanulmánykötetének példái).³

A témakör számtalan megközelítése – aktorok, eszköztár, domainek felől, fenyegetettség és egyebek alapján – más-más hangsúlyú, eltérő válaszokat generált. Izgalmas intellektuális vita bontakozott ki: a háború alaptermészete vagy jellege változott meg?⁴ Vajon alkalmazható-e Clausewitz erőszakelmélete és háromszöge a hibrid hadviseléssel kapcsolatban? Hadtudományi elemzések mellett játékelméleti, pszichológiai és szociológiai megközelítések látnak napvilágot, a hibrid „ezerarcúságát” igazolva.

A hibrid hadviselés mindazonáltal nyugati fogalom, amely alapvetően nyugati kulturális értékrendet, gondolkodást és koncepciókat tükröz. Az orosz percepcióban a „hibrid hadviselés” a Nyugat által Oroszország (és érdekszférája) ellen használt nem katonai „fellazító” eszközök használatát jelenti.⁵ További érdekes felvetés, hogy vajon lehet-e a fogalmat kiterjesztő, a globalizációs folyamatokhoz illeszkedő és egységesedő, „nemzetek feletti” nyugati hadikultúráról beszélni?⁶

A fontosabb nyugati koncepciók az „aszimmetrikus hadviselés”,⁷ az „új háborúk elmélete”,⁸ a „szürke zónás hadviselés”, a „negyedik generációs hadviselés”,⁹ vagy az „összetett hadviselés” (*compound war*)¹⁰ külön-külön és egyes esetekben szigorúan műveleti szempontból közelítik meg a jelenséget és kísérelnek meg a meghatározását.¹¹ (A teljesség kedvéért megemlítjük a kínai „korlátozás nélküli háborút”¹² és a „rendszermegsemmisítő háborút”¹³ is.) Mindez sajnos nem mindig segít a megértésben: a meghatározások gyakran „logikai kényszerzubbonyt” húznak a fogalomra, amely alól mindig akadnak atipikus kivételek. E helyütt éppen ezért nem is kísérelnénk meg átfogó és mindenre érvényes, teljes körű

---

³ MANSOOR Peter R.: Hybrid Warfare in History. In: Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World. Eds. Williamson Murray and Peter R. Mansoor. Cambridge University Press 2012., pp. 1–18.

⁴ Ld. részletesen feldolgozva: DEÁK Anita: Az orosz katonai gondolkodás átalakulása a 21. században az Oroszországi Föderáció katonai doktrínáinak tükrében (PhD értekezés), pp. 157–158. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/Deak-Anita_Doktori-ertekezes_2018.pdf; letöltés: 2022.08.31.

⁵ Ld. Szergej Lavrov külügyminiszter „*Последствия гибридной войны против России оцуютя все*” („Mindenkinek érezni fogja az Oroszország elleni hibrid háború következményeit”) 2022. május 14-i beszédét. <https://ria.ru/20220514/lavrov-1788531173.html>; letöltés: 2022.08.31.

⁶ Inspirációként PORKOLÁB Ímre: Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja. A tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2020. p. 14.

⁷ Elemzését ld. részletesen METZ, Steven: Strategic Asymmetry. In: Military Review, July-August 2001., p. 23.

⁸ Kaldor, i. m. 1999.

⁹ Lind tömör összefoglalását saját elméletéről ld. LIND, William S.: Understanding Fourth Generation War. In: Military Review, Sept.-Oct. 2004., p. 12.

¹⁰ HUBER, M. Thomas (eds): Compound Warfare – That Fatal Knot. Fogalmi meghatározása és leírása a 1–9. oldalakon.

¹¹ Áttekintését ld. KISS Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. In: Honvédségi Szemle, 2019/4., pp. 18–19.

¹² LIANG, Qiao & WANG, Xiangsui: Unrestricted Warfare. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

¹³ ENGSTROM, Jeffrey: Systems Confrontation and System Destruction Warfare: How the Chinese People's Liberation Army Seeks to Wage Modern Warfare. RAND Corporation, 2018.

meghatározást adni. A hibrid eszköztár és módszerek gyors evolúciója ráadásul a jelek szerint lekörözi az akadémiai vitákat.

A különféle nyugati hibrid taxonómiák visszatérő közös pontja, hogy a tevékenységet gyakran a háború és béke közötti „szürke zónában” megvalósulónak vagy a fegyveres konfliktus szintje *alattinak* tartják. Ebből a szempontból tehát a 2022. február 24. óta folyó ukrajnai háború önmagában nézve kikerülne a „hibrid” meghatározás alól. Orosz értelmezésben (Geraszimov) ugyanakkor a politikai, diplomáciai, gazdasági és más nem katonai erő alkalmazása mellett a katonai erő egyidejű alkalmazása is szerepel.

Az is bizonyosnak látszik, hogy a hibrid hadviselés – ahogy a háború egésze – nem választható el a politikai kontextustól. Adott jelenség hibrid fenyegetésként történő értékeléséhez az alkalmazási eszközöket és a szándékot egyaránt vizsgálni kell. Az olyan célú tevékenységeket, mint az aszimmetrikus erőviszonyok kiegyenlítése, a felelősség és a felelősségre vonás elkerülése (tagadhatóság), a politikai és a gazdasági érdekek burkolt jellegű nyomatékosítása, egy látszólag megmerevedett status quo megtörése, illetve (burkolt eszközrendszer alkalmazásával) egy adott terület rendszerszintű megbénítása jó eséllyel a hibrid fenyegetések közé lehet sorolni.

A NATO és az EU hibrid fenyegetéssel kapcsolatos közel évtizedes tevékenységét pontosan ennek felismerése jellemzi. Nehézségek azonban itt is bőven akadnak: a NATO- és az EU-tagállamok között jelentősen eltérő nemzeti percepciók léteznek, amelyek az intézményi sajátosságokra és megközelítésekre is rányomták bélyegüket.

Jóllehet a 2000-es évek első évtizedének biztonságpolitikai eseményeiben (terrorizmus, Afganisztán, Irak, libanoni háború) – amelyek alapot adtak Hoffman és Mattis gondolatainak is – már mind láthatóak az aszimmetrikus elemek és a hibridhez kötődő koncepciók, a 2008-as grúziai orosz beavatkozásig gyakorlatilag minimális figyelem irányult a rendszerszintű vizsgálatra. A 2014-es krími és kelet-ukrajnai beavatkozás, a „kis zöld emberkék” jelentette sokk egyik pillanatról a másikra előtérbe állította a hibrid hadviselést és eszközöket.¹⁴ Ennek elsődleges transzatlanti kerete természetesen a NATO volt.

A Szövetség 2015 óta rendelkezik a hibrid fenyegetések elleni fellépés keretét meghatározó stratégiával, amely három, egymással szorosan összefüggő funkciót határozott meg: a (1) felkészülést a hibrid fenyegetésekre; a potenciális ellenfelek (2) elrettentését a hibrid támadások végrehajtásától és eszkalálásától; továbbá a (3) védelmet az ellenfél kilétének felfedése után.¹⁵ Ez a megközelítés azóta alapvetően változatlan, bár elemeiben a folyamatos felülvizsgálatok eredményeként finomodik.

A stratégia legfontosabb funkciója a Szövetség politikai és katonai intézményi gondolkodásmódjának (a lehetőségekhez mérten gyors) átformálása: az előre kidolgozott, szekvenciális tervezési és döntési eljárásokon alapuló válságkezelési

---

¹⁴ A 2014-es események elemzését ld. részletesen RÁCZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-tanulmányok. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2014., p. 8.

¹⁵ A NATO a hibrid fenyegetésekkel kapcsolatos tevékenységéről részletesen ld. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm; letöltés: 2022.08.29.

gyakorlatról a dinamikusan alakuló, folyamatosan frissített helyzetismereten alapuló politikai döntéshozatali mechanizmusokra történő áttérés. A sikeres fellépés általánosan érvényesnek tartott feltétele, hogy a NATO és a szövetségesek képesek legyenek időben felismerni és elkövetőhöz rendelni (attribúció) az ellenük irányuló tevékenységeket, megfelelő ellenálló képességgel rendelkezzenek a reagáláshoz; felkészültek legyenek a gyors helyzetértékelésre és döntésre a hatékony válaszlépések megtételéhez. A helyzetismeret, a megelőzés, az attribúció, a hatékony válaszlépések mind megbízható és időben rendelkezésre álló információkat igényelnek – a nemzeti információk megosztása a szoros politikai kötetlékek dacára azonban érzékeny kérdés.

Az EU hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépésének alapjait a 2016-os keretdokumentum¹⁶ fektette le, amely az egyes hibrid kihívási területekhez (létfontosságú infrastruktúra, kiberbiztonság, energetika, ellátási láncok, haderő, egészségügy, ipar, szállítás, stratégiai kommunikáció stb.) kapcsolódóan fogalmazott meg konkrét intézkedéseket. A koncepcionális nehézséget mutatja, hogy az EU 2015 óta is csak munkakifejezésként (de nem tagállami konszenzust tükröző terminológiaként) használja a hibriddel kapcsolatos fogalmi kört. A 2020 júliusában elfogadott Biztonsági Unió Stratégia a hibrid szempontok teljes politikai döntéshozatalba történő beépítését tűzte ki célul. A 2022. márciusban elfogadott Stratégiai Iránytű pedig immár konkrét feladatokat tűzött ki a hibrid elleni védekezés teljes spektrumán többek között a hibrid és dezinformáció/külső beavatkozás elleni eszköztárak létrehozásával.

A 2015 óta eltelt időszakban a hibrid jelenségekkel és fenyegetésekkel kapcsolatos közös gondolkodás számtalan elemmel bővült mindkét szervezetben. A NATO – küldetéséből és biztonságpolitikai profiljából adódóan – alapvetően az ún. „DIMEFIL” spektrum¹⁷ *hard security*¹⁸ elemeivel kapcsolatban aktív, míg az EU részéről ez pont fordítva, a „*soft*” elemekre érvényes. Figyelemre méltó párhuzamosság, hogy míg az EU is fokozottan kiterjeszti figyelmét a „*hard security*” elemeire, úgy a NATO-szövetségesek rendelkezésére álló „nem katonai eszköztár” is egyre növekvő szerepet kap a gondolkodásban, amelyet a 2022. június végén a madridi csúcstalálkozón elfogadott Stratégiai Koncepció¹⁹ is tükröz.²⁰

¹⁶ „Közös közlemény az Európa Parlamentnek és a Tanácsnak: A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz” JOIN(2016)18 final. A dokumentum az azóta keletkezett valamennyi EU-politika hivatkozási alapja és indulási pontja. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>; letöltés: 2022.08.30.

¹⁷ A DIMEFIL betűszó a „Diplomatic, Information, Military, Economic, Financial, Intelligence and Law Enforcement”, azaz a diplomáciai, információs, katonai, gazdasági, pénzügyi, hírszerzési/felderítési és bűnüldözési elemeket foglalja össze.

¹⁸ TI, Ronald: How Does NATO Apply Instruments of Power as it Prepares for the Possibility of Conventional Warfare Against a Peer Adversary? Applying a ‘DIMEFIL’ analysis. In: *Journal of Military History and Defence Studies*, pp. 132–148.

¹⁹ NATO’s Strategic Concept: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf. A hibrid fenyegetések kapcsán ld. különösen a 8. 27. és 43. bekezdéseket.

²⁰ A Stratégiai Koncepció elemzését részletesen SZENES Zoltán: Felkészülés a háborúra? A NATO új stratégiai koncepciójának értékelése. In: *KKI-elemzések, KE-2022/41*. ISSN 2416-0148. https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/08/KE_2022_41_NATO_felkeszules_a_haborura_Szenes_0818.pdf; letöltés: 2022.08.29.

Jelen tanulmány témakörén és keretein jóval túlmutatna a két szervezet releváns válaszainak részletes bemutatása és elemzése. Ugyanakkor a szorosabb téma szempontjából figyelemre méltó, hogy az elmúlt 7-8 év alatt mindkét szervezet szinte ugyanazon alapproblémákkal és dilemmákkal szembesült: mi tekinthető egyáltalán hibrid fenyegetésnek? Létezik-e előre definiálható küszöbérték? (A NATO esetében a Washingtoni Szerződés 5. cikkére, illetve az EU esetében a Lisszaboni Szerződés – TEU²¹ – 42 (7) pontjának kölcsönös védelmi záradékára is tekintettel.) Hol húzódnak a nemzeti szuverenitás és a közös fellépés határai? Mikor és milyen feltételekkel azonosítható az elkövető (attribúció)? Célszerű-e egyáltalán az azonosítás?²² Hol húzható meg a határ a legitim és békés szándékú, valamint a burkoltan stratégiai befolyásszerzést célzó tevékenységek között, különösen, ha utóbbiak kívül esnek a védelmi spektrumon (pl. gazdasági-pénzügyi jellegűek), és látszólag mindkét fél számára előnyösnek is tűnnek?

Ukrajna: a „hosszú háború” és előzményei²³

Az Ukrajna ellen 2022. február 24-én megindított orosz agresszió történelmi előzményeiről és háttéréről – különösen az Oroszország által hivatalosan kommunikált „indokok” tükrében – az eltelt immár több mint fél évben rengeteg elemzés született.²⁴ Jelen cikk írásakor a háború lezárásának kilátásai bizonytalanok – a „hosszú háború” jelző azonban időben visszafelé is értelmezendő, lévén az Ukrajna elleni orosz fellépés jóval megelőzi a kinetikus műveletek megindítását, keretei pedig túlmutatnak Ukrajna határain. Az ukrajnai háború vizsgálatához célravezetőbb időben és térben távolabbra visszanyúlni. A „visszatekintés tisztánlátásával” felvértezett elemzők közül sokan Putyin elnök 2007. február 10-én a müncheni biztonságpolitikai fórumon (Munich Security Conference, „Wehrkunde”) elhangzott beszédét²⁵ tekintik nyilvános fordulópontnak Oroszország és a (politikai) Nyugat kapcsolatában. Az orosz elnök által fél órán keresztül sorolt sérelmeket és burkolt fenyegetéseket a helyszínen egyre kínosabban feszengve hallgatta a közönség. A nyugati diplomata többsége az elhangzottakat inkább sérelmi tirádaként, mint konkrét programbeszédként értékelte mind a helyszínen, mind később a brüsszeli üléstermekben. Néhány kivétel akadt: egy balti NATO-diplomata (országa későbbi külügyminisztere) kollégáinak megjegyezte: *„Körülbelül hét évünk van. Ennyi felkészülési idő kell az oroszoknak, hogy meg tudják csinálni, amiről most Putyin beszélt. Csak az a probléma, hogy nem tudjuk pontosan, mikortól kellene számítanunk ezt a hét évet...”*²⁶

²¹ TEU: Treaty on European Union, az Európai Unióról szóló szerződés.

²² Kiemelendő, hogy a 2014-es ukrajnai események során sem a „kis zöld emberkék” egyértelmű azonosítása jelentett problémát. A nyilvános attribúció elkerülése annak a kockázatnak a felismerését mutatta, amely egy nukleáris hatalommal való közvetlen szembekerülés hozott volna.

²³ Ld. SZENES Zoltán: „Hosszú háború vagy diplomáciai megoldás?” előadását és cikkét. In: Népszava, 2022.04.03.

²⁴ Jó áttekintést ad pl. HILL, Fiona & STENT, Angela: The World Putin Wants c. friss tanulmánya. In: Foreign Affairs. September/October 2022. <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/world-putin-wants-fiona-hill-angela-stent>; letöltés: 2022.08.30.

²⁵ A beszéd teljes angol átirata: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>; letöltés: 2022.05.09.

²⁶ Szerző személyes gyűjtése.

A Putyin-beszéd ideológiai alapvetése egyáltalán nem volt új: jelentős részben a Jevgenyij Primakov külügyminiszter nevéhez fűződő geopolitikai gondolkodást és korábban (1996 körül) lefektetett „realista külpolitikai doktrína” alapelveit dolgozta fel, az Amerikai Egyesült Államok által dominált egypólusú világ elfogadhatatlanságát Oroszország számára.²⁷ A beszéd ugyanakkor Putyin „főideológusának” tartott Alekszandr Dugin²⁸ politikai-filozófiai alapvetéseit is tükrözte a „*Pax Americana*” végével kapcsolatban, a liberális világrend és az arra épülő nemzetközi intézményrendszer megkérdőjelezésével.

A Putyin–Medvegyev tandem megszilárdulása, az oligarchák megtörése és a Kreml alá rendelése, a gazdasági bázis megteremtése és a „szilovikok” térnyerése a hatalmi struktúrában lehetővé tette az elképzelés végrehajtását, amelyet a világ 2008-ban Grúziában is tapasztalhatott,²⁹ de végül Geraszimov nevéhez kötve ismert meg. Az orosz vezérkari főnök neve és 2013-as (angolra 2014-re fordított és publikált) tanulmánya³⁰ megkerülhetetlen viszonyítási ponttá vált a hibriddel foglalkozó irodalomban. A „Geraszimov-doktrína” kifejezést megalkotó (majd ezt később rendkívül megbánó) Mark Galeotti leírását és tanácsát³¹ követve kerülni fogjuk a „doktrína” szó használatát, amelyet egyébként maga Geraszimov is mindig következetesen visszautasított.

Geraszimov az „arab tavasz” fejleményeit, a NATO líbiai beavatkozását és a posztszovjet térség „színes forradalmait” elemezve jutott el végkövetkeztetésére: a háború szabályai megváltoztak, a Nyugat immár nem katonai eszközökkel éri el kitűzött stratégiai céljait. Elmosódtak a stratégiai, a műveleti és a harcászati szintek, hiszen az ellenség a hátszág fellazításával, információs hadviseléssel és többek között a „demokrácia promotálásával” készíti elő a terepet a rezsimváltásra, és/vagy a megcélzott állam meggyengülésével a fegyveres beavatkozásra. Mindeközben a technológiai forradalom, a globális csapásmérési képesség, a mesterséges intelligencia, a robotika és más eszközök alapvetően átformálják a hadviselést.

---

²⁷ Primakov gondolatainak részletes elemzését ld. RUMER, Eugene: The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action. The Return of Global Russia. Carnegie Endowment, June 2019., p. 8.

A koncepciót illetően a merészebb történések a cári időkig, sőt Nagy Péterig visszamenőleg is bőven találunk analógiát.

²⁸ Dugin kitűnően összefoglalja von DREHLE, David: The man known as ‘Putin’s brain’ envisions the splitting of Europe — and the fall of China, In: Washington Post. March 22, 2022. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/22/alexander-dugin-author-putin-deady-playbook/>; letöltés: 2022.08.29.

²⁹ A Grúziával szembeni orosz katonai fellépést megelőző hibrid tevékenységről ld. NILSSON, Niklas: Russian Hybrid Tactics in Georgia, pp. 23–25. Silk Road Papers. Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2018, Washington, American Foreign Policy Council. https://silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2018_01_Nilsson_Hybrid.pdf; letöltés: 2022.08.30

³⁰ ГЕРАСИМОВ, Валерий: Ценность науки в предвидении. Военно-Промышленный Курьер, pp. 2–3. <http://vpk-news.ru/articles/14632/>; letöltés: 2022.08.30. A cikk Robert Coalsom fordításában 2014 júliusában jelent meg, szerkesztett formában jelenleg elérhető: GERASIMOV, Valery: The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. In: Military Review, January-February 2016. Részletes elemzését ld. DEÁK i. m.

³¹ GALEOTTI, Mark: I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’. In: Foreign Policy, March 5 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>; letöltés: 2022.05.10.

Geraszimov cikkében Georgij Isszerszon a hadüzenet nélküli háborúra vonatkozó és (szerinte) megfogadatlán „prófétai intésére” hivatkozva vár olyan új megközelítéseket a hadtudománytól, amelyekkel kihasználhatók az ellenfél gyengeségei és végül legyőzhető. Geraszimov tanulmánya – különösen az abban szereplő táblázat a válságok lefolyásáról – azonban nem a Nyugat elleni fellépés „mesterterve”, hanem az (nyugati szemmel meghökkenítő elemeket is tartalmazó) orosz biztonsági percepció leírása, a Nyugatnak tulajdonított cselekedetek elemzése és „bűnlajstroma”.³² Mindezt talán félreértéshez vezethet az elhíresült Geraszimov-tanulmányt teljes egészében az „orosz hibriddel” azonosítani. Az Oroszország által követett lépéssorozat – amelynek jelenlegi kulminációja az ukrajnai háború – a katonai, technológiai, információs, diplomáciai, gazdasági, kulturális és egyéb taktikák használata a stratégiai célok elérésének érdekében jóval szélesebb a Geraszimov által megfogalmazottnál.

A NATO 2016-ban elfogadta a „kettős megközelítésre” (*dual-track approach*) épülő, azaz az elrettentés/védelmen, illetve párbeszédre alapuló politikáját, amelynek részeként érdemi bizalomerosztó dialógust próbált kialakítani az orosz féllel a problémáknak tartott biztonsági kérdésekről. A párbeszéd elsődleges fórumán, a NATO–Oroszország Tanácsban (NATO-Russia Council, NRC) a szövetségesek több ízben próbálkoztak azzal, hogy az orosz felet szembesítsék a neki tulajdonított (aktuális) hibrid eseményekkel (kibertámadások, választási interferencia, gyilkosságok). Az ülések³³ Stoltenberg NATO-főtitkár jellemzése szerint „süketek párbeszédét” is alulmúló eredménytelenséggel jártak: orosz részről következetesen („nem is értjük/ismerjük ezt a fogalmat” válasszal) visszautasították a tagállamok által az orosz hibrid tevékenység részeként érzékelt és jelzett problémákat.³⁴ A katonai vonalon az európai főparancsnok (SACEUR), illetve a Katonai Bizottság elnökének Geraszimov irányába kezdeményezett párbeszédkísérletei sem jártak sikerrel. A kommunikációs szakadék jelentős frusztrációt okozott egyes vezető európai tagállamok számára; a kisebbségi (többségében balti és kelet-európai) vélemény rámutatott arra, hogy a minta pontosan illeszkedik a Nyugat megosztását célzó erőfeszítésekbe.

A hibrid tevékenységről folytatandó párbeszéd akadályai nyilván politikai, nem pedig nyelvi természetűek voltak – ugyanakkor a terminológiai eltérés valóban létezik.

Minderre tekintettel Tad Schnauffer II. (és mások) a „hibrid” helyett a „nem lineáris” kifejezést javasolták³⁵ az orosz módszerek és eszköztár leírásával

³² Ld. még Lavrov külügyminiszter a „Nyugat hibrid hadviseléséről” 2022. május 14-i fentebb idézett gondolatait.

³³ 2016-ban és 2017-ben három-három, 2018-ban és 2019-ben két-két nagykövetségi szintű NRC-ülésre került sor, szerző ezeknek résztvevője volt. A legutóbbi ülés 2022. január 12-én volt.

³⁴ Egyébként teljesen követve Lavrov külügyminiszterek a Valdaj-klub 2014. novemberi rendezvényén mondott beszédét, amelyben „az Egyesült Államok háborús stratégiájához” kapcsolódónak nevezte a hibridet, amely mindenekelőtt a rezsimváltás nem katonai eszközökkel történő kikényszerítésére irányul.
https://valdaiclub.com/a/highlights/remarks_by_foreign_minister_serгей_lavrov_at_the_xxii_assembly_of_the_council_on_foreign_and_defence/; letöltés: 2022.08.03.

³⁵ Ld. SCHNAUFFER, Tad A. II.: Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West. In: Journal of Strategic Security no. 1. 2017. pp. 17–31.

kapcsolatban. A „nem lineáris” jelző álláspontjuk szerint szemléletesebben fejezi ki a nagystratégiára épülő, a béke-válság-konfliktus-háború fázisait teljesen összemosó, az állam rendelkezésére álló teljes eszköztárat igénybe vevő – és a titkosszolgálati eszközöket és (dez)információs műveleteket és „maszkirovkát” különösen preferáló – orosz megközelítést és modus operandit. A koncepció szerves eleme az ellenfél politikai akaratának, társadalmi ellenálló képességének aláaknázása és megtörése, a kínálózó lehetőségekre épülő rugalmas fellépés, a katonai eszköztár hagyományos és irreguláris hadviselési eszközeinek, valamint a nem katonai befolyásolási és nyomásgyakorlási eszközök egyidejű és összehangolt alkalmazása. E felfogásban a béke csupán a felkészülési időszakot szolgálja. A konfliktus bevezető szakaszában történik a politikai destabilizáció, a második fázis a demoralizálás, a Nyugat elrettentése a beavatkozástól, hogy Oroszország helyreállíthassa befolyási övezetét és teljesíthesse „történelmi küldetését”: az európai térség feletti teljes dominanciát.

Az orosz motivációk megértése kapcsán a NATO-ban folytatott szövetségi eszmecserek³⁶ visszatérő kérdése volt a találgatás egy átfogó „játsszater” (*playbook*) esetleges létezéséről. Brzezinski 1986-os alapműve³⁷ óta a nyugati gondolkodás hajlamos feltételezni egy „mesterter” létezését, amely megalapozhatja a Nyugat elleni általános fellépés irányait. Ilyen terv létezésére azonban nem sikerült bizonyítékot találni – a fentebb említett Primakov-doktrínán, a rendszer ideológusainak munkáin, illetve az „elnöki iránymutatásokon” túl. A szakértői konszenzus szerint az orosz „nem lineáris” fellépés alapja a végtelenségig vitt pragmatizmus és opportunizmus, a Nyugat bármilyen kínálózó gyengeségének gyors és minél mélyebb kihasználása. Ennek értelmében nem létezik „mesterter”, csak általános stratégiai/geopolitikai célok, amikor a kínálózó alternatívák (döntési gráfok) között többszemponútú (politikai, gazdasági stb.) racionális költség-haszon elemzés dönt. A zéró összegű felfogás miatt a saját haszon mellett az „elérhető okozott kár” sokkal nagyobb súllyal esik latba. A végletekig centralizált orosz elnöki rendszer kedvez a gyors döntéshozatalnak és végrehajtásnak, ugyanakkor a végső döntésben nem feltétlenül a nyugati értelemben vett racionalitási szempontok és értékek érvényesülnek.

A sajnálatosan lassú, körülményes és a nyugati közösséget megosztó „tanulási folyamattal” párhuzamosan Oroszország jelentősen fokozta hibrid tevékenységét. Az orosz dezinformáció, a nyugati közösség belpolitikai folyamataiba történő beavatkozás és interferencia a hidegháborúban tapasztaltnál is magasabb szintet ért el. A Nyugat ellen folytatott hibrid tevékenység valódi léptékét valószínűleg csak később fogjuk megismerni, teljes felsorolása pedig túlmutatna e tanulmány keretein. „Ikonikus eseményei” azonban viszonylag ismertek, és igazolni látszanak a nem lineáris gondolkodással kapcsolatban fentebb kifejtetteket.

³⁶ A NATO-ban 2016 körül közel egy éven át folyt külső szakértők intenzív bevonásával – az Oroszország „jobb megértését” szolgáló és motivációit feltárni szándékozó magas szintű szövetségi eszmecsere.

³⁷ BRZEZINSKI, Zbigniew: *Game Plan. A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S. – Soviet Contest*. Atlantic Monthly Press, Boston, 1986.

A 2018. márciusban Salisburyben elkövetett vegyifegyver-használat (Szkripál elleni gyilkossági kísérlet), az OPCW hágai központja ellen 2018. áprilisban intézett kibertámadás és a 2019. augusztusi berlini „Tiergarten-gyilkosság” egyes mellékkörülményei (értelmetlen, gátlástalan és rendkívül kockázatos műveletek, gyakran amatőr műveleti hibákkal)³⁸ szakértők számára felvetették annak lehetőségét is, hogy a polgári és a katonai titkosszolgálatok akár jóváhagyás nélkül, Putyin „kegyeiért” versengve hajtanak végre felelőtlen akciókat, nem számolva a potenciális politikai következményekkel.

A hibrid tevékenységnek a politikai kontroll alól történő kikerülésének veszélye és eszkalációja (különösen a kibertérben³⁹) 2020-ra az egyik legkomolyabb veszélyforrássá vált, felvetve annak lehetőségét is, hogy Oroszország kifejezett szándék nélkül, véletlenül lépi át a NATO 5. cikk (soha meg nem határozott) küszöbét.⁴⁰

A fegyveres küszöb átlépésére egyelőre nem került sor – de elbizakodottság lenne dicsérni a NATO elrettentésének hatékonyságát.

Az Ukrajna elleni háború hibrid jellege

Az Ukrajna ellen február 24-én indított invázió szervesen illeszkedik a Nyugattal folyó konfliktust egyetlen spektrumban szemlélő orosz felfogásba, annak fegyveres része.⁴¹ A mindkét fél számára eleve betart(hat)atlan minszki megállapodásokkal (2014, 2015) az ukrajnai helyzet jellegében „befagyott konfliktussá” vált, az érintkezési vonal mentén folyamatos összetűzésekkel. Mindezzel párhuzamosan folyt a közvetlenül Ukrajnával szembeni hibrid tevékenység is.

A hadműveletek megindításakor Pjotr Apokov tévedésből publikált apologetikus cikke jól illusztrálja a katonai művelet helyét és szerepét a Nyugattal szembeni fellépésben és kalkulációban, valamint az Ukrajnának szánt további sorsot.⁴² A fentiek tükrében meglepő, hogy milyen sok nyugat-európai országban okozott a hírszerző közösségnek (és az általuk informált politikai vezetőknek) súlyos meglepetést az orosz hadműveletek megindítása.

Az Ukrajna elleni fegyveres támadás megindításához vezető végső orosz elnöki döntés mögötti megfontolások részletei valószínűleg csak az utókor számára lesznek ismertek (ha egyáltalán). A politikai Nyugat ellen folytatott széles körű

³⁸ Az említett műveletekkel és modus operandival a Bellingcat oknyomozó oldal – eseményekre lebontva – részletesen foglalkozik. <https://www.bellingcat.com/category/news/>; letöltés: 2022.08.30.

³⁹ Többek között ennek elkerülését célozta, hogy Biden elnök 2021 júniusában az amerikai kritikus kibernetika 16 elemét tartalmazó listát adott át Putyinnak, amelyeknek szigorúan kívül kell maradniuk minden orosz tevékenységen. <https://www.reuters.com/technology/biden-tells-putin-certain-cyber-attacks-should-be-off-limits-2021-06-16/>; letöltés: 2022.08.30.

⁴⁰ A NATO körüli orosz „diplomata” egyik kedvelt társalgási témája volt az „*egészen pontosan mit tekint a NATO vagy adott tagállam fegyveres támadásnak?*” felvetés. A különböző orosz polgári és katonai szolgálatok információs igénye a jelek szerint megegyezett.

⁴¹ A folyamatszerűsége RÁCZ (2014) i. m. is szemlélteti.

⁴² AKOPOV, Pjotr The New World Order – a RIA Novosztyi által az offenzíva megindítását *megeelőzően* véletlenül publikált, majd visszavont írás jelenleg archivált verziókban érhető el. A visszavonás körülményeiről ld. <https://www.bbc.com/news/technology-60562240>; letöltés: 2022.08.29.

hibrid kampány látszólagos sikere – „a Nyugat alkonya” percepció – azonban vélelmezhető szerepet játszott benne.

2021 második felére több körülmény állt elő, amelyek orosz szempontból kedvező és mindenképpen kiaknázandó lehetőséget mutattak: a világjárvány eredményeként a Nyugat vélt gyengesége és befelé fordulása, a lakosság kifáradása és pszichológiai terhelhetőségének határai („maszkháború”), a német választási eredmények, a hagyományosan oroszbarátnak vélt SPD hatalomra kerülése. További ösztönző tényező lehetett a Biden elnökségét kísérő belső megosztottság, az Amerikai Egyesült Államok folyamatos kulturális háborúja (emlékezzünk Hruscsov sommás negatív véleményére Kennedy elnökről). A 2021 őszen a belorusz–litván határon generált migránsválságra adott lagymatag válasz tovább erősíthette a hatékony válaszadásra képtelen, energetikailag kiszolgáltatott, megosztott és sebezhető Európa képét. A belső tényezők között Oroszország gazdasági, katonai és demográfiai csúcsának elérése, a pénzügyi/gazdasági ellenálló képesség túlbecslése, illetve mindenekelőtt az orosz elnök (véltetően az orosz Szövetségi Bizottsági Szolgálat, az FSzB által táplált) teljesen téves Ukrajna-percepciója játszhatták főszerepet.⁴³ Mindez összességében a „tökéletes vihar” képét sugallhatták az orosz elnök számára, elindítva a fegyveres opciót is magában foglaló eseménysorozatot.⁴⁴

A 2021. október és 2022. február közötti orosz diplomáciai offenzíva (az európai biztonsággal kapcsolatos Lavrov-javaslatok) és aktív dezinformációs kampány üzenetei mesterfokra emelték az orosz „maszkirovkat”.

Mindezzel párhuzamosan növekedett az Ukrajna körüli orosz erőösszpontosítás, illetve folyamatossá vált a különleges műveleti erők beszivárgása az országba.

Ehelyütt fel kell hívunk a figyelmet az Ukrajnával szembeni orosz hibrid (vagy ha tetszik: nem lineáris fellépés) két rendkívüli tulajdonságára: míg a „klasszikus” aszimmetrikus hadviselés főszabálya⁴⁵ szerint a gyengébb fél folyamodik gyengesége kompenzálására érdekében ilyen módszerekhez, Oroszország és Ukrajna viszonyában ez éppen fordítva történt (nem vitatva természetesen, hogy ukrán részről is alkalmaztak hibrid eszközöket).⁴⁶

---

⁴³ MILLER, Greg and BELTON, Catherine: „5 things you need to know about Russia’s intelligence failures ahead of the invasion of Ukraine”. In: Washington Post August 19, 2022. <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/08/19/intelligence-war-fsb-ukraine/>; letöltés: 2022.08.30. Az FSzB egyes vezetőinek állítólagos letartóztatásáról ld. BOROĞAN Irina – SOLDATOV, Andrei: Putin Places Spies Under House Arrest. <https://cepa.org/putin-places-spies-under-house-arrest/>; letöltés: 2022.08.30.

⁴⁴ Nem tartozik szorosan a dolgozathoz, de az Indicators & Warnings belső NATO-módszertan alapján 2021 végére teljesen egyértelmű volt az események fegyveres konfliktus felé mutató iránya.

⁴⁵ Az aszimmetrikus és a hibrid hadviselés összehasonlítását ld. részletesen RESPERGER István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., p. 28.

⁴⁶ A „fordított aszimmetria” megjelenéséről ld. DEÁK János ny. vezds.: Oroszország új (pontositott) katonai doktrínájának megjelenése az orosz katonai gondolkodás változásainak tükrében. In: Felderítő Szemle, 2015/1., pp. 42–43. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf>; letöltés: 2022.09.03.

A másik sajátosság az orosz fellépés jellege: a Nyugat politikai figyelmének és erőforrásainak lekötését célzó erőfeszítés a már létező konfliktusok gerjesztésével a közvetlen szomszédságban (Nyugat-Balkán) és az euroatlanti periféria teljes hosszában, a Maghrebtől a Közel-Keleten át a Kaukázusig nyúló félkörívben, illetve akár a Száhel-övezetben (Mali). A dezinformációs és a Nyugat diszkreditálását célzó kampány globálissá válása – értve az ENSZ-en belüli el nem kötelezett csoport vezető államainak megnyerésére tett erőfeszítéseket – a háború kitörését követően vált különösen érzékelhetővé.⁴⁷

Sárkány ellen sárkányfű?

Mint azt bemutattuk, 2015 óta NATO- és EU-keretben jelentős (és gyakran átfedő) koncepcionális munka folyik a hibrid fenyegetésekkel kapcsolatban, különösen konkrét javaslatok kidolgozására a felkészülés, az érzékelés, az elrettentés, megelőzés, a védelem és az elhárítás terén. A javasolt intézményi válaszok is gyakran hasonlóak. A 2017-ben néhány NATO- és EU-állam által független intézményként Helsinkiben létrehozott (jelenleg immár 31 ország részvételével működő) Centre of Excellence⁴⁸ kiadványaiban részletesen feldolgozza a hibriddel kapcsolatos aktuális tendenciákat, valamint részletes elméleti munkát végez.

Mindennek dacára a hibrid jelenségek elleni gyakorlati fellépésben eddig nem sikerült megoldást találni arra a dilemmára, amely a nemzeti szuverenitás, a hatáskörök tiszteletben tartásának elve (az információmegosztástól kezdve az attribúción át a közös intézkedésekig) és a kollektív fellépés hatékonysága között feszül. A demokratikus berendezkedésű országok a hibriddel szembeni védekezés alapját a potenciálisan érintett (gyakorlatilag az összes létező) szektorra kiterjedő ellenálló képesség (*resilience*) megerősítésében, valamint a társadalmi tudatosság növelésében látják.

Jóllehet a mai értelemben a hibrid (non lineáris) eszköztárhoz sorolt lépések a hidegháború alatt szerves részét képezték a keleti blokk országaival szembeni nyugati stratégiának, a nyugat-európai országok jelentős része – többek között belpolitikai, etikai és morális okokból – az offenzív hibrid tevékenység gondolatát sem elrettentésként, sem ellenlépésként nem tartja célszerűnek, vagy egyenesen elutasítja.

Mindez jelentős (ön)korlátozást jelent (hasonlóan a támadó kiberképességekhez). Meglepetésként hatott az Amerikai Egyesült Államok részéről 2021 novemberétől egyre tudatosabban alkalmazott „új” módszer: az orosz szándékokra vonatkozó és hírszerzési információkra alapozott értesülések széles és gyakorlatilag nyilvános megosztása, az orosz fél lépéskényszerbe hozása.⁴⁹

⁴⁷ A témában ld. DEMPSEY, Judy: Is Russia's War in Ukraine Dividing the World? Carnegie Europe, 07 April 2022. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/86831>; letöltés: 2022.09.03.

⁴⁸ Teljes nevén: „European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats – Hybrid CoE”

⁴⁹ A hírszerzési információk megosztásával kapcsolatos amerikai dilemmákról jó összefoglalást és értékelést ad a Washington Post által közölt cikksorozat. HARRIS, Shane – DEYOUNG, Karen – KHURSHUDYAN, Isabelle – PARKER, Ashley – SLY, Liz: Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion. Washington Post, Aug. 16 2022; <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/>; letöltés: 2022.08.30.

A „maszkirovka” leleplezése (véltetően azért, mert mint azt az események utólag igazolták, valóban pontos értesületekre épült) látható zavarodottságot okozott orosz oldalon. Bár az orosz szándékokkal kapcsolatban megosztott amerikai értékelést még egyes vezető nyugat-európai országok sem fogadták el (különösen német és francia részről, de brit részről is szkeptikusak voltak), az orosz szándékokat leleplező „információs hullám” valószínűleg létfontosságú időt nyert Ukrajnának a felkészüléshez.

A szovjet eredetű módszerek és eszköztár alkalmazása természetesen nem szűkíthető Oroszországra. 2022 januárjától ukrán oldalról is egyre következetesebben volt megfigyelhető a hibrid módszerek alkalmazása, különösen az információs hadviselés területén. Ennek is köszönhető, hogy Ukrajnának gyakorlatilag napok alatt sikerült döntő fölényt elérnie a nyugati közösségi és hagyományos médiában, valamint közvéleményben. Más térségekben – különösen Kína, India, az afrikai kontinens, valamint Latin- és Dél-Amerika egyes országaiban – kiegyenlítettebb a „narratívák harca”.

Kilátások

Jóllehet a társadalmi benyomások objektív mércével nehezen mérhetők, a 2014 óta az európai közvélemény számára is egyre inkább érzékelhető orosz hibrid tevékenység valószínűleg hozzájárult az Ukrajna melletti kiálláshoz és a páratlan szolidaritási hullámhoz. A fegyveres agresszió gyakorlatilag a Nyugat minden korábbi gátlását félretevő szankciók és gazdasági-politikai ellenintézkedések⁵⁰ elfogadásához vezetett, amelyek jelentősen korlátozzák az orosz hibrid képességek hatékonyságát. Az orosz dezinformáció „legitim” csatornáival szembeni határozott EU-fellépés (az RT és a Szputnyik csatornák betiltása) a szólásszabadság abszolút védelmére számító és apelláló orosz felet is meglepte. Mindez természetesen egyáltalán nem jelenti az orosz hibrid tevékenység végét sem Ukrajnában, illetve Ukrajna és a Nyugat ellen, csupán lehetőségeinek és működési kereteinek radikális beszűkülését (különösen az orosz diplomaták százas nagyságrendű kiutasítása, az orosz külképviseletek bezáratása).

2022. május elejére egyre bizonytalanabb volt, hogy az eredetileg kitűzött politikai-katonai célok elérhetlenségét és a műveleti helyzet realitását felismerve orosz részről rendelkeznek-e bármilyen exit stratégiával. William Burns, a CIA igazgatója és Avril Haines amerikai nemzeti hírszerzési igazgató (DNI) a Szenátus illetékes bizottságában tett értékelése szerint Putyin elnök május 9-i beszéde alapján a jelek nem efelé mutatnak.⁵¹

Az elszenvedett veszteségek mellett az ukrán erők a rendkívül jelentős – és egyelőre tartósnak bizonyuló – nyugati anyagi, haditechnikai és kiképzési támogatásnak köszönhetően sikeresen védekeznek, ellentámadásokat indítanak,

---

⁵⁰ A tanulmány írásakor 7568 nyugati ellenintézkedés van érvényben magánszemélyekkel, és több mint 1400 szankció orosz entitásokkal szemben. <https://www.statista.com/statistics/1293531/western-sanctions-imposed-on-russia-by-target/>; letöltés: 2022.08.30.

⁵¹ CNN. <https://edition.cnn.com/2022/05/10/politics/haines-ukraine-russia-hearing/index.html>; letöltés 2022.05.20.

illetve 2022. szeptember elejére egyes frontszakaszokon magukhoz ragadták a kezdeményezést. Az ukrán vezetők fokozódó magabiztossága is szükségessé teszi, hogy a nukleáris eszkalációtól elterelő, Oroszországot nem (teljesen) sarokba szorító, egyúttal az ukrán szuverenitást és területi integritást is tiszteletben tartó megoldás szülessen a konfliktusra. Egyelőre nyitott kérdésnek látszik, hogy mindebben – a realitásokat esetleg teljesen eltérően értékelő – orosz elnök képes/kíván-e partner lenni.

Az orosz hibrid fellépés a jelek szerint stratégiai kudarcot vallott: a Nyugat minden korábbinál egységesebbé vált. A transzatlanti kapcsolatok erősödtek. A NATO hónapokon belül két új taggal bővül, a keleti szárnyon megerősített jelenlét helyett előretolt állandó védelemmel. Az európai biztonságpolitikai architektúrában Oroszország immár nem megkerülhetetlen partner, hanem a fő ellenség. Mindez nem feltétlenül jelenti Oroszország magatartásának megváltozását.

A fentebb kifejtettek alapján az ukrainai háború egyértelműen a „hibrid kontinuum” része. Jelen pillanatban ijesztő perspektíva, hogy az orosz hibrid „spektrumban” a szürke zónát jelentő diplomáciai és gazdasági érdekérvényesítéstől az információs hadviseléstől kezdve a vegyi fegyveren át a konvencionális és nem konvencionális fegyverig gyakorlatilag minden belefér. Kedvező esetben az ukrainai hibrid háborút egy nem kevésbé „hibrid béke” fogja lezárni – kedvezőtlen esetben pedig a hibrid spektrum másik vége.

Mindeközben az európai hibrid játszmák másik emelkedő szereplője, Kína élénk figyelemmel figyeli az eseményeket, és minden bizonnyal levonja a szükséges tanulságokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AKOPOV, Pjotr: The New World Order. <https://thefrontierpost.com/the-new-world-order/>; letöltés: 2022.05.11.
- ATLANTIC COUNCIL: Russian Hybrid War Report. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russian-hybrid-war-report-belarus-joins-conflict-against-ukraine/>; letöltés: 2022.05.05.
- BARTLES, Charles K.: Getting Gerasimov Right. In: Military Review, January-February 2016. https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art009.pdf; letöltés: 2022.05.04.
- BBC: Ukraine says it is fighting first 'hybrid war'. <https://www.bbc.com/news/technology-60622977>; letöltés: 2022.05.05.
- BORT, Christopher: Putin the Gambler. Why the Kremlin Rolled the Dice on Ukraine. In: Foreign Affairs, March 10, 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-03-10/putin-gambler>; letöltés: 2022.05.04.

- CALISKAN, Murat & LIÉGOIS, Michel: The Concept of ‘Hybrid Warfare’ Undermines NATO’s Strategic Thinking. Insights from interviews with NATO officials. *Small Wars & Insurgencies*, Dec. 2020. DOI: 10.1080/09592318.2020.1860374 <https://doi.org/10.1080/09592318.2020.1860374>; letöltés: 2022.05.04.
- DEUTSCHE WELLE: The hybrid war that began before Russia invaded Ukraine. <https://www.dw.com/en/hybrid-war-in-ukraine-began-before-russian-invasion/a-60914988>; letöltés: 2022.05.05.
- (von) DREHLE, David: The man known as ‘Putin’s brain’ envisions the splitting of Europe — and the fall of China. In: *Washington Post*. March 22, 2022. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/22/alexander-dugin-author-putin-deady-playbook/>; letöltés: 2022.05.11.
- ECONOMIST, THE: What is hybrid war, and is Russia waging it in Ukraine? In: *Economist*, 22 February 2022 <https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/02/22/what-is-hybrid-war-and-is-russia-waging-it-in-ukraine>; letöltés: 2022.05.05.
- ENGSTROM, Jeffrey: Systems Confrontation and System Destruction Warfare: How the Chinese People’s Liberation Army Seeks to Wage Modern Warfare. RAND Corporation, 2018. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1708.html; letöltés: 2022.05.12.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG: „Közös közlemény az Európa Parlamentnek és a Tanácsnak: A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz” JOIN(2016)18 final. Brüsszel, 2016. ápr. 6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>; letöltés: 2022.05.06.
- GALEOTTI, Mark: ‘I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’. In: *Foreign Policy*, March 5 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>; letöltés: 2022.05.10.
- GERASIMOV, Valery: The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. In: *Military Review*, January-February 2016. https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf; letöltés: 2022.03.15.
- GIANNOPOULOS, G., Smith, H., THEOCHARIDOU, M.: The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model, European Commission. Ispra, 2020, PUBSY No. 123305 <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123305>; letöltés: 2022.03.15.
- HADLEY, Stephen J. & WILSON Damon: Putin’s Takeover of Crimea is Part of a Larger Strategy. *Washington Post*, March 3, 2014. https://www.washingtonpost.com/opinions/putins-takeover-of-crimea-is-part-of-a-larger-strategy/2014/03/03/a9cd5d7a-a2ec-11e3-84d4-e59b1709222c_story.html; letöltés: 2022.05.11.
- HARING, Melinda: Ukraine in the Crosshairs. Why Is Russia Surging Troops to the Border Again? In: *Foreign Affairs*, Nov 19, 2019. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2021-11-19/ukraine-crosshairs>; letöltés: 2022.04.15.

- HARRIS, Shane – DEYOUNG, Karen – KHURSHUDYAN, Isabelle –PARKER, Ashley – SLY, Liz: Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion. In Washington Post, Aug. 16 2022; <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/>; letöltés: 2022.08.30.
- HOFFMAN, Frank G; MATTIS, James N.: Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. In: Proceedings, November 2005. https://www.academia.edu/22883467/The_Rise_of_Hybrid_Wars? letöltés: 2022.04.21.
- HUBER, M. Thomas (eds): Compound Warfare – That Fatal Knot. U.S. Army Command and General Staff College Press. Fort Leavenworth, Kansas, 2002. https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combats-studies-institute/csi-books/compound_warfare.pdf; letöltés: 2022.05.06.
- JÓJÁRT, Krisztián: A hibrid hadviselés és a jövő háborúja. In: Honvédségi Szemle, 2020/1. 5-19.; http://real.mtak.hu/104559/1/2019ehibridhadviseles%20oros%20elmelet_Joart_Kriszti%20an.pdf; letöltés: 2022.08.31.
- KALDOR, Mary: *New and Old Wars*. Cambridge, UK, Polity 1999. https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/654678/mod_resource/content/1/kaldor%20-%20old%20and%20new%20wars.pdf letöltés: 2022.05.06.
- KISS Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. In: Honvédségi Szemle, 2019/4.17, <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf>; letöltés: 2022.04.21.
- LIANG, Qiao & Xiangsui, WANG. *Unrestricted Warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999
- LIND, William S.: Understanding Fourth Generation War. In: *Military Review*, Sept-Oct. 2004. <https://www.hsdl.org/?view&did=482203>; letöltés: 2022.05.06.
- LIND, William S., Nightengale, KEITH, Schmitt, JOHN & Wilson, GARY I.: "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation" In: *Marine Corps Gazette*, Oct. 1989. 22-26. o. https://www.academia.edu/7964013/The_Changing_Face_of_War_Into_the_Fourth_Generation; letöltés: 2022.05.06.
- MCKENZIE, Kenneth F.: *Elegant Irrelevance: Fourth Generation Warfare*. In: *US Army War College Parameters*, Vol 23., No.1. Autumn 1993. 51-60. o. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1671&context=parameters>; letöltés: 2022.05.06.
- METZ, Steven: *Strategic Asymmetry*. In: *Military Review*, July-August 2001. <https://www.hsdl.org/?view&did=3690>; letöltés: 2022.05.10.
- MANSOOR Peter R.: *Hybrid Warfare in History*. In: *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World*. Eds. Williamson Murray and Peter R. Mansoor. Cambridge University Press 2012. https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/741624/mod_folder/content/0/Murray%20and%20Mansoor%20%28Hybrid%20Warfare%29.pdf?forcedownload=1; letöltés: 2022.05.06.
- MILLER, Greg – BELTON, Catherine: „5 things you need to know about Russia’s intelligence failures ahead of the invasion of Ukraine”. In: *Washington Post* August 19,

2022. <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/08/19/intelligence-war-fsb-ukraine/>; letöltés: 2022.05.30.
- PORKOLÁB Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? In: *Hadtudomány*, 2015/25. 3-4.36, http://real.mtak.hu/29824/1/2015_3_4_5.pdf; letöltés: 2022. 04.20.
  - PORKOLÁB Imre: Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja. A tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2020. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15904/576_aszimmetrikus_hadviseles.pdf?sequence=7; letöltés: 2022.05.06.
  - RÁCZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-tanulmányok. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2014. <http://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html>; letöltés: 2022.05.14.
  - RESPERGER István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20%C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf; letöltés: 2022.04.20.
  - RUMER, Eugene: The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action. The Return of Global Russia. Carnegie June 2019. https://carnegieendowment.org/files/Rumer_PrimakovDoctrine_final.pdf; letöltés: 2022.05.06.
  - SCHNAUFER, Tad A. II.: Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West. In: *Journal of Strategic Security* no. 1. 2017. 17-31. o. https://pdfs.semanticscholar.org/ff7e/b9982ee4241c009f8b94e65ba91bf3c299f6.pdf?_ga=2.73578128.327357720.1652296961-1843001488.1652296961; letöltés: 2022.05.10.
  - SOMODI, Zoltán., & KISS, Álmos P.: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. In: *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 147(6), 22–28. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/207>; letöltés: 2022.08.30.
  - SZENES Zoltán: Hosszú háború vagy diplomáciai megoldás? *Népszava*, 2022. április 3. https://nepszava.hu/3152114_hosszu-haboru-vagy-diplomaciai-megoldas; letöltés: 2022.05.10.
  - TI, Ron: How Does NATO Apply Instruments of Power as it Prepares for the Possibility of Conventional Warfare Against a Peer Adversary? Applying a 'DIMEFIL' Analysis. In: *Journal of Military History and Defence Studies*, Vol. 2, No. 1, 19 Nov. 2021, 132-148. o.
  - WITHER, James K.: Defining Hybrid Warfare. In: *Concordiam*, Vol 10, Issue 1, 2020., 7-9.
  - WORTHAN, Ryan L. Col.: A Hybrid State Unbounded by Limitations – Putin's Russia. In: *Concordiam*, Vol 10, Issue 1, 2020., 25-30.

CONTENTS

CONFERENCE

SECURITY POLICY

SIMON SZILVÁSI

**CHANGING ROLE OF THE ARCTIC IN THE DEFENCE OF THE
NORTH WING OF NATO**

HAJNALKA SZILÁGYI-KISS

THE IMPACT OF TRIBAL SOCIETY ON WOMEN IN IRAQ

HISTORY OF INTELLIGENCE

SZILÁRD ANNUS

THE FIRST INTELLIGENCE NETWORK (THE CULPER-RING)

FORUM

GÁBOR MAROSFI

UKRAINIAN WAR AND HIBRID WARFARE

FOR READERS

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A KÖTET SZERZŐI

Annus Szilárd	hadnagy, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
Gyenes István	nyá. dandártábornok, Felderítők Társasága Egyesület alelnöke
Marosfi Gábor	doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
Király Elemér	nyá. ezredes, Felderítők Társasága Egyesület elnökségi tagja
Szilágyi-Kiss Hajnalka	doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
Szilvási Simon	doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola

---

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

---

dr. Annus Zsolt	ezredes, Felderítő Szemle Szerkesztőbizottság tagja
Dr. Deák Anita	alezredes, PhD Felderítő Szemle Szerkesztőbizottság tagja
Dr. Kaiser Ferenc	egyetemi docens, PhD Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD egyetemi tanár, tanszékvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
Dr. Tömösváry Zsigmond	ny. dandártábornok, PhD címzetes egyetemi docens, Magyar Tudományos Akadémia, Hadtudományi Bizottság tagja
Dr. Újházi Lóránd	PhD Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Dr. Vida Csaba	alezredes, PhD egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet

---

E SZÁMUNK TARTALMA

SZILVÁSI SIMON

AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉK VÁLTOZÓ SZEREPE A NATO ÉSZAKI SZÁRNYÁNAK VÉDELMEBEN

A hidegháború alatt az Északi-sarkvidék európai részén Norvégia területe jelentette a NATO keleti védelmi vonalát a Varsói Szerződéssel szemben. A két szuperhatalom közötti rivalizálás lezárultával viszonylagos nyugalom övezte a régiót – legalábbis biztonságpolitikai szempontból –, a krími annexió óta azonban a NATO tervezésében e terület újra hangsúlyosabban van jelen a kilencvenes évekhez képest. Jelen írás bemutatja, hogy a Szövetség milyen intézkedéseket tett az Arktiszon felmerülő környezeti és politikai változások kezelésére az elmúlt húsz évben. A globális éghajlatváltozás és a sarkvidék olvadása nyújtotta lehetőségek korábban nem tapasztalt aktivitást váltottak ki számos országból az Oroszországi Föderáció modernizációs törekvéseitől az Amerikai Egyesült Államok sarkvidéki visszatérésén túl Kína szerepvállalásáig. A tanulmány röviden bemutatja a Magyar Honvédség térségben végzett tevékenységét is.

Kulcsszavak: Északi-sarkvidék, NATO, biztonság, Magyar Honvédség

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA

A NŐK HELYZETE IRAKBAN

Irakban az iszlám előtti időszakban gyökerező törzsi hagyományok erőteljesen befolyásolják a mindennapi életet a tradicionálisan becsületen alapuló társadalomban. A demokratizálódás elengedhetetlen, de késik... azaz elindult, de leállt, sőt visszatért egy korábbi állapotba. Az elmúlt több mint fél évszázadot kettősség jellemzi: az iszlám és a nyugati, világi értékrend térnyerése váltakozik. A kisebbségeken kívül különösen a nők vannak nagyon hátrányos helyzetben, pedig felelős szerepeket töltenek be: minden tízedik iraki háztartás vezetője nő. Mivel nem tudtak az utóbbi években eléggé kapcsolódni a gazdasági, társadalmi és politikai szférákhoz, marginalizálódtak, és mára szenvednek a rossz oktatási és egészségügyi ellátástól. Hozzáférésük a munkaerőpiachoz korlátozott, jelentős az egyenlőtlenség és az erőszak is irányukban, de sok nő mégis csendben marad, mert fél a megszegyenüléstől. A Kurdisztáni Autonóm Régió területén egy kicsit jobb a helyzet, mert ott már elfogadták a családon belüli erőszak elleni törvényt, melynek alapja az iraki alkotmány. A 29. cikkely negyedik pontjában már 2005-ben rögzítették, hogy „*a családban, az iskolában és a társadalomban az erőszak és a bántalmazás minden formája tilos*”. Az átültetése a gyakorlatba viszont sajnos itt is kérdéses, de Irak egyéb, déli területein egyelőre csak törvényjavaslatként beszélhetünk róla.

Kulcsszavak: Irak, nők, biztonság, emberi jogok, válságkörzet.

CONTENTS

SIMON SZILVÁSI

CHANGING ROLE OF THE ARCTIC IN THE DEFENCE OF THE NORTH WING OF NATO

During the Cold War in the European Arctic, Norway embodied the eastern flank of the NATO against the Warsaw Pact. After the rivalry of the two superpowers, the region experienced a relatively calm period from a security policy point of view. However, since the annexation of Crimea, this area is again more prominent in NATO's planning compared to the nineties. This paper examines those measures and policies that the defence organisation implemented to tackle environmental and political changes in the Arctic in the last two decades. The opportunities offered by global climate change and the melting of the Arctic have triggered unprecedented activity from many countries, e. g. from the modernization efforts of the Russian Federation to the Arctic return of the United States of America and to China's involvement. The role of the Hungarian Defence Forces will be briefly presented in the region as well.

Keywords: Arctic, NATO, security, Hungarian Defence Forces

HAJNALKA SZILÁGYI-KISS

THE IMPACT OF TRIBAL SOCIETY ON WOMEN IN IRAQ

In Iraq, pre-Islamic tribal traditions have a strong impact on everyday life in a traditionally honour-based society. Democratization is essential, but it is delayed... it is started but stopped and even returned to a previous state. The last more than half a century has been marked by a duality: the rise of Islam and Western secular values. In addition to minorities, women in particular are at a significant disadvantage, even though they play responsible roles: every tenth Iraqi household's leader is a woman. Because they have not been able to connect sufficiently with the economic, social and political spheres in recent years, they have been marginalized and now suffer from poor educational and health care. Their access to the labour market is limited, and there is significant inequality and violence toward them, but many women remain silent because of fear of shame. The situation is a little better in the Kurdistan Autonomous Region, where the law against domestic violence based on the Iraqi constitution has already been passed. In the fourth point of Article 29, it was recorded already in 2005 that "*all forms of violence and abuse are prohibited in the family, school and society*". However, its implementation in practice is unfortunately questionable here as well. In other southern areas of Iraq, it was already submitted to Parliament but it was rejected.

Keywords: Iraq, women, security, human rights, crisis area.

ANNUS SZILÁRD

AZ ELSŐ KLASSZIKUS HÍRSZERZŐ HÁLÓZAT (CULPER-KÖR)

A Culper-kör az amerikai hírszerzés egyik legelső és legmeghatározóbb szervezete volt az amerikai függetlenségi háború idején. A szervezet vezetéséért George Washington, közvetlen irányításáért pedig Benjamin Tallmadge felelt. Főbb tagjai Abraham Woodhull, Caleb Brewster, Robert Townsend és Austin Roe voltak. A Culper-kör alapvető feladata a brit csapatokról történő információszerzés volt 1779–1783 között. A szervezet tagjai kódolt üzeneteket, rejtjelezést, láthatatlan tintát és fedőneveket is használtak hírszerzési tevékenységük során. A kör jelentősebb sikerei közé tartozik a britek dollárhamisítási kísérletének, a francia flotta elleni támadás tervének, valamint Benedict Arnold magas rangú amerikai tiszt árulásának a felderítése. A Culper-körnek a mai napig nagy hagyománya van az Amerikai Egyesült Államokban, és az emberek büszkeséggel emlékeznek vissza a függetlenségi háború idején szolgálatot teljesítő ügynökökre.

Kulcsszavak: Culper-kör, hírszerzés, függetlenségi háború, fedőnév.

MAROSFI GÁBOR

AZ UKRAJNAI HÁBORÚ ÉS A HIBRID HADVISELÉS

Az Ukrajna ellen 2022. február 24-én indított fegyveres orosz agresszió kezdete óta foglalkoztatja a szakmai közönséget, hogy a konfliktus vajon „hibrid háborúként” vagy „csupán” hagyományos fegyveres konfliktusként értelmezendő-e. A cikk bemutatja, hogy a nyugati „hibrid” fogalom maga sem egységes, ráadásul nem fedi le az orosz terminológiát és gondolkodást. A Nyugat és Oroszország közötti párbeszédnek azonban mélyebb akadályai vannak. Cikkünkben bemutatjuk az értelmezések mögötti lehetséges érveket, valamint megkíséreljük magunk is megválaszolni a kérdést.

Kulcsszavak: Ukrajna, háború, Oroszország, hibrid hadviselés, NATO, EU.

SZILÁRD ANNUS

THE FIRST INTELLIGENCE NETWORK (THE CULPER-RING)

The Culper-ring was one of the first and one of the most decisive organizations of the American intelligence during the American Revolutionary War. George Washington was responsible for the leadership, while Benjamin Tallmadge was responsible for the direct management of the organization. The most important members were Abraham Woodhull, Caleb Brewster, Robert Townsend and Austin Roe. The main task of the Culper-ring was to gather information about British troops during the Revolutionary War between 1779 and 1783. Members of the organization used coded messages, ciphers, invisible ink and pseudonyms during their intelligence activities. Among the major successes of the ring were the detection of the British attempt to counterfeit American dollars, their plan to attack the French fleet, and the treason of a high-ranking American officer named Benedict Arnold. The Culper-ring still has a long tradition in the United States and people proudly remember of the agents who served during the Revolutionary War.

Keywords: Culper-ring, intelligence, revolutionary war, pseudonym.

GÁBOR MAROSFI

UKRAINIAN WAR AND HIBRID WARFARE

There is an ongoing debate about the characterisation of the armed conflict between Russia and Ukraine: is it a “traditional war” or is it (or part of) a “hybrid war”. It seems evident that the Western concept of “hybrid warfare” differs from the Russian terminology and military thinking -- but the difference runs much deeper. The author attempts to present the different arguments and answer the question.

Keywords: Ukraine, war, Russia, hybrid warfare, NATO, EU.

CONTENTS

CONFERENCE

SECURITY POLICY

SIMON SZILVÁSI

**CHANGING ROLE OF THE ARCTIC IN THE DEFENCE OF THE
NORTH WING OF NATO**

HAJNALKA SZILÁGYI-KISS

THE IMPACT OF TRIBAL SOCIETY ON WOMEN IN IRAQ

HISTORY OF INTELLIGENCE

SZILÁRD ANNUS

THE FIRST INTELLIGENCE NETWORK (THE CULPER-RING)

FORUM

GÁBOR MAROSFI

UKRAINIAN WAR AND HIBRID WARFARE

FOR READERS

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentettünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a vida.csaba@knbsz.gov.hu e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;

- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembevételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKSEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

---

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

